

OVESTA SISÄÄN VAI ULOS?

Kuvaileva tutkimus nuorista aikuisasiakkaista ja sosiaalityöstä

Kevät 2015

Lisensiaatintutkimus

Sosiaalityön erikoistumiskoulutus

Kuntouttavan sosiaalityön erikoisala

Sosiaalityön laitos

Lapin Yliopisto

Sirpa Karjalainen

Tiivistelmä

Ovesta sisään vai ulos? Kuvaileva tutkimus nuorista aikuisasiakkaista ja sosiaalityöstä

Sirpa Karjalainen, Lapin yliopisto

Nuorten valinnan mahdollisuudet ja vastuut lisäävät sosiaalisen tuen tarpeita itsenäisen elämän kynnyksellä. Nuorilta aikuisilta odotetaan sosiaaliturvan vastineeksi aktiivisuutta hankkia koulutusta ja työkokemusta, edetä opinnoissa sekä tarttua kuntouttaviin mahdollisuuksiin. Toimintaympäristön muutokset haastavat edelleen aikuissosiaalityön toimijat kehittämään toimeentulotukityön ja elämän rakenteita ylläpitävän työn rinnalle sosiaalisen muutostyön ja kuntoutuksen muotoja.

Tutkimus kuvaa asiakirjojen valossa nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden profiilia, elämäntilanteita, nuorten aikuisten kohtaamia haasteita ja ongelmia sekä heidän kanssaan tehtyä sosiaalityötä. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä tietoa toteutetuista aikuissosiaalityön muodoista ja menetelmistä. Tutkimus valottaa lisäksi työkäytännöistä johtuvia nuoria aikuisia koskettavia järjestelmätasoisia poiskäännyttäviä mekanismeja sosiaalityön toiminta-areenoilla.

Tutkimuksen aineisto koostuu nuorten aikuisten (18–25-vuotiaiden) sosiaalitoimen asiakkaiden (N=1181) asiakirjoista kahden vuoden ajalta (2010–2011). Havaintojen keruu, aineiston käsittely ja analyysi kiinnittyvät teoreettisesti aikuissosiaalityön prosessin, suunnitelmallisen sosiaalityön ja poiskäännyttämisen käsitteiden kehikkoon. Tutkimus on kvantitatiivinen tilastollisia menetelmiä hyödyntävä kuvaileva tutkimus.

Tavanomaisin nuori aikuinen sosiaalitoimen asiakas on 21 – vuotias mies tai nainen, joka elää muutosten vaihetta elämässään. Puolet nuorista asiakkaista opiskelee, neljännes on työttömänä ja lähes viidennes on työssä. Kahdeksan prosenttia nuorista asiakkaista on kotona lasten kanssa ja kaksi prosenttia on sairauslomalla tai työkyvyttömänä. Nuoren aikuisen osalta toimeentulotuen hakeminen muodostaa pääväylän aikuissosiaalityöhön eri elämäntilanteissa. Nuoren asiakkuus on yleistä, elämäntilannesidonnaista ja pääsääntöisesti lyhytaikaista. Yleisimmin tuen tarpeita nuorille aiheuttavat taloudelliset vaikeudet, perhesuhteiden kiristyminen ja mielenterveyden horjuminen. Kolmasosalle asiakkuus tarkoittaa kirjallista asiointia ilman henkilökohtaista kohtaamista, viidennes asiakkaista saa tukea sosiaaliohjaajalta ja hieman alle puolet nuorista ohjautuu suunnitelmallisen sosiaalityön piiriin. Nuori aikuinen pääsee muita ikäryhmiä useammin sosiaalityön piiriin, mutta asiakkaaksi pääsyn kriteerinä on yleisimmin työttömyys, pitkäaikainen toimeentulotuen asiakkuus, kriisitilanne tai useat elämän ongelmat. Ennaltaehkäisevälle elämän muutostilanteisiin kytkeytyvälle sosiaaliohjaukselle tai sosiaalityölle ei näytä jäävän riittävästi tilaa ja aikaa. Nuoren aikuisen tilanteen arvioimista sekä neuvonnan ja tuen saamista ohjaavat osittain asiakkaan tarpeista riippumattomat järjestelmälähtöisen poiskäännyttämisen mekanismit.

Asiakkaan, läheisten ja muiden toimijoiden yhteistyöstä rakentuva suunnitelmallinen työ on taloudellisen ja psykososiaalisen tuen lisäksi tukea opiskeluun, työllistymiseen, asumiseen, mielenterveyteen ja kuntoutumiseen. Suurin osa nuorista aikuisista hyötyy joko pienestä tai suuresta tuesta ja heidän tulevaisuus näyttäytyy valoisana. Sosiaalityön kipupisteet paikantuvat janan ääripäihin eli ennaltaehkäisevään ja kuntouttavaan tukeen. Viidenneksen osalta verkoston tuesta huolimatta asiakas ei tule autetuksi ja elämää varjostavat monet huolet. Miten onnistuisimme luomaan monen toimijan yhteistyössä matalan kynnyksen ja yhden portin kautta kanavoituvaa tukea, ohjausta ja kuntoutusta, joissa tavoitellaan rauhassa pieniä askelmia kohti nuoren parempaa hyvinvointia?

Asiasanat: nuoret aikuiset, aikuissosiaalityö, kuvaileva tutkimus, poiskäännyttäminen

Sisällys

Tiivistelmä	2
1 Johdanto	5
2 Nuori aikuinen sosiaalityön areenoilla.....	10
2.1 Nuori aikuisuus elämänvaiheena	10
2.2 Aikuissosiaalityö nuorten parissa	13
2.3 Asiakkaaksi ohjautuminen ja yhteys poiskäännyttämiseen	21
3 Tutkimuksen toteutus.....	27
3.1 Tutkimustehtävä.....	27
3.2 Asiakirjoista tutkimusaineistoksi	28
3.3 Muuttujien muodostaminen ja aineiston analyysi	31
3.4 Tutkimuseettiset näkökulmat.....	33
4 Nuoret aikuiset sosiaalityön asiakkaina asiakirjojen valossa kuvailtuna	39
4.1 Nuorten aikuisasiakkaiden profiili	39
4.2 Nuorten aikuisasiakkaiden elämäntilanne	46
4.3 Nuorten aikuisasiakkaiden kohtaamia haasteita ja ongelmia	49
4.4 Nuorten aikuisten asiakkuuden muodot ja poiskäännyttäminen	61
4.4.1 Asiointi – asiakkuus	61
4.4.2 Sosiaaliohjaus – asiakkuus.....	64
5 Suunnitelmallinen sosiaalityö nuorten aikuisten parissa	68
5.1 Suunnitelmallinen sosiaalityö – asiakkuus	68
5.2 Sosiaalityön työkäytännöt ja menetelmät	75
5.3 Sosiaalityön suunnitelmien sisältö ja palvelut.....	80
5.4 Tavoitteiden toteutuminen asiakirjojen valossa	89
6 Johtopäätökset ja pohdinta	90
Kirjallisuus	108
Liitteet.....	117

Taulukot ja kuviot

Taulukko 1: Esimerkki alustavasta havaintomatriisista.....	31
Taulukko 2: Tutkimusjoukon määrä (lkm ja %) vuosina 2010-2011	40
Taulukko 3: Nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden pääasiallinen elämäntilanne ja tarkemmat tiedot (lkm ja %) vuosina 2010-2011	47
Kuvio 1: Nuorten aikuisten intensiivinen sosiaalityön prosessi	20
Kuvio 2: Asiakkaan palveluun ohjautumisen elementit.....	22
Kuvio 3: Nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden ikäjakauma (lkm) vuosina 2010-2011	41
Kuvio 4: Nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden ammattialoittainen jakautuminen (lkm) sukupuolen mukaan vuosina 2010-2011.....	44
Kuvio 5: Sosiaalitoimen nuorten aikuisasiakkaiden yleisimmät haasteet ja ongelmat (%) elämäntilanteen mukaan jaoteltuna vuosina 2010–2011	50
Kuvio 6: Nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkuuden muodot ja niihin yhteydessä olevat tekijät vuosina 2010–2011	69
Kuvio 7: Suunnitelmallisen sosiaalityön tarve suhteessa nuoren aikuissosiaalityön asiakkaan taustatekijöihin.....	73
Kuvio 8: Nuorten aikuisten sosiaalityön asiakkaiden verkostot vuosina 2010–2011	77
Kuvio 9: Nuorten aikuisten sosiaalityön asiakkaiden tuen ja palvelujen jakautuminen (%) elämäntilanteen mukaan jaoteltuna vuosina 2010–2011.....	84
Kuvio 10: Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat nuoret aikuiset (lkm) ja työtoiminnan kesto (kk) sukupuolen mukaan jaoteltuna vuosina 2010–2011...	87
Kuvio 11: Suunnitelmalliseen sosiaalityöhön sisään vetäviä ja ulos käännäyttäviä tekijöitä	101

1 Johdanto

Tutkimukseni tavoitteena on kuvata asiakirjojen valossa nuorten aikuisen sosiaalitoimen asiakkaiden profiilia ja elämäntilanteita suhteessa heidän kanssaan tehtävään sosiaalityöhön. Kuva nuorten aikuisten (18 – 25 – vuotiaiden) sosiaalitoimen asiakkaiden profiilista, elämäntilanteista sekä sosiaalityön muodoista ja sisällöistä piirtyy kvantitatiivisen tutkimusprosessin avulla. Tutkimus paikantuu aikuissosiaalityön ytimeen ja tulkitseen asiakirja-aineistoa nojaten sosiaalityön prosessin, suunnitelmallisen sosiaalityön ja järjestelmälähtöisen poiskäännyttämisen käsitteistöön.

Mielenkiintoni nuoriin aikuisiin asiakkaisiin ja heidän kanssaan tehtävään sosiaalityöhön kumpuaa arjen kokemuksista. Työskentelin kunnan aikuis-sosiaalityöntekijänä ja kehittäjä-sosiaalityöntekijänä Pohjois- Suomen alueella. Aikuissosiaalityöntekijän asiakkaisiin kuului kaiken ikäisiä ja erilaisten syiden vuoksi sosiaalitoimessa asioivia ihmisiä. Nuorten aikuisten osuus asiakaskunnasta kasvoi kuitenkin vuosi vuodelta. Osana kansallista sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisohjelmaa työstimme nuoren aikuissosiaalityön asiakkaan intensiivistä palveluprosessia. Sosiaalityön prosessi käynnistyi joustavasti nuoren tilanteen ja palvelutarpeen arvioinnilla. Työhön sisältyi asiakaskehittäjätoimintaa, työmenetelmien kehittämistä, tiedontuotantoa ja sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin elementtejä.

Satkan (2005, 11 -17) mukaan sosiaalityön käytäntötutkimuksella voidaan käsitteellistää arkista toimintaa ja se voi olla yhteydessä kehittämistyöhön, käytäntöihin ja hiljaisen tiedon näkyväksi tekemiseen. Työskentelymallia kehittäessä seurasimme tilastoja ja asiakkaiden tilanteiden kehittymistä. Keräsimme tietoa tietojärjestelmästä, haastattelimme asiakkaita

ja refleктоimme omaa työskentelyä. Kehittämistyön tuloksena syntyi mallinnettu toimintatapa, johon tiimi ja verkosto sitoutuivat. Nuorten aikuisten kanssa tehtävä sosiaalityö sisälsi aikaisempaa enemmän tapaamisia, suunnitelmallista työskentelyä, verkostotyötä ja ryhmätyömenetelmiä. Käytännön työssä toteutettu arviointityö osoitti, että asenne- ja menetelmä uudistuksilla saavutettiin positiivisia muutoksia nuorten aikuisten elämäntilanteissa (PaKaste -raportti 2011, 41 – 67.)

Sosiaalityössä päivään, viikkoon ja kuukauteen mahtui monenlaisia ihmisten ja yhteisöjen kohtaamisia, joten työn kehittämistä palveleva kokonaistilanteen hahmottaminen jäi usein epämääräiseksi päällimmäisiin kokemuksiin perustuviksi oletuksiksi. Mahdollisuus nuorten aikuisten sosiaalityön kehittämiseen herätti minussa kiinnostuksen tietää enemmän nuorisista aikuisista asiakasryhmänä. Kehittämistyö haastoi palvelujen tuottamisen tavat, työmenetelmät ja työntekijöiden koulutukset. Nämä tekijät eivät näyttäytyneet kovin jäsentyneiltä sosiaalityön arjessa, jossa koetettiin selvittää päivästä toiseen voimavarojen puitteissa sekä asiakasta että lakia kunnioittaen. Käytännön kokemusten kautta syntyi tarve muodostaa kokonaiskuvaa nuorten aikuisten asiakkaiden profiilista, elämäntilanteista ja heidän kanssaan tehtävästä sosiaalityöstä.

Sosiaalityön arkeen pureutuminen ja työn näkyväksi tekeminen vaatii puolestaan tosiasioihin perustuvaa dokumentointia (Haverinen 2005, 109 – 116). Sähköiset asiakastietojärjestelmät eivät mahdollistaneet tiedon järjestelmällistä hyödyntämistä käytäntöjen kehittämiseen. Vastaavista ongelmista ovat raportoineet myös muut kehittäjätyöntekijät (Kangas 2011, 15). Asiakirjoihin perustuva tutkimusaineisto tarjosi mahdollisuuden lisätä tietoa ja laajentaa ymmärrystä nuorten aikuisten elämäntilanteista, palvelujen käytöstä ja sosiaalityön sisällöistä. Hyödynsin sosiaalityön arjessa dokumentoituja asiakirjoja, joita ei ole luotu tutkimuskäyttöä varten,

mutta ne heijastelivat asiakkaiden arkea ja sosiaalityön todellisuutta yhdestä näkökulmasta katsottuna. Asiakirja-aineiston kautta ei pääse yksilöiden kokemusten taakse, mutta näkemällä kokonaisuuksia voi oivaltaa jotain olennaista yksilöllisistä tilanteista, työmenetelmistä ja sosiaalityön kehittämistarpeista.

Toinen merkittävä seikka, joka innoitti minua tutkimaan tätä aihetta, liittyi julkisuudessa käytyyn keskusteluun nuorista sosiaalitoimen asiakkaista. Yhteiskunnallisessa keskustelussa puhuttiin negatiiviseen sävyyn koulupudokkaista, mielenterveysongelmaisista ja syrjäytyneistä nuorista. Mehtosen (2011, 18) mukaan syrjäytyminen käsitteenä ei kohtaa nuoren aikuisen ajatusmaailmaa. Nuori elää elämäänsä tiedostaen, mikä on yleisesti hyväksyttyä käyttäytymistä. Syrjäytymisdiskurssi siis yhdistää puhujiaan, mutta ei kohteitaan (Helne 2002, 53; ks. myös Helne 2004, 23 - 53).

Laineen ym. (2010, 9 - 15) mukaan hyväosaisten ja huono-osaisten määrittelyt syntyvät siitä, että ihmisiä tarkistellaan yhteiskunnallisiin arvoihin ja normeihin liittyvien toimintojen, valintojen ja mahdollisuuksien läpi. Tällaiset yhteiskunnalliset analysoinnit tuottavat leimaavia asetelmia, jotka peittävät alleen ihmisten kokemuksia. Sosiaalityössä asiakkaan syrjäytyneeksi leimaaminen kaventaa työntekijän mahdollisuuksia nähdä inhimillisten ongelmien taakse. Mustavalkoinen ajattelumalli ja poiskäännyttävät yhteiskunnalliset järjestelmät sulkevat pois asiakkaalle tarjottavia palveluja ja mahdollisuuksia. Syrjäytymisen prosessissa tilanteet muuttuvat hyvästä huonoiksi. Vastakkaisessa prosessissa puolestaan etsitään ituja tilanteen muuttamisesta parempaan suuntaan. Tilanne nähdään haasteena, palvelut mahdollisuuksina ja asiakas voimavaroja omaavana toimijana.

Tutkimusaineistoni nuoret aikuiset elävät tavanomaisissa elämäntilanteissa, mutta joillakin elämänalueilla he kuuluvat ikäluokkansa marginaaliin. Tiettyyn marginaaliin kuuluminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nuori aikuinen voitaisiin luokitella syrjäytyneeksi ja hänen tilanteensa olisi staattinen. Syrjäytymis- sekä sitä kyseenalaistava keskustelu kiinnittyy siinä mielessä tutkimukseeni, että sen fokus on siinä ryhmässä, joka usein tulee määritellyksi näiden keskustelujen läpi. Tunnistan käsitteen ja sen risiiritaisuuden, mutta en liitä sitä yksilöihin vaan ennemminkin päädyn pohtimaan palvelujärjestelmän poiskäännyttäviä mekanismeja sosiaalityön toiminta-areenoilla. Pyrin tutkimuksellani monipuolistamaan tätä tulkinta-kehikkoa.

Tutkimusintressini liittyy myös rakenteellisen sosiaalityön näkökulmaan, joka koetaan usein vieraaksi arkisessa sosiaalityössä. Avartamalla näkökulmaa käytäntötutkimuksen kautta voidaan tuoda esille epäkohtien rakenteellisia taustoja nähdessä yksilön kohtaamat vaikeudet osana laajempaa yhteiskunnallista tilannetta. Sosiaalityön asiakkaan elämäntilanteeseen vaikuttavat henkilökohtaisten voimavarojen ja haasteiden lisäksi myös työ- ja koulutuspaikkojen tarjonta tai palvelujen ja vuokra-asuntojen saatavuus, sosiaaliturvajärjestelmän riittämättömyys ja palvelujen kanger telu (Jouttimäki & Kangas 2011, 19 - 20). Närhen (2005, 58 – 66) mukaan rakenteellisen sosiaalityön idea perustuu siihen, että sosiaalityöntekijät tekevät havaintoja asiakkaiden elämissä maailmasta ja välittävät niitä eteenpäin päätöksentekijöille. Rakenteita voidaan muuttaa toimintatapoja muuttamalla, laajentamalla paikallisten toimijoiden areenoita ja luomalla uusia kommunikaation tapoja. Muutos vaatii perinteisten asiantuntijuuden rajojen rikkomisen suhteessa asiakkaisiin, yhteisöihin ja verkostoihin.

Sosiaalityö muutostyönä sisältää vaikuttamisen tehtävän, jota toteuttaakseen tarvitaan tietoa toimintamallien toimivuudesta ja kehittämistarpeista (Satka ym. 2005, 24). Tutkimukseni on sosiaalitoimen nuorten aikuisasiakkaiden elämäntilanteisiin liittyvän tutkimuksen rinnalla sosiaalityössä tapahtuvan muutostyön tutkimusta. Kuvailen tutkimuksessa yhdestä näkökulmasta katsottuna nuorten aikuisten kanssa tehtävän sosiaalityön todellisuutta ja pyrin antamaan eväitä käytäntöjen suunnitteluun.

Sosiaalitoimen asiakkaana oleviin nuoriin aikuisiin ja sosiaalityön sisältöön kohdistuvaa määrällistä tutkimusta löytyi niukasti. Nuorten aikuisten kanssa tehtävää sosiaalityötä tutkivaa perinnettä edustaa Anneli Pohjolan väitöskirja vuodelta 1994. Anna-Liisa Lämsä puolestaan tutki kasvatustieteiden alan väitöskirjassaan asiakirjojen valossa nuorten syrjäytymistä vuonna 2009. Nuorisotutkimusverkosto julkaisi tänä vuonna tutkimuksen ”Nuoret luukulla”, jossa valotettiin kolmesta eri näkökulmasta syrjäytymistä ja nuorten asemaa palvelujärjestelmässä. Tutkimuksessa yhdisteltiin sekä rekisteritietoja että nuorten ja työntekijöiden kokemuksia järjestelmästä (ks. Aaltonen ym. 2015). Sosiaalityön näkökulmasta katsottuna vahvaan luokitteluun perustuva syrjäytymisen viitekehys peittää kuitenkin alleen jotain niin tavanomaista ja inhimillistä, jota me sosiaalityöntekijät kohtaamme arkisissa kohtaamisissa nuorten aikuisten kanssa.

Sosiaalityössä on pitkään ollut vallalla asiakkaiden kokemuksia valottava laadullinen tutkimus määrällisen tutkimuksen jäädessä vähemmälle. Valtakunnalliset organisaatiot julkaisevat tilastotietoa asiakkaista, palveluista sekä koulutus- ja työmarkkinatilanteista. Tilastot palvelevat yhteiskunnallisen tilanteen hahmottamista, mutta hajanaista monien toimijoiden tuottamaa tietoa on hankalaa vertailla ja yhdistää sosiaalityön käytäntöihin. Monissa hankkeissa on kehitelty paikallisia nuorille aikuisille sosiaalityön asiakkaille suunnattuja räätälöityjä palveluja ja yhteistoiminnan muotoja.

Näistä hankkeista löytyi kuvauksia asiakkaiden kokemuksista sekä arviointeja mallien toimivuudesta käytännössä. Hyödynsin näitä raportteja, selvityksiä ja tutkimuksia omia havaintoja tulkitessani.

Tutkimusraporttini toisessa luvussa tarkastelen nuoria aikuisia sosiaalityön areenoilla. Jäsennän asiaa tarkastellen nuoren aikuisen elämänvaiheen ja siihen liitettävien odotusten yhteyttä sosiaalityön käytäntöihin. Lisäksi muodostan analyysin pohjaksi käsitteiden kehikkoa aikuissosiaalityöstä ja sosiaalityön prosessista sekä asiakkaiden ohjautumisesta ja järjestelmälähtöisestä poiskäännyttämisestä. Kolmannessa luvussa esitän lukijoille tutkimustehtävät ja tutkimusprosessin etenemisen. Kahdessa seuraavassa luvussa raportoin tutkimustulokseni. Neljännessä luvussa keskityn kuvaamaan nuoren aikuisen sosiaalityön asiakkaan profiilia, elämäntilanteita, haasteita ja ongelmia sekä sosiaalityön asiakkuuden muotoja ja nuoriin aikuisiin kohdistuvia poiskäännyttämisen ilmentymiä sosiaalityössä. Viidennessä luvussa puolestaan keskityn kuvaamaan suunnitelmallisen sosiaalityön sisältöjä ja menetelmiä sekä niiden suhdetta nuorten aikuisasiakkaiden elämäntilanteisiin. Päätän raporttini johtopäätöksiin ja pohdintaan.

2 Nuori aikuinen sosiaalityön areenoilla

2.1 Nuori aikuisuus elämänvaiheena

Tutkimukseni keskiössä olevat ihmiset elävät nuoruuden ja aikuisuuden välimaastossa, joka on elämänvaiheena suhteellisen pitkä ja merkityksellinen. Traditionaalisten mallien ohjausvoiman heiketessä nuoruuden vaihe on pidentynyt. Raja lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden välillä on hä-

märtynyt ja elämänkulut ovat yksilöllistyneet (Lämsä 2009, 219). Nuorten aikuisten roolit ovat murroksessa ja aikuistuminen on monessa mielessä uudelleenmäärittelyn kohteena. Perhe instituutiona on saanut uusia muotoja. Koulutukselta ja työltä odotetaan joustoja ja mielekkyyttä. Vaikka nuoruus ja aikuisuus ovat muutoksessa, niin yhteiskunta ylläpitää nuorten aikuisten elämänvaiheessa velvollisuuksien, vastuiden ja oikeuksien määrittelyn perustana hyvin ikäperustaista järjestelmää. Tämän perinteisen järjestelmän edustajina me sosiaalityön ammattilaiset kohtaamme nuoria eri tahtiin aikuistuvia sosiaalityön asiakkaita. Aikuisuus elämänvaiheena tuo mukanaan monia valintoja ja muutoksia, jolloin nuori tarvitsee sekä lähipiiriin että yhteiskunnan eri toimijoiden tukea.

Nuorten aikuisten elämänvaiheessa on keskeistä asunnon hankkiminen, opiskelu, perheellistyminen ja kiinnittyminen koulutus- ja työmarkkinoille. Nuoren suhde yhteiskuntaan ja etenkin työn yhteiskuntaan alkaa muotoutua. Suhde työhön rakentaa reunaehdot elämän taloudellisille puitteille, sosiaaliselle asemalle, arkielämän aikarakenteelle sekä paikallisille sidoksille. Yksittäisen ihmisen elämään vaikuttaa olennaisesti muutokset yhteiskunnallisessa rakenteessa ja täten yksilöllinen elämä on osa yhteiskunnallista tapahtumakulkua (Pohjola 1994, 176 -177.) Globalisaatio ja informaatioyhteiskunnan kehittyminen on mahdollistanut nuorille aikuisille uudenlaisen ikkunan maailmaan monenlaisine valintoineen. Vapaus on tuonut lisää velvollisuuksia ja vastuuta, jotka ovat osalle nuorista aikuisista liiankin raskaita kantaa. Nuorille koulutus- ja työura ovat keskeinen osa siirtymäprosessia kohti aikuisuutta. Väisäsen & Hämäläisen (2008, 15 - 16) mukaan nuorten aikuisten hyvinvoinnin uhkana voidaan nähdä sekä ammatilliseen koulutukseen että työelämään kiinnittymättömyys. Molemmat aiheuttavat pysyvänä tilana elämänhallinnan ongelmia ja se tuo mukanaan haasteita nuorten parissa tehtävälle sosiaalityölle.

Kaikesta huolimatta eri tilanteissa elävät nuoret aikuiset kohtaavat melkoisen samankaltaisia haasteita identiteettiään etsiessään ja itsenäistä elämää aloitellessaan. Näihin haasteisiin nuorten aikuisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä pyritään vastaamaan. Sosiaalialan ammattilaisilta vaaditaan palvelujärjestelmän tuntemuksen ja hyvien vuorovaikutustaitojen lisäksi ymmärrystä identiteettiään etsivän ja itsenäistyvän nuoren aikuisen voimavaroista ja haasteista elämän muutoksissa. Nuorten aikuisten siirtymille on luonteenomaista elämäntilanteiden vaihtelevuus, muutokset ja limittäisyys.

Stabiilin elämäntilanteiden sijaan nuorten aikuisten elämän näyttäytyy liikkuvana ja vaihtelevana (Aaltonen ym. 2015, 128). Nyyssölän & Pajalan (1999, 13 – 18) mukaan tuen tarve on lisääntynyt, koska siirtymät ovat mutkistuneet, moninaistuneet ja muuttuneet epävarmemmiksi. Koulutusajat ovat pidentyneet, koulutusvalintojen mahdollisuus on kasvanut ja koulutuksesta on ylipäättään tullut välttämättömyys. Nuorten työttömyys ja epävarmuus työmarkkinoilla hankaloittaa siirtymistä työelämään, mikä vaikuttaa myös nuoren aikuisen perheellistymiseen ja asumisen vaihtoehtoihin.

Helmisen (2006, 27) mukaan aikuistuvia nuoria täytyy tukea kasvussa monipuoliseen yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Nuoren aikuisen sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma sekä henkiset ja taloudelliset voimavarat määrittävät heidän oikeuksia ja velvollisuuksia yhteiskunnassa. Hyvinvointipolitiikan ideologinen muutos heikkenevästä universalismista kohti kansalaisten vastuuta ja velvoittavuutta heijastuu monin tavoin sosiaalityön käytäntöihin (Tuusa 2005, 87). Vastuu koulutuksen ja työn hankkimisesta vaikuttavat nuorten aikuisten kanssa tehtävän sosiaalityön luonteeseen. Tähän liittyy myös nuoren itsenäistyminen ja arkisten aikuisuuteen kuuluvien elämäntaitojen opettelu. Nuorten aikuisten kanssa tehtävää so-

siaalityötä muotoilevat elämänvaiheen monet muutokset ja siirtymät, joita erilaisilla taidoilla ja tuella varustetut nuoret aikuiset kohtaavat.

Tutkimusaineistossani nuorten aikuisen sosiaalitoimen asiakkaan tavantomaisia elämänmuutoksia olivat: itsenäistyminen ja muutto omaan kotiin, muutokset opiskelussa ja ammattiin valmistuminen, varusmies- tai siviilipalvelus, työ ja työttömyys sekä muutokset parisuhteissa ja perhetilanteissa. Nuorten aikuisten voimavarat, haasteet ja tuen tarpeet tulivat näkyviin itsenäisen elämän kynnyksellä. Näihin nuorten aikuisten palvelutarpeisiin kunnallinen aikuissosiaalityö pyrkii vastaamaan yhteistoiminnassa muiden toimijoiden kanssa.

2.2 Aikuissosiaalityö nuorten parissa

Kunnallisessa sosiaalityössä nuorten aikuisten kanssa tehtävä sosiaalityö sijoittuu pääasiassa aikuissosiaalityön tehtäväalueelle, joka on myös tutkimukseni konteksti. Tutkimukseni nuoret aikuiset ja heidän perheensä ovat aikuissosiaalityön asiakkaita erilaisissa elämäntilanteissa moninaisine palvelutarpeineen.

Juhilan (2008, 25 – 26; 43 – 45) mukaan nuorten aikuisten parissa tehtävä kunnallinen aikuissosiaalityö leikkaa kaikkia sosiaalityön ydintoimintoja, joita ovat: toimeentulotukityö, kuntouttava työtoiminta, päihdetyö, mielenterveystyö, tukiasuntotoiminta sekä alue- ja yhdyskuntatyö. Aikuissosiaalityö vastaa asiakkaan tuen tarpeisiin eri toimijoiden kautta rakentuvan moniammatillisen yhteistoiminnan avulla.

Aikuissosiaalityöllä ja perussosiaalityöllä käsitteenä viitataan yleisesti kunnan sosiaalitoimessa aikuisten kanssa tehtävään sosiaalityöhön. Aikuissosiaalityön sisällöt ja painotukset ovat muuttuneet asiakaskunnan muutosten, kuntien työkäytäntöjen sekä lainsäädäntömuutosten myötä. Toimeentulotukityön osittainen ulkoistaminen etuuskäsittelijöille on vahvistanut kuntouttavan sosiaalityön asemaa aikuissosiaalityössä. Sosiaalityö on eriytymässä sosiaaliturvan ja toimeentulon turvaamiseen, lastensuojelun sosiaalityöhön ja kuntouttavaan sosiaalityöhön (Kananoja ym. 2007, 166; ks. myös Väisänen & Hämäläinen 2008, 90 - 92.)

Aikuissosiaalityön painopistealue on siirtynyt kohti sosiaalista muutostyötä ja kuntouttavan sosiaalityön työmalleja. Kuntoutus näyttäytyy lisääntyvässä määrin aikuissosiaalityön tehtäväkentällä elämänhallinnan vaikeuksien ratkaisuna. Kuntoutuminen sosiaalityön viitekehyksessä kuvaa käsitteenä asiakkaan sosiaalisen elämäntilanteen parantamiseen tähtäävää toimintaa (Juhila 2008, 22.) Kuntouttavan sosiaalityön osaamista kuvaavat: asiakkaan arjessa selviytymisen tukeminen, keskusteluapu, verkostotyö, palveluohjaus, toimintakyvyn ja työkyvyn vahvistaminen (Karjalainen & Karjalainen 2007, 145). Palvelujärjestelmän sektoroitumisen vuoksi asiakkaan on haastavaa löytää oikea apu kuntoutumisen tueksi. Kuntoutuspolku voi kestää vuosia, jolloin asiakas joutuu tutustumaan moniin eri järjestelmiin ja työskentelytapoihin. Työntekijän kannalta on puolestaan haastavaa hahmottaa asiakkaan todellinen palvelutarve ja kokonaistilanne (Laine ym. 2010, 19.)

Verkostoituvan nuorisososiaalityön kehittäminen nostettiin ”Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 – toimenpideohjelmassa” yhdeksi merkittäväksi kehittämiskohteeksi. Ohjelmassa sosiaalityön työorientaatioiksi määriteltiin kuntouttava sosiaalityö, rakenteellinen sosiaalityö sekä niihin liittyvät ennalta ehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen. Kuntoutta-

van sosiaalityön kehitettäviä ammattikäytäntöjä ja työmenetelmiä ovat mm. psykososiaalinen työ, valtaistamista tukevat työotteet, tilannearviot, aktivointi- ja palvelusuunnitelmat sekä palveluohjaus (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 12, 51.) Vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan sosiaalinen kuntoutus vahvistaa henkilön kykyä selviytyä arkipäivän toiminnasta, vuorovaikutussuhteista ja oman toimintaympäristönsä rooleista. Sosiaalisen kuntoutuksen välineitä voivat olla yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja lähityö, toiminnalliset ryhmät, vertais-tuki, työtoiminta ja muut tarvittavat palvelut. Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näissä keskeyttämistä.

Aikuissosiaalityön tavoitteena on tuottaa onnistumisen kokemuksia ja edesauttaa nuoren asiakkaan kuntoutusprosessia. Sosiaalisesta kuntoutuksesta puhuttaessa tarkoitetaan prosessia, jonka tavoitteena pidetään monipuolista osallisuutta yhteiskunnassa ja kykyä selviytyä sosiaalisista tilanteista. Sosiaalista kuntoutusta ovat juuri ne konkreettiset toimenpiteet, joiden avulla pyritään huolehtimaan siitä, että toimeentuloon, asumiseen, ihmissuhteisiin, koulutukseen, työelämään ja palveluihin liittyvät tekijät tukevat kuntoutustuloksen saavuttamista eivätkä estä sitä (Koikkalainen & Sjöblom 2014, 75.) Tutkimukseni kahden vuoden ajalta kerätty asiakirja-aineisto mahdollisti nuorten aikuisten sosiaalityön- ja kuntoutusprosessien tarkastelun asiakassuhteesta dokumentoidun tiedon pohjalta. Tutkimusta tehdessäni tarkastelin aineistoa nojaten sosiaalityön prosessin, suunnitelmallisen sosiaalityön ja poiskäännyttämisen käsitteistöön. Etsin aineistosta havaintoja aikuissosiaalityön peruselementeistä tai niiden puuttumisesta sekä niiden yhteydestä asiakkaan elämäntilanteeseen.

Työllistämisen ja aktivointityön osalta aikuissosiaalityön roolit vaihtelevat paikkakunnittain. Suuremmissa kaupungeissa on perustettu työllistämiseen keskittyviä yksiköjä, joiden tehtävät vaihtelevat aktivointisuunnitelmien teosta kuntouttavien palvelujen toteuttamiseen. Yksiköt ovat mahdollistaneet toimijoiden erikoistumisen, mutta ne myös paloittelevat palveluja ja kaventavat kokonaisvaltaisuuden toteutumista. Olennaista asiakkaan ja toimijoiden kannalta on se, miten yksiköissä kyetään verkostoitumaan asiakkaiden tarpeiden vaatimalla tavalla ja miten yksilökohtainen tilanteen arvioiminen ja asiakasohjaus toimii (Sulander ym. 2009, 2 – 3.)

Osa pitkään työttömänä olleiden ja moniammatillista palvelua tarvitsevien nuorten aikuisten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä toteutetaan työvoiman palvelukeskuksissa (Nuorten yhteiskuntatakuu 2012, 38). Pieni osa tämän aineiston nuorista aikuisista asioi työvoiman palvelukeskuksessa. Toiminnallisesti keskuksset ovat työ- ja elinkeinotoimiston, sosiaalitoimiston, terveyskeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen jatkeita erillisessä yhteispalvelurakenteessa. Niiden tehtävänä on pitkäaikaistyöttömien työllistämisen ja koulutukseen ohjaamisen lisäksi auttaa asiakkaita vaikeissa elämäntilanteissa myös kuntouttavin keinoin (Kananoja ym. 2007, 165 - 167.) Palveluprosessin vaiheet kuvataan ideaalitasolla jatkumona kartoitus- ja tutkimusvaiheesta kuntoutus- ja ohjausvaiheen kautta valmennus- ja työllistymisvaiheeseen, jonka jälkeen asiakkuus päättyy. Palveluprosessia arvioitaessa parhaiten toteutuneiksi toiminnoiksi arvioitiin moniammatillisen tiimin tuki ja asiakkaiden ohjaaminen aktivoiviin toimenpiteisiin. Heikoiten toteutui toimenpiteiden oikea-aikaisuus ja asiakkaiden valikoitumisen osuvuus (Arnkil ym. 2008, 262.)

Työttömien nuorten aikuisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä painottuu aktivointityö ja siihen liittyvät kuntouttavat palvelut. Lähes kaikki aineiston työttömistä nuorista kuuluivat aktivoinnin piiriin. Laki kuntouttavasta työ-

toiminnasta (189/2001) muutti aikuissosiaalityön roolia suhteessa työttömien aktivointiin, viranomaisyhteistyöhön ja työllistämiseen. Alle 25-vuotiaat sosiaalitoimen aikuisasiakkaat kuuluvat lain soveltamisen piiriin 4 - 12 kuukauden työttömyyden jälkeen. Aktiivisen työvoima- ja sosiaalipoliitiikan tarkoituksena on parantaa pitkään työttömänä olleen asiakkaan työllistymismahdollisuuksia laatimalla aktivointisuunnitelma yhteistyössä asiakkaan, sosiaalitoimen edustajan ja työvoimaviranomaisen kanssa. Aktivointisuunnitelmaa laadittaessa kartoitetaan asiakkaan tilanne sekä kirjataan yhdessä sovitut tavoitteet ja toimenpiteet. Asiakkaalle tarjotaan työvoimahallinnon palveluja (työnhakupalvelut, työharjoittelu, työelämän valmennus, ammatinvalinnan ohjaus, ammatillinen kuntoutus, työvoimapolitiittinen koulutus, palkkatuki), sosiaalitoimen palveluja (kuntouttava työtoiminta, toimeentulotuki, palveluohjaus, tukiasuminen, psykososiaalinen tuki) tai muita palveluja (koulutus-, kuntoutus, terveys-, mielenterveys- tai päihdepalvelut) (Lindqvist ym. 2001, 13 - 14, 22.)

Tuusan (2005, 83) mukaan kasvotusten tehtävä asiakastyö on lisännyt sosiaalityön avoimuutta ja osapuolten keskinäistä luottamusta. Yhteisesti tehdyillä suunnitelmilla on mahdollisuus muodostua oikeasti asiakkaan suunnitelmiksi pakkosuunnitelmien sijaan. Yhteistyössä laadittavat suunnitelmat antavat sosiaalityölle mahdollisuuden tukea asiakasta ajoissa, vaikka toisaalta laki sanktioineen tuo mukanaan ”pakkopalvelun” -maineen. Tämä ristiriidan kanssa käytännön sosiaalityöntekijä tasapainoilee työskennellessään nuorten aikuisten kanssa. Miten selvittää asiakkaan voimavarat, esteet, saavuttaa luottamuksen, tiedostaa muutoshalukkuuden sekä kannustaa sopivalla tavalla ja tahdilla eteenpäin?

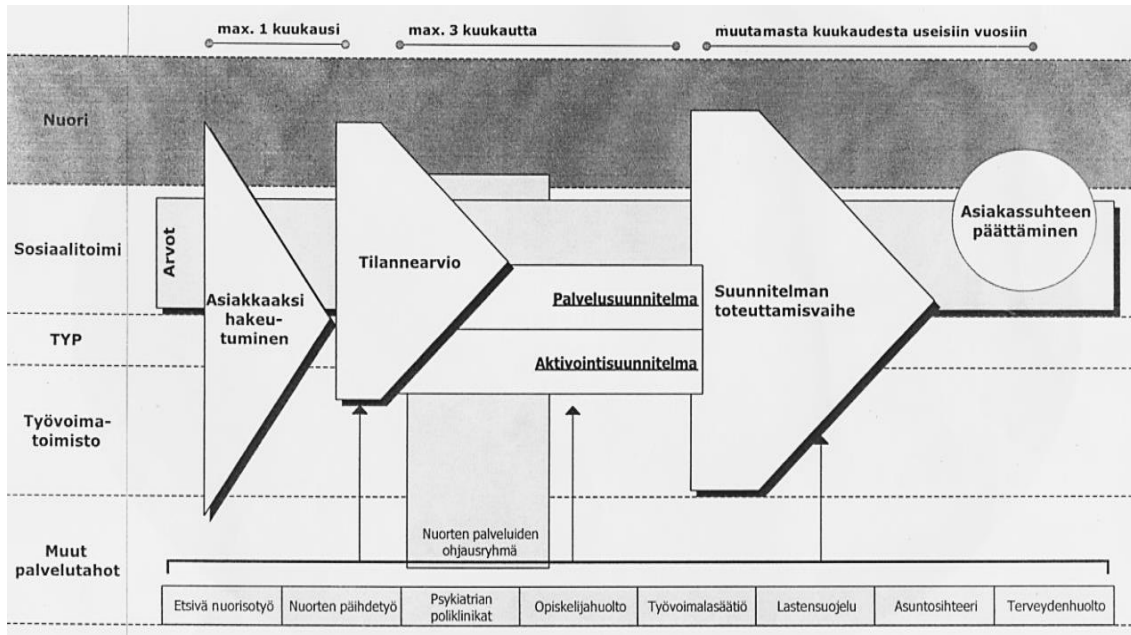
Ammatillisen aikuissosiaalityön perusta rakentuu ongelman, tavoitteiden ja välineiden kolminaisuudesta. Suunnitelmallinen työote sosiaalityössä perustuu tilanteen arviointiin, asetettuihin muutostavoitteisiin ja sopivien

menetelmien valintaan. Erityisen tärkeää aikuissosiaalityössä on työskentelyprosessiin sisältyvä tilannearviointi. Palveluohjaus sosiaalityössä ymmärretään osaksi tilannearvion, suunnitelman ja kuntoutumisen ketjua. Palveluohjausta tarvitaan asiakkaiden auttamiseksi järjestelmän monimutkaisessa viidakossa, joten sillä voi olla myös itsenäisempi asema aikuissosiaalityössä. Kolmas merkittävä työskentelyorientaatio tiivistyy suunnitelmallisuuteen. Suunnitelman tavoitteena on, että asiakkaalle ja työntekijälle syntyy yhteinen käsitys siitä, mitä ollaan tekemässä ja mitä eri osapuolilta työskentelyn aikana odotetaan (Juhila 2008, 17 -25.)

Rantasalmen (2008, 16 - 23) sosiaalityön asiakkaille tekemän haastattelututkimuksen tulosten mukaan suunnitelman tekeminen auttaa asiakasta jäsentämään elämäntilannetta ja mahdollisia vaihtoehtoja uudella tavalla. Sosiaalityöntekijät koetaan auttajiksi, joilla on tietoa palvelujärjestelmästä, kontakteja ja vuorovaikutustaitoja. Asiakkaat toivoivat sosiaalityöntekijöiltä tukea työllistymiseen, toimeentuloon sekä kokonaisvaltaista tilanteen huomioimista. Pitkäjänteisen suunnitelmallisen sosiaalityön tavoitteena on muuttaa jotain ja tästä syystä puhutaan muutossosiaalityöstä. Suunnitelmallisuus on keino jäsentää asiakkaan kokonaistilannetta ja tavoitteellisen sosiaalityön kohdetta yhdessä asiakkaan kanssa. Suunnitelmallista työtä voi käyttää niin akuuteissa tilanteissa kuin pitkissä asiakassuhteissa. Muutossosiaalityön lisäksi ylläpitävä työ voi olla pitkissä asiakassuhteissa elämän rakenteita ylläpitävää luonteeltaan ehkäisevää työtä. Suunnitelmallinen sosiaalityö palvelee käytännön työmenetelmien tutkimuksellista tavoitetta, sillä se mahdollistaa työn seurannan ja arvioinnin. Oikein käytettynä suunnitelmallisuus edistää asiakaslähtöisyyttä ja työn hallintaa.

Suunnitelmallinen sosiaalityö voi parhaimmillaan olla positiivista, ohjaavaa, kumppanuutta korostavaa ja arvioivaa työskentelyä. Suunnitelmallisen sosiaalityön prosessi sisältää tilannearvion, intervention sekä lopettamisvaiheen. Alkuarviointiin kuuluu tilannekuvan hahmottaminen, ongelmien taustojen avaaminen, toimintamahdollisuuksien kartoittaminen ja päätökset toiminnasta yhdessä asiakkaan kanssa. Toiminnan aikana huomioidaan muuttuvat olosuhteet ja arvioidaan tuloksia saatujen kokemusten valossa. Lopettamisvaihe koetaan usein vaikeaksi, sillä se vaatii työntekijältä taitoja ja luottamusta asiakkaan voimavaroihin. Yksilökohtaisen sosiaalityön tuloksena asiakkaan voimavarat, tarpeet ja elämäntilanne huomioidaan sosiaalityön prosessin kautta rakentuvassa palvelukokonaisuudessa (Thomson 2002, 292 – 301.)

Tutkimuksessani tarkastelen ja analysoin nuorten sosiaalitoimen aikuisasiakkaiden asiakirjoista esiin nousevia keskeisiä aikuissosiaalityön elementtejä sekä suunnitelmalliseen työorientaatioon liittyvien menetelmien ja käytäntöjen esiintymistä sosiaalityössä. Vaikka asiakasprosessi toteutuu vaihe vaiheelta mallin mukaisesti vain harvoin, niin malli toimii hyvänä työvälineenä sosiaalityön jäsentämisessä. Kuviosta nro: 1 ilmenee tutkimuspaikkakunnan sosiaalitoimessa käytössä ollut nuorten aikuisten intensiivisen palveluprosessin malli, joka noudattelee suunnitelmallisen sosiaalityön ideaa.

Kuvio 1: Nuorten aikuisten intensiivinen sosiaalityön prosessi

Tarkastelin tutkimuksessani asiakirjoista välittyvää nuorten aikuisten kanssa tehtävää sosiaalityötä suunnitelmallisen sosiaalityön prosessimallin mukaisesti etsien asiakirja-aineistosta kuvauksia asiakkaan elämäntilanteesta, haasteista ja ongelmista, työmenetelmistä, tuen muodoista, palveluista sekä suunnitelmista. Lopettamisvaiheen tutkiminen ei mahdollistunut aineistoni kautta. Sosiaalityön prosessin lopettamisvaiheen merkityksellisyydestä huolimatta asiakassuhteen lopettamista ei juurikaan dokumentoitu sosiaalityön asiakirjoihin. Asiakkuus jätettiin ikään kuin auki odottamaan mahdollisia tulevia tilanteita. Asiakirjoista välittyvän informaation avulla muodostui kokonaiskuvaa nuorten sosiaalitoimen asiakkaiden profiilista, elämäntilanteista ja niihin kytkeytyvästä suunnitelmallisesta sosiaalityöstä tai sen puuttumisesta.

2.3 Asiakkaaksi ohjautuminen ja yhteys poiskäännyttämiseen

Tarkastelen tutkimuksessani nuoren aikuisen asiakkuuden alkamista ja sosiaalityön prosessin käynnistymistä. Olen kiinnostunut siitä, miten nuori aikuinen valikoituu suunnitelmallisen sosiaalityön asiakkaaksi. Kuka määrittelee asiakkuuden luonteen ja kenellä on ns. portinvartijan rooli? Pyrin tutkimuksessani valottamaan asiakkaiden ohjautumiseen ja poiskäännyttämiseen liittyviä yhteyksiä. Asiakasohjaus- ja valikoitumismekanismit sosiaalityön pariin eivät ole kovin selkeitä, vaikka laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta oikeuksista (812/2000) takaa asiakkaille oikeuden palvelutarpeen arviointiin. Monissa kunnissa on luotu arviointia helpottavia kriteerejä. Asiakasvalikoinnin kriteerejä voivat olla mm. uusi asiakas, aktiivointiehto, koulun keskeyttäminen, tulottomuus, kriisitilanne.

Asiakkaaksi ohjautumiseen vaikuttavat asiakkaan tahtotilan lisäksi organisaation työkäytännöt ja resurssit. Palvelutarpeen arviointi tapahtuu ensisijaisesti organisaation edustajan ehdoilla. Asiakkaan kannalta on merkityksellistä se, kuka arvioi ja millaisin kriteerein valikointia tapahtuu. Taloudellisten voimavarojen tai työntekijäresurssien niukkuus voivat johtaa lakien soveltamiskriteereiden tulkinnan tiukentamiseen ja lakien tosiasiallisen soveltuvuusalan kaventamiseen, vaikka lainsäädäntöön ei olisikaan tullut muutoksia. Kuviosta nro:2 ilmenee mukailtuna asiakkaaksi ohjautumisen keskeisiä elementtejä (Rakenteet, avuttomuus ja lainsäädäntö 2009, 102 - 103.)

Kuvio 2: Asiakkaan palveluun ohjautumisen elementit

Nuoresta aikuisesta tulee pääsääntöisesti sosiaalitoimen asiakas hänen hakiessaan toimeentulotukea. Sosiaalitoimen asiakkuus kytkeytyy tiiviisti nuoren aikuisen heikkoon talouteen eri elämäntilanteissa. Toinen väylä sosiaalitoimen asiakkuuteen nuorelle aikuiselle syntyy työttömyyden myötä. Nuorisotyöttömyyden kasvu on puolestaan lisännyt toimeentulotukihakijoiden määrää, sillä työmarkkinatuki, työnhakijan aktiivisuus ja toimeentulotuki sidottiin tiukemmin yhteen 2000 -luvulla. Mikäli työtä ei ole tarjolla, niin nuorelta työnhakijalta odotetaan aktiivisuutta hankkia koulutusta tai työkokemusta laaditun aktivointisuunnitelman mukaisesti. Mikäli nuori aikuinen sitoutuu suunnitelmiin, häntä tuetaan ja kannustetaan, mutta mikäli hän ei sitoudu niihin, niin hän joutuu sekä työvoimahallinnon että sosiaalitoimen sanktioiden kohteeksi.

Hännisen & Karjalaisen (2007, 162 - 164) mukaan sanktiot ovat ensisijassa taloudellisia, mutta ne voivat heijastua myös palvelujen saatavuuteen. Työvoimahallinnon ensisijaiset toimenpiteet on usein suunnattu helpom-

min työllistyyviin asiakkaisiin ja polku muihin tarvittaviin palveluihin voi olla nuorelle melko monimutkainen. Sosiaalityöntekijöiden tavoittaminen vaihtelee ajallisesti, paikallisesti ja tilanteen mukaan. Tuen saamisen viivästyminen, ongelmien kasaantuminen ja pitkittynyt työttömyys tuo mukanaan sosiaalisia vaikeuksia. Aikuissosiaalityön uhkana voidaan nähdä, että jäsentymättömät työkäytännöt johtavat nuorten aikuisten asiakkaiden poiskäännyttämiseen tai jopa ulossulkemiseen.

Kolikolla on aina kaksi puolta ja tulostavoitteiden paineissa voidaan ajautua ääripäästä toiseen. Myös jäsentyneisiin työkäytäntöihin voi liittyä poiskäännyttäviä mekanismeja. Tehostetuissa työnjakomalleissa voi olla jopa tavoitteena se, että mahdollisimman moni toimeentulotuen hakija asioi vain kirjallisen menettelyn kautta. Kaikkia sosiaalitoimen asiakkaita ei siis tavata lainkaan ja unohdettuina heidän ongelmansa pääsevät kasvamaan (Strömberg-Jakka 2012, 141 - 142.) Toinen esimerkki kuvastaa sitä, miten mekaanisten työmallien käyttö jättää huomioimatta yksilölliset tilanteet. Toimeentulotuen yhteydessä käytetty perusosan normialennus on sosiaalityöntekijöiden mielestä huono tapa edistää asiakkaan tilannetta, mutta silti sitä käytetään hyvin mekaanisesti yhdenmukaisuuden nimissä. Sanktiot herättävät asiakkaissa lähinnä vastarintaa ja epäluottamusta. Parhaimmillaan ne kannustavat, mutta pahimmillaan ne vain syventävät nuoren aikuisen ahdinkoa ja aiheuttavat poiskäännyttämistä (Metteri 2014, 313.)

Lakien soveltamiskriteerien tiukentaminen voi aiheuttaa järjestelmästä johtuvaa asiakkaiden poiskäännyttämistä. Organisaation tehokkuus- ja tulosvaatimusten noustessa, asiakasmäärän kasvaessa ja työntekijöiden vastaanottojen ruuhkautuessa asiakkaaksi pääsyn kriteerit nousevat ja asiakkaiden palvelujensaantikynnys nousee. Matalan kynnyksen ja monipuolisen asiakasohjauksen merkitys korostuu, kun on kyse nuorista aikuis-

sista, joilla palvelujärjestelmän tuntemus on vielä heikkoa ja jotka usein ovat ensimmäistä kertaa kosketuksissa järjestelmän kanssa. Pitkät jonotusajat, lyhyet aukioloajat ja työntekijöiden vaihtuvuus lannistavat nuoria aikuisia (Aaltonen ym. 2015, 125). Metterin (2014, 306 – 308) mukaan asiakkaat tarvitsevat pirstaleisessa palvelujärjestelmässä hyviä asiointiosaamisen taitoja. Järjestelmäkeskeisyydestä johtuen kokonaisvaltaisia ohjaus- ja neuvontapalveluja on tarjolla edelleen liian sattumanvaraisesti.

Sosiaalityö ei arvoperustaansa nojaten voi sulkea ketään täysin ulkopuolelle, mutta poiskäännyttämisen eri muotoja on nähtävissä myös nuorten aikuisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä tai sen puuttumisessa. Tutkimustulosten yhteydessä pohdin sitä, millaisia poiskäännyttäviä mekanismeja sisältyy nuorten aikuisten kanssa tehtävään sosiaalityöhön. Institutionaalisiin käytäntöihin liittyy poiskäännyttämistä eli diversiota, jota voidaan pitää syrjäyttämisen aktiivisena muotona. Tällöin asiakkaiksi hakeutuvat nuoret aikuiset voidaan ohjata muualle tai torjua kokonaan. Yksilölle poiskäännyttäminen voi tarkoittaa työmarkkinoilta putoamista, palvelujen epäämistä tai tarveharkinnan hylkäävää päätöstä. Järjestelmälähtöistä poiskäännyttämistä voidaan perustella ihmisen omalla vastuulla. Tuolloin nuoria aikuisia sekä kannustetaan että aktivoidaan sanktioilla ja velvoitteilla. Kannustaminen on lähtökohdiltaan positiivinen asia, mutta sanktioita käytettäessä tulee varmistaa, että yksilöllä on tarvittavat voimavarat, mahdollisuudet ja tuki valintojen tekemiseen (Hänninen 2007, 9 – 11.)

Pirstaleisessa palvelujärjestelmässä poiskäännyttäminen tulee näkyviin etenkin palvelujen rajapinnoilla. Nuorten osalta näitä tilanteita kohtaa mm. työvoimahallinnon, terveydenhuollon, päihdetyön, koulutoimen ja sosiaalityön rajapinnoilla. Terveys- ja sosiaalityöntekijöille tehdystä haastattelututkimuksesta ilmeni sosiaali- ja terveydenhuollon rajapinnoilla esiintyvää järjestelmäkeskeisyydestä johtuvaa poiskäännyttämistä. Lähetekäytäntöjen

jäykkä soveltaminen, hoitopaikkojen kriteerit ja suuret asiakasmäärät vaikuttavat siihen, miten asiakkaat saavat tarvitsemiaan palveluja. Somaattiset perussairaudet jäävät usein tutkimatta tai seuraamatta silloin, kun asiakkaalla on aiemmin ollut päihde- ja tai mielenterveysongelmia. Päihdeongelma vaikeuttaa myös psykiatriseen hoitoon pääsyä. Tuolloin asiakkaan palvelujen saantiin vaikuttaa ajankohtaista tilannetta enemmän asiakirjamerkinnot ja lokeroivat käytännöt. Työttömien osalta on havaittu, että aktivointisuunnitelmia laadittaessa suunnitelmat eivät edelleenkään perustu riittäviin sosiaali- ja terveysnäkökulmien arviointiin. Asiakkaan näkökulmasta katsottuna suunnitelmista voi muodostua epärealistisia ja tavoittamattomia, jolloin ne johtavat sanktioihin, epäonnistumisen kokemukseen ja poiskäännyttämiseen (Huvinen ym. 2014, 34 – 42.)

Tutkimukseni perusteella voidaan arvioida, että noin joka kymmenes nuori aikuissosiaalityön asiakas on haavoittuvassa asemassa oleva ihminen. Nuorvalan ym. (2007, 147 – 150) mukaan kaikkein haavoittuvimpien asiakkaiden osalta on havaittavissa monimuotoista poiskäännyttämistä. Tutkimuksessa haastateltiin haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia. Päihdeasiakkaiden osalta nousi esille asunnottomuus, mielenterveysongelmat, huumeiden käyttö, vaikea somaattinen sairaus ja kaksoisdiagnoosi. Etnisten vähemmistöjen edustajat, vangit ja liikuntavammaiset kohtasivat mikrotason torjuntaa kaikkein eniten. Myös makrotasolla poisto oli yleinen ilmiö, sillä palvelujen kriteerit saattoivat olla niin korkeat, ettei niitä ollut realistista täyttää. Tutkimuksessa havaittiin sekä työntekijöiden kielteisiä asenteita päihdeasiakkaita kohtaan että järjestelmätasosta poistoa. Palveluja oli tarjolla vain virka-aikaan, niissä oli kohtuuttomat vaatimukset, joustamaton ajanvarauskäytäntö tai diagnoosivaatimuksia.

Pääkaupunkiseudun kaduille jalkautuneet lähityöntekijät kohtaavat ihmisiä, jotka kokevat tulleen poiskäännytyiksi jo ovelta puutteellisen asiantuntijakokonsa vuoksi. Heiltä odotetaan sellaisia asioita, joihin heillä ei ole voimavaroja. Diversio saattoi olla suoranaista poiskäännyttämistä tai paikasta toiseen ohjailua. Asiakas saattoi kokea olevansa aina väärässä paikassa, väärään aikaan ja väärin ongelmien kanssa (Männistö 2012, 128 - 130.)

Työmarkkinapolitiikan kautta toteutuva diversion hienovaraisin muoto on sulkeuma. Tuolloin nuori aikuinen on työnhakijana, mutta hänelle ei ole tarjolla työtä, koulutusta tai palveluja. Sosiaalityöhön sovellettuna sulkeuma toteutuu, kun palvelutarve on tunnistettu, mutta mitään palvelua ei ole tarjolla. Asiakas ei saa esim. aikaa sosiaalityöntekijän vastaanotolle tai hänelle ei myönnetä maksusitoumusta laitoshoidon. Käännyttäminen liittyy taivutteluun, niin, että ihmisen odotetaan käyttäytyvän ja sopeutuvan järjestelmän toimintalogiikkaan olemalla aktiivinen ja osallistuvan työvoimahallinnon osoittamiin toimenpiteisiin. Siirrännäksi voidaan kutsua tilannetta, jolloin vaikeuksiin joutunut ihminen siirretään toisen tahon vastuulle. Torjunnassa ihminen jätetään epävirallisen avun tai oman itsensä varaan. Toimijoiden tulisi huomioida, että asiakkaan kasaantuvien vaikeuksiin on myös rakenteellisia selityksiä, eikä kyse ole vain yksilöllisistä ongelmista (Hänninen & Karjalainen 2007, 169 – 179.)

Sosiaalitoimen asiakkaiden ohjautuminen ja poiskäännyttäminen liittyvät tutkimuksessani sosiaalityön prosessin käynnistymiseen ja suunnitelmallisen sosiaalityön eri muotojen toteutumiseen asiakastyössä. Nuoren aikuisen poiskäännyttäminen voi puolestaan johtaa mahdollisen kohtaamisen torjuntaan ja sosiaalityön palvelujen tavoittamattomuuteen. Palvelut ovat kehittymässä yhä monikanavaisempaan suuntaan ja palvelujen tavoitettavuus voi muodostua haasteeksi. Asiakasnäkökulmasta katsottuna

palvelujen monipuolisuus on positiivinen asia, mutta niiden pirstaloituminen haittaa oikeiden palvelujen löytymistä ja kokonaisuuden hallintaa (Rakenteet, avuttomuus ja lainsäädäntö 2009, 168 - 169).

Uuteen sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) sisältyy nuorisopalvelutakuu, joka koostuu omatyöntekijän työstä, palvelutarpeen arvioinnista sekä nuorille kohdennetusta sosiaalisesta kuntoutuksesta. Tavoitteena on yhden luukun periaate, jolloin moniammatillinen tuki muodostaa jatkumon ja tuki räätälöidään nuoren tarpeiden mukaisesti (HE 164/2014). Haluan nähdä asian niin, että laki tähtää juuri näiden poiskäännyttävien mekanismien minimoimiseen.

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksessani tarkastelen nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden asiakasprofiilia sekä nuorten aikuisten kohtaamia ongelmia ja haasteita suhteessa heidän elämäntilanteeseensa. Lisäksi tutkin asiakkaiden ohjautumista ja järjestelmätasaisen poiskäännyttämisen mekanismeista sekä sosiaalityön muotoja, käytäntöjä ja menetelmiä. Pienessä mittakaavassa halusin nostaa esiin käytäntötutkimuksen merkitystä sosiaalityön kehittämisessä. Käytännön sosiaalityöntekijöiltä ja toimijoilta ei puutu halua kehittää ja kehittyä, mutta arkipäivän todellisuus ja työpaineet eivät houkuttele tutkivaan työotteeseen. Kehittämistyöhön liittyvä tutkiva työ vaatii aikaa, tietoa, verkostoja sekä johdon ja päättäjien tuen. Tutkimukseni kautta sain mahdollisuuden tutkailla sosiaalityön käytäntöjä toisenlaisen ikkunan kautta.

Lisensiaatin tutkimuksessani etsin vastausta seuraaviin tutkimusongelmiin:

1. Millaisia ovat nuorten aikuisten sosiaalityön asiakkaiden profiilit, elämäntilanteet ja haasteet asiakirjojen valossa kuvailtuna?
2. Millainen kuva rakentuu nuorten aikuisten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä asiakirjojen valossa?
 - Millaiset tekijät ovat poiskäännyttäviä?
 - Millaiset tekijät ovat asiakkuutta mahdollistavia?
 - Millaista tukea ja palveluja nuori aikuinen saa?

3.2 Asiakirjoista tutkimusaineistoksi

Aluksi tarkoitukseni oli tutkia sosiaalityön prosessin etenemistä haastatteleamalla nuoria aikuisia. Asiakirja-aineistoni oli tausta-aineistoa tälle laadulliselle tutkimukselle. Sain aineiston asiakirjatulosteet käyttööni keväällä 2012. Luettuani aineistoa totesin, että se on rikas aineisto, jonka käyttö pelkästään tausta-aineistona olisi epätarkoituksenmukaista. Asiakirja-aineistoa tutkimalla muodostin ymmärrystä kokonaisuudesta. Vaikka olin tehnyt työtä nuorten aikuisten parissa ja tutkimuksen kohdejoukko oli minulle henkilökohtaisesti tuttua, niin aineiston monipuolisuus yllätti minut. Se toi minut tietoisiksi myös niistä nuorista aikuisista asiakkaista, joiden kanssa ei tehty intensiivistä sosiaalityötä. Päätin muuttaa tutkimukseni näkökulman yksilötasolta yleisemmälle tasolle ja tavoitella asiakirjoista esiin nouseviin asioihin pohjautuvaa tietoa asiakasprofiilista, elämäntilanteista ja niihin kytkeytyvistä sosiaalityön käytännöistä. Näkökulman muutoksen muutos vaati tutkimusmenetelmän vaihtamisen kvalitatiivisesta kvantitatiiviseen. Tämä tarkoitti luvan ja tutkimussuunnitelman päivittämistä.

Systemaattinen aineiston keruu ja kvantitatiivinen analyysi mahdollistivat asiakkuuksiin liittyvän moninaisuuden tarkastelun, asioiden välisten yhteyksien pohtimisen ja jäsentyneen kokonaiskuvan muodostamisen.

Tutkimuksen aineisto koostuu nuorten aikuisten (18 - 25-vuotiaiden) sosiaalitoimen asiakkaiden asiakirjoista kahden vuoden ajalta. Aineisto koottiin vuosilta 2010 ja 2011 ProConsona -asiakastietojärjestelmästä. Asiakirjat sisälsivät asiakkaiden toimeentulotuen ja kuntouttavan työtoiminnan päätökset, lisätiedot osion sekä sosiaalityön suunnitelmat. Valitsin kahden vuoden tarkastelujakson riittävän tutkimusjoukon tavoittamiseksi ja mahdollisen vuosittaisen vaihtelun poissulkemiseksi. Koska havaintojen keruu perustui aineistolähtöisesti asiakirjoista löytyneeseen tietoon, niin puuttuvan tiedon määrä tässä tutkimuksessa oli häviävän pieni. Sekä tarkastelujakson pituus että puuttuvan tiedon vähäisyys vaikutti positiivisesti aineiston luotettavuuteen.

Asiakirjat tutkimusaineistoina vaativat tietojärjestelmien kehittymisestä huolimatta edelleen paljon käsityötä ja erityistä tietoturvan ja niiden tuottaman tiedon viitekehyksen huomioimista. Nämä tekijät todennäköisesti rajoittavat niiden hyödyntämistä sosiaalityön tutkimuksessa. Samankaltaiset asiakirja-aineistojen hyödyntämiseen liittyvät haasteet mietityttävät myös ammattitutkijoita (Väyrynen ym. 2014, 30 – 36). Toisaalta voidaan kyseenalaistaa sosiaalityön asiakirjojen laatua tutkimusaineistona, sillä kirjaukset voivat olla puutteellisia. Käytäntötutkimusta tehtäessä on huomattu, ettei sosiaalialan ammattilaiset käytä yhtenäisesti ja aukottomasti asiakastietojärjestelmän mahdollisuuksia kirjatessaan asiakastietoja (Kangas 2011, 43). Tästä syystä käytin kokonaisaineistoa otoksen sijaan ja sisällytin päätöstekstit tutkimusaineistoon. Näin kykenin paikkaamaan mahdollisen suunnitelmalehdelle tehtyjen kirjausten puutteita poimimalla tarvittavat tiedot muistiinpanoista, päätöksistä tai muista kirjauksista.

Pyrin huomioimaan tutkimusprosessin aikana dokumenttien alkuperäisen käyttötarkoituksen. Aineisto on institutionaalista kerrontaa ja toisen käden tietoa nuorten aikuisten elämästä. Ammattikieli suuntaa ymmärrystä ja ajattelua. Asiakkaan tilanne näyttää erilaiselta riippuen ammattilaisen viitekehuksesta ja tavoista jäsentää tilanteet (Pohjola 1994, 142 – 146; Pohjola 2010, 40 - 41; Väyrynen ym. 2014, 31.) Toisaalta palvelujärjestelmäkieli paljastaa jotain myös sen hetkisestä sosiaalityön todellisuudesta. Aineisto kertoi tarinaa asiakkaista ja palveluista järjestelmän kielellä liittyen kuitenkin nuorten aikuisen sosiaalitoimen asiakkaiden sen hetkiseen elämäntilanteeseen ja sosiaalityön käytäntöihin. Pohjolan (2010, 27 - 28) mukaan käsite asiakas ei sekään ole lainkaan viaton, sillä se irrottaa ihmisen elämänkontekstistaan ja tarkastelu siirtyy palveluinstituution kiinnostuksen ja merkityksenannon näkökulmaan. Kontakti palvelujärjestelmään voi olla kuitenkin vain episodi ja ohikiitävä hetki, joka ei määritä yksilön elämää.

Näkökulman valitessani tiedostin asiakirja-aineiston tuottamien havaintojen selitysvoiman rajallisuuden yksilöllisten tilanteiden kuvaajana. Järjestelmäkeskeinen institutionaalinen tieto ei voi korvata asiakkaiden kokemaa inhimillistä tietoa, joka rakentuu suhteessa heidän omaan elämäänsä (Väyrynen ym. 2014, 87). Aineiston ja tutkimusmenetelmän mahdollisuudet ja rajoitukset huomioitiin tutkimuksen kysymyksenasettelussa ja analyysin eri vaiheissa. Aineistoa käsitellessäni säilytin vahvana kuvan nuoresta aikuisesta asiakkaasta, joka tarvitsee tukea arkeen elämäntilanteessaan. Mielenkiintoni kohdistuukin juuri näitä yksilöitä yhdistäviin tai erotteleviin tekijöihin sosiaalityön kehittämisen kontekstissa. Tutkimuksen tekeminen on täynnä valintoja ja aineiston analyysi on aina mahdollista vain rajatusta näkökulmasta kulloinkin käytettävissä olevien havaintojen valossa (Räsänen ym. 2005, 10).

Kyseessä oli laadullinen aineisto, joka piti koodata määrälliseen muotoon, joten tutkimusprosessissa aineiston käsittelyyn piti varata runsaasti aikaa. Koska asiakirja-aineistoa oli noin viisituhatta sivua, niin muodostin aineiston tiivistämistä varten alustavan havaintomatriisin, josta muodostui pelkistämällä varsinainen tietojenkäsittelyohjelmaan syötetty havaintomatriisi (Räsänen 2005, 89 – 92; Nummenmaa 2004, 29 – 43.) Taulukko nro:1 kuvastaa tiivistettynä alustavan havaintomatriisin sisältöä.

Taulukko 1: Esimerkki alustavasta havaintomatriisista

Ikä, sukupuoli, asiakkuuden kesto, elämäntilanne	Siviilisääty, lapset, tulot	Muutokset	Aikuissosiaalityö, verkostot ja työmenetelmät	Muuta huomioitavaa
22vM/12kk, työtön-opiskelija, ei ammattia, koulu keskeytynyt aikaisemmin	Naimaton, ei lapsia, työmarkkinatuki, asumistuki	Opiskelemaan te-toimiston kautta/ohjaava koulutus	Tilannearvio ja suunnitelma, aksu-sitoutunut stt ja te, a-klinikka verkostotapaamiset	Peliriippuvuus/roolipelit
20vN/10kk, työtön, ei ammattia, koulu keskeytynyt aikaisemmin	Naimaton, ei lapsia, asumistuki, täydentävää tukea vuokratästeihin	Muutto omaan asuntoon, vanhempien kanssa ristiriitoja, vuokratäste	Tilannearvio ja suunnitelma, aksu, heikko sitoutuminen, stt, asuntovo, te, th/psyk. Yksilö- ja verkostotapaamiset, kotikäynnit	Perusosaa alennettu, vuokratästit, asuminen ongelmat, päih-teet, mt,

Havaintomatriisin rivin muodosti nuori aikuinen sosiaalitoimen asiakas (=tilastoyksikkö) ja sarake puolestaan sisälsi tutkimustehtävän mukaista informaatiota asiakkaasta ja sosiaalityön sisällöistä (=muuttujat).

3.3 Muuttujien muodostaminen ja aineiston analyysi

Havaintomatriisiin koottujen tietojen pohjalta muodostin muuttujat, jotka syötin tilastolliseen ohjelmaan (PASW Statistics 21 -ohjelma). Muuttujien muodostamiseen vaikutti tutkimustehtävä sekä aineiston tarjoama informaatio. Tutkimuksen eteneminen oli aineistolähtöistä. Taustamuuttujien

(ikä, sukupuoli, siviilisääty, perhe, asuminen, koulutus, ammatti, opiskeluala, tulot) lisäksi keräsin asiakirjoista säännönmukaisesti tietoa nuoren aikuisen sosiaalitoimen asiakkaan elämäntilanteesta, muutoksista, ongelmista ja haasteista, asiakkuuden luonteesta ja kestosta, sosiaalityön suunnitelmallisuudesta, työmenetelmistä ja asiakastyön verkostoista.

Muuttujat olivat joko luokittelu- tai järjestysasteikollisia tai jatkuvia muuttujia. Aluksi pidin muuttujien luokittelun mahdollisimman tarkalla tasolla, jotta en menetä tutkimuksen kannalta tarpeellista informaatiota kirjaamisen yhteydessä. Alkuperäisiä muuttujia oli 250. Tietojen syöttämisen jälkeen tein muuttujamuunnoksia ja luokittelin muuttujia uudelleen tutkimustarpeiden mukaisesti. Sanalliset muuttujat saivat numeeriset arvot ja luokat, jotta pystyin hyödyntämään niitä analyysissä. Lisäksi muodostin samaa asiaa kuvaavista muuttujista summamuuttujia (Valtari 2006, 10 – 13; ks. myös Hietaniemi 2007, 88 - 89.) Tämän tutkimusprosessin jälkeen muuttujia oli yhteensä 278 (ks. Liite 1: Muuttujat ja niiden luokat).

Muuttujien muunnosten jälkeen tutkimusprosessi eteni tutustumalla tutkimusaineistoon kokonaisuutena. Aluksi tarkastelin muuttujien frekvenssejä ja prosenttijakaumia sekä korjasin esiin tulleita tallennusvirheitä. Muodostin kokonaiskuvaa aineistosta graafisen kuvailun ja ristiintaulukoinnin avulla. Tunnusluvut ja korrelaatiolaskelmat tarkensivat aineistosta tehtäviä tulkintoja (Valtari 2006, 22.) Aineiston analyysi eteni tutkimalla tarkemmin tehtävän kannalta olennaisia frekvenssijakaumia. Ristiintaulukoiden avulla vertailin muuttujien välisiä yhteyksiä. Yhdistelemällä kahden tarkasteluvuoden tietoja muodostin kokonaiskäsitystä tutkimustuloksista, jolloin käyttökelpoisin esitystapa raportissa oli useimmiten prosenttijakaumien ja ristiintaulukoiden esittäminen. Jatkuvien muuttujien osalta laskein keskiarvon, keskihajonnan, mediaanin ja moodin sekä tarkastelin muuttujien jakaumia kuvaavia tunnuslukuja. Käytin raportissa kuvatyyp-

peinä pysty- ja vaakapylväskuvioita, aluekuviota sekä hämähäkki- eli po-laaripirrosta (Hietaniemi 2007, 90 – 95; ks. myös Nummenmaa 2004.) Analyysi johdatti minut esiin nousevien tulosten tulkitsemiseen valitse-mieni käsitteiden kautta. Lisäksi pyrin tulkitsemaan tutkimustuloksia ver-tailemalla niitä aikaisempiin tutkimuksiin ja kontekstoimalla ne sosiaali-työn käytäntöjen toimintaympäristöön.

Aineiston käsittely oli tunteikas prosessi, sillä pidempää aikaväliä tarkas-tellessa nousi esiin sosiaalityön prosesseja, joita olen asiakkaiden rinnalla kulkenut. Monien nuorten aikuisten elämä näyttäytyi sirpaleisena. Huomio kiinnittyi myös niihin nuoriin aikuisiin, joiden tilannetta ja palvelutarpeita ei koskaan arvioitu. Nuori aikuinen kohtaa monia henkilökohtaisia elämän-muutoksia, siirtymiä ja ulkopuolelta tulevia vaatimuksia. Sosiaalityön työ-menetelmät ja mahdollisuudet tukea nuorta näissä siirtymissä herättivät kysymyksiä, mietteitä ja ajatuksia.

3.4 Tutkimuseettiset näkökulmat

Tutkimuksen etiikka kytkeytyy tutkimusprosessin vaiheisiin ja eriytyy mo-niin eri näkökulmiin, joita Pohjolan (2007, 11 - 12) mukaan ovat tiedon intressin etiikka, tiedon hankkimisen etiikka ja tiedon tulkitsemisen etiikka. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa korostuvat pohdinnat, kenelle, mistä lähtökohdista, mitä varten ja kenen hyödyksi tietoa tuotetaan. Eetti-syys on tutkimuksessa kaikkea läpäisevä periaate, joka on läsnä tutkijan jokaisessa valinnassa.

Tutkimuksen luotettavuuden ja uskottavuuden takaa parhaiten hyvien tie-teellisten menettelytapojen noudattaminen (Kuula 2006, 34 – 36). Aloitte-levana tutkijaopiskelijana minun täytyi jo suunnitelmavaiheessa miettiä,

miten eettiset kysymykset tulee huomioitua riittävän laajasti koko tutkimusprosessin ajan. Kun keskustelin asiakkaiden kanssa tutkimusideasta, niin he suhtautuivat siihen myönteisesti ja pitivät aihetta tärkeänä. Tutkimukseni luonteesta johtuen minulla ei ollut mahdollisuutta saada hyväksyntää tutkimukselleni nuorilta aikuisilta ja siitä syystä huolellisuuteen, tietojen suojaamiseen, käyttöön ja julkaisemiseen täytyi kiinnittää erityistä huomiota. Tutkittavan organisaation hallinnollinen päätöksentekoeelin myönsi aineiston käyttöoikeuden sekä tutkimusluvan lisensiaattityölleni.

Sain akateemista ja eettiset seikat huomioivaa ohjausta ja tukea tutkimusprosessin aikana työni ohjaajilta sekä muilta samankaltaisia kysymyksiä tutkineilta henkilöiltä. Avoimuuden ja läpinäkyvyyden toteutumiseksi kuvasin tutkimuksen etenemisestä tämän tutkimusraportin lisäksi yksilöllisissä ohjaustilanteissa, ammatillisen lisensiaattikoulutuksen lähiopetuspäivillä sekä kotiyliopiston järjestämässä tutkijaseminaareissa. Perehtyneisyyteni tutkittavaan aiheeseen rakentui käytännön sosiaalityön ja kehittämistyön läpi syventyen tutkimusprosessin edetessä teoreettisen tiedon osalta. Aito käytännöistä noussut innostukseni ei laantunut pitkän tutkimusprosessin aikana, vaikka tutkijan taitoni olivat välillä koetuksella, kun opettelini kvantitatiivisiin menetelmiin liittyviä taitoja. Pyrin pidättäytymään sellaisissa tutkimusmenetelmissä, jotka kykenin mielestäni hallitsemaan. Koin myös ajoittain, että käytännön näkökulmastani johtuen, en ollut tarpeeksi vahva teoreettisen tiedon käsittelyyn. Tästä johtuen tarvitsin jakamatonta aikaa tietoa ja huolellisuutta vaativan tutkimuksen tekemiseen. Opintovapaa mahdollisti kirjallisuuteen perehtymisen, keskittymisen aineiston käsittelyyn ja analyysiin sekä tulosten operationalisoinnin käytäntöihin. Olen saanut opintovapaan aikana riippumattomalta taholta eli aikuiskoulutuskeskukselta aikuiskoulutustukea. Tutkimuksen tekemiseen ei liity eturistiriitaa aiheuttavaa etua.

Asiakirja-aineisto sisälsi asiakkaisiin ja asiakastyöhön liittyviä salassa pidettäviä tietoja, joten tunnistetietojen poistaminen ja arkaluonteisen tiedon luokittelu oli ensimmäinen aineiston käsittelyyn liittyvä tutkimuseettinen toimenpide. Poistin tunnistetiedot aineiston luokitteluvaiheessa, johon liittyi aineistolähtöinen kokoava tietojen keruu asiakirjoista havaintomatriisiin. Muodostin matriisiin kerätyistä tiedoista muuttujat ja niiden luokat tietojenkäsittelyohjelmaan. Tässä vaiheessa arkaluonteiset tiedot oli luokiteltu ja tunnistetiedot oli hävitetty kokonaan. Ainoastaan numerotunnus paikansi minut tietojenkäsittelyohjelmasta asiakkaan alkuperäisiin tietoihin.

Tallensi kvantitatiivisen aineiston henkilökohtaisessa käytössä olevalle tietokoneelle, joka oli suojattu salasanoin. Säilytin asiakirjat ja anonymisoidut havaintomatriisit lukitussa paikassa ja hävitän ne asianmukaisesti tutkimusprosessin päättyessä. Tutkimus on periaatteessa toistettavissa, mutta aineiston käyttöä varten on hankittava uusi erillinen lupa. Aineistoa käytetään vain kertaluonteisesti. En esitä tutkimusraportissa pitkittäistä tietoa yksittäisistä tapauksista vaan pikemminkin poikittaista tietoa organisaatiosta ja joukosta, johon kuuluu kymmeniä henkilöitä tai jopa satoja tapauksia. Tutkimusjoukon kohtalaisen suuri tapausten määrä tukee yksittäisen nuoren aikuisen ja työntekijöiden anonymiteetin turvaamista.

Tutkimusmenetelmä ei aiheuttanut vaivaa asiakkaille tai työyhteisölle, joten tehtäväkseni jäi toimia huolellisesti noudattamalla määrällisen tutkimuksen tiedonmuodostusprosessia. Tiedonkeruumenetelmä oli työläs, sillä käsittelin aineistoa ennen varsinaista analyysia kolmessa eri vaiheessa: asiakirjojen lukeminen, havaintojen keruu matriisiin sekä havaintojen syöttäminen tilastolliseen ohjelmaan. Käsittelin kaiken tiedon itse, joten luokittelu ja aineiston käsittely oli yhdenmukaista. Näiden vaiheiden jälkeen tunsin aineistoni varsin hyvin, mikä vaikuttanee positiivisesti tutkimuksen luotettavuuteen.

Pohdin aineiston tiivistämisvaiheessa sitä, miten aineiston muuttaminen laadullisesta aineistosta määrälliseen numeeriseen muotoon, vaikuttaa tutkimuksen luonteeseen tekemättä liiallista väkivaltaa alkuperäiselle tiedolle. Pyrin etenemään aineistolähtöisesti, jotta tiivistetty tieto tuottaisi mahdollisimman todellista kuvaa tutkittavasta aiheesta ja antaisi vastauksia tutkimuskysymyksiini. Etenin luovasti etsien kulloinkin parhaita tekemisen tapoja kunnioittaa alkuperäistä aineistoa ja asiakkaita. Runsas aineisto tuotti käytännön sosiaalityöntekijälle matkan varrella mielenkiintoisia havaintoja, oivalluksia ja mietinnän aiheita, joita nostin esiin tutkimuksessani. Nämä oivallukset pitivät yllä mielenkiintoani ja ohjailivat aineiston analyysiä ja tutkimusraportin sisältöä. Esitän tutkimustulokset avoimesti, jotta lukija voi tulkintojeni lisäksi tehdä omia tulkintojaan analyysin luotavuudesta ja johtopäätösten pitävyydestä. Näkökulman valinta on tässä asiassa keskiössä ja juuri käsitteiden valinnalla sitoudun tiettyyn asemaan, jonka kautta analysoin ja teen päätelmiä aineistosta.

Osa aineiston nuorista aikuisista oli asiakkaitani ja täten asetin tuntemani ihmiset, itseni ja oman toimintani tutkimuksen kohteeksi. Voinko silloin toimia eettisesti ja objektiivisesti? Ainakin tämä tosiasia tuli tunnistaa tutkimusprosessin eri vaiheissa. Kun kävin läpi aineistoa ja sen myötä yksittäisten ihmisten elämäntilanteita ja sosiaalityön etenemistä pidemmältä aikaväliltä, niin mieleni valtasi monenlaiset ristiriitaiset tunteet. Välillä olin pettynyt asiakkaaseen, välittä itseäni tai toiseen työntekijään ja välillä koko organisaatioon. Mieleni teki kirjoittaa ”kolmas Vääräyskirja”! Välillä koin iloa onnistumisista ja myönteisistä elämän käänteistä, joilla oli yhteys sosiaalityön onnistuneisiin käytäntöihin. Tuolloin mieleni teki tutkia sosiaalityön vaikuttavuutta. Kvantitatiivinen tutkimusprosessi eteni kuitenkin tavalla, joka auttoi minua etenemään valitsemallani tiellä, etäännyttämään ja näkemään yksilöitä yhdistäviä tekijöitä sekä sosiaalityön käytäntöjen yhteyksiä heidän elämäänsä. Tämän tutkimusprosessin vaiheen aikana

vaihdoin työpaikkaa ja työtehtäväni muuttuivat asiakastyöstä kehittämistyöhön. Nämä muutokset auttoivat minua asemoimaan itseäni tutkijana.

Haastattelemalla tai havainnoimalla asiakkaita tai työntekijöitä, olisin saanut henkilökohtaista kokemuksiin perustuvaa tietoa nuorten aikuisten sosiaalityön prosesseista, mutta sillä tavalla en olisi tavoittanut mielenkiintoni kohteena olevaa kokonaisnäkymää. Haastattelujen tekeminen omille asiakkaille tai työkavereille olisi saattanut asiakkaani ja minut haastavaan, mutta ei mahdollittamaan asemaan puolueettomuuden ja tiedon luotettavuuden suhteen. Asiakirja-aineiston laadullisella pitkittäisellä tutkimisella olisin voinut perehtyä yksittäisten asiakkaiden sosiaalityön prosessien etenemiseen tai dokumenttien kautta esiin nouseviin merkityksiin nuorten aikuisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Molemmat tutkimusmenetelmät olisivat olleet mielenkiintoisia, mutta ne olisivat sulkeneet minulta mahdollisuuden tuottaa kokonaisuutta kuvaavaa tietoa sosiaalityön nuorista aikuisista asiakkaista ja sosiaalityön tuen muodoista. Käytäntöjen kehittämistyöhön liittyvä toimintatutkimus olisi ollut mielenkiintoinen prosessi, mutta se ei sopinut ajallisesti työ- ja opiskelurytmiin. Uusia näkökulmia voisi löytää loputtomiin, mutta minun oli tehtävä menetelmävalinnat, joilla kykenin vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiini.

Eettiseen pohdintaan kuuluu miettiä, mikä tieto on tarpeellista ja millaiset tiedon sovellukset ovat hyväksyttäviä. Sosiaalityön tutkimuksessa tulee pohtia sitä, mitä seurauksia tutkimuksen tuloksilla voi olla ihmisille ja yhteisöille (Alasuutari 2005, 23 - 24.) Tutkimus tuottaa ainakin epäsuoria positiivisia vaikutuksia lisätessään uutta tietoa tutkittavasta ryhmästä tai organisaatiosta (Kuula 2006, 153). Tutkimukseni tarkoituksena oli kuvata nuorten aikuisten sosiaalityön asiakkaiden profiilia, elämäntilanteita ja heidän kanssaan tehtävää sosiaalityötä. Koen, että tiedon ja ymmärryksen lisääminen kokonaisuudesta ei haavoita yksittäisiä asiakkaita tai

työntekijöitä. Pikemminkin tämä tieto voi antaa työntekijöille eväitä käytäntöjen kehittämiseen ja sitä kautta hyödyntää myös yksittäistä nuorta sosiaalitoimen asiakasta.

Tutkijan tulee pohtia luokitelleessaan sitä, miten nämä luokittelut ja tyypittelyt määrittävät tutkimuksen kohdejoukkoa ja millaista yhteiskunnallista todellisuuskuvaa hän on tutkimuksellaan luomassa. Luokittelu ja tiedon tiivistäminen turvaa yksilöiden anonymiteetin, mutta se myös yksinkertaistaa varsin monista asioista koostuvaa kokonaisuutta. Tästä syystä se voi siten peittää alleen yksilöllisten tilanteiden huomioinnin merkitystä sosiaalityön käytännöissä (Pohjola 2007, 26 – 27.) Sosiaalisia ongelmia käsitellessä ns. ongelmakielen käyttö voimavarojen sijaan voi leimata nuoria sosiaalitoimen asiakkaita. Ongelmien kieltäminenkin ei kuitenkaan auta näitä asiakkaita, mutta heidän tilanteitaan ei tule ymmärtää yksiselitteisesti ongelmansa kautta (Pohjola 2010, 31 – 33.)

Tässä tutkimuksessa tiivistämisen ja luokittelun tavoite oli yksilöiden tai ryhmien leimaamisen sijaan tuoda yleisempiä yhteiskunnallisia näkökulmia nuorten aikuisten kanssa tehtävään sosiaalityöhön. Yksinkertaistamisen sijaan pyrin monipuolistamaan vallalla olevaa tietoisuutta ja asioiden tulkintakehikkoa, vaikka tiedostan myös sen, että asiakirjoista nousevaa termistöä käyttäessäni pidän osittain samalla yllä vallitsevaa tulkintakehikkoa. Luotan siihen, että läpinäkyvä tiedonmuodostusprosessin avulla lukija voi suhteuttaa tutkimustulokset, niiden tulkinnat ja merkitykset osaksi omista näkemyksistä rakentuvia kokemuksia ja päätelmiä.

4 Nuoret aikuiset sosiaalityön asiakkaina asiakirjojen valossa kuvailtuna

4.1 Nuorten aikuisasiakkaiden profiili

Määrittelin tutkimuksessani nuoriksi aikuisiksi 18 - 25-vuotiaat henkilöt. Tutkimusjoukkoon kuului yhteensä 851 eri henkilöä ja se koostui tutkittavassa kaupungissa sosiaalitoimen asiakkaana olleista nuorista aikuisista. Asiakkuus syntyi niille nuorille aikuisille, joille oli kirjattu tietoja asiakastietojärjestelmään. Tutkimusjoukko kattoi kaikki paikkakunnalla vuosina 2010 - 2011 sosiaalitoimen asiakkaana olleet nuoret aikuiset. Kaupungin väkilukuun suhteutettuna nuoria aikuisia sosiaalitoimen asiakkaita oli alle kolme prosenttia koko kaupungin väestöstä.

Nuorten aikuisten yleisin väylä aikuissosiaalityön asiakkuuteen kulki toimeentulotuen hakemisen kautta. Ikäluokkiin suhteutettuna tutkittavan kaupungin nuorista aikuisista neljännes haki toimeentulotukea. Nuorten aikuisten osalta lainsäädännön, toimintakäytäntöjen ja yhteiskunnallisen tilanteen muutokset ovat muovanneet toimeentulotukea ja siihen liittyviä tuen muotoja marginaalista palveluista kohti universaaleja palveluja. Kaupungin kaikista toimeentulotukea saaneista henkilöistä nuorten aikuisten osuus oli 40 %. Nuorten asiakkaiden suhteellisen suuri osuus sosiaalityön asiakkaista haastaa ammattilaisia kehittämään aikuissosiaalityön työmenetelmiä vastaamaan nuorten aikuisten moninaisiin palvelutarpeisiin (<http://uusi.sotkanet.fi/taulukko/T03/111,112/7/3A/0/>; Kemppainen ym. 2010, 57 - 58.) Taulukkoon nro:2 on koottu tiedot tutkimusjoukon koosta ja prosentuaalisista jakaumista vuosina 2010 ja 2011.

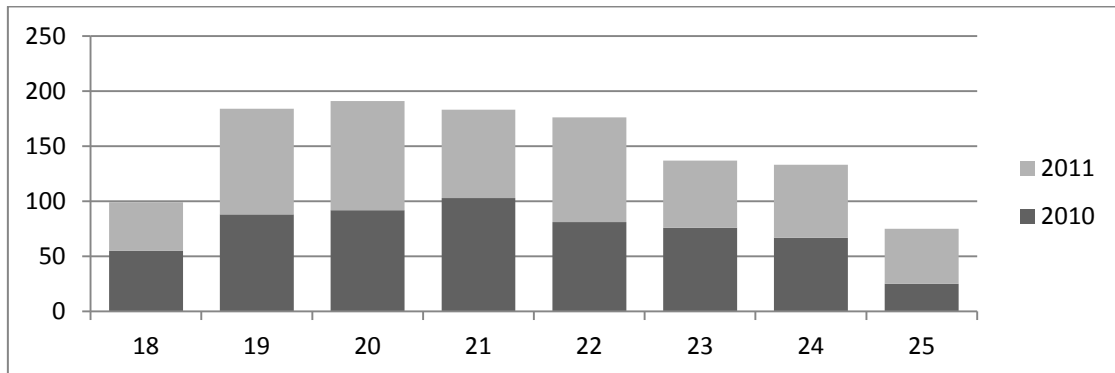
Taulukko 2: Tutkimusjoukon määrä (lkm ja %) vuosina 2010-2011

	Lkm	%
Asiakkaita eri vuosina		
2010	257	30
2011	264	31
2010 ja 2011	330	39
Yhteensä	851	100
Tapauksia eri vuosina		
2010	587	49,7
2011	594	50,3
Yhteensä	1181	100

Molempien vuosien tutkimusjoukon koko oli yhteensä 1181 asiakastapausta (= havaintoyksikköä). Asiakkaiden määrä oli samalla tasolla molempina tarkasteluvuosina. Nuorissa aikuisissa sosiaalitoimen asiakkaissa oli yhtä paljon miehiä ja naisia. Asiakkaiden sukupuolijakauma noudatti kaupungin kyseisten ikäluokkien sukupuolijakaumaa.

Sosiaalitoimen nuorista 39 % oli asiakkaina molempina tarkasteluvuosina. Molempina vuosina asiakkaana olevien nuorten joukossa oli sekä pitkäaikaista että lyhytaikaista toistuvaa asiakkuutta. Aineiston analyysissä kahdena vuonna asiakkaana olleiden nuorten aikuisten tilannetta vertailtiin yhtenä vuonna asiakkaina olleiden tilanteeseen. Muutoin kutakin tutkimusjoukon nuorta käsiteltiin yhtenä tapauksena molempina tarkasteluvuosina, koska tutkimuksella tavoiteltiin poikittaista kokonaiskuvaa nuorten aikuisten sosiaalityön asiakkaiden profiilista. Seuraavaksi tarkastellaan asiakkaiden muita taustatietoja. Koodasin taustamuuttujat asiakkuuden alussa olevan tilanteen mukaisesti ja muodostin erilliset muuttujat kuvaamaan muutoksia. Luokittelu perustui asiakirjoista välittyvään tietoon, joten puuttuvan tiedon määrä oli vähäinen ja kohdistui vain muutama muuttujaan.

Asiakkaan ikä määriteltiin syntymävuoden perusteella. Aineiston asiakkaat olivat syntyneet vuosien 1985 - 1992 välillä. Kuviosta nro:3 selviää nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden ikäjakaumat.

Kuvio 3: Nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden ikäjakauma (lkm) vuosina 2010-2011

Sosiaalitoimen nuorten asiakkaiden iän keskiarvo oli 21 vuotta 3 kuukautta. Vähiten asiakkaita oli nuorimmassa ja vanhimmassa ikäluokassa. Muissa ikäluokissa asiakkaiden määrä jakautui tasaisesti pienentyen iän noustessa.

Nuorimmassa ikäluokassa oli muita enemmän vanhempien luona asuvia nuoria, joiden tuen tarve oli vähäisempää ja lyhytaikaisempaa. Viidennes aineiston nuorista aikuisista asui vanhempien luona. Suurin osa sosiaalitoimen nuorista aikuisista asiakkaista oli naimattomia ja lähes puolet asui yksin. Neljännes asiakkaista asui avo- tai avioliitossa. Nuorten aikuisten parisuhteiden vakiintuminen, perheellistuminen ja työssä käynti lisääntyi tasaisesti iän karttuessa. Nämä tekijät edistivät itsenäistä selviytymistä ja vähensivät sosiaalitoimen tuen tarpeita. Yksin asuvien asiakkuus oli pitempiketoista kuin jonkun kanssa asuvien. Molempina tarkasteluvuosina olevien asiakkaiden sukupuoli- ja siviilisäätyjakauma sekä asuminen eivät

poikenneet yhtenä vuonna asiakkaana olevien jakaumista. Nuorista aikuisista asiakkaista 16 %: lla oli lapsia. Kolmannes lapsiperheistä oli yhden huoltajan talouksia. Kolmannes yksinhuoltajista opiskeli parhaillaan, mutta tavallisimmin he olivat kotiäiteinä/-isinä. Suurin osa nuorista aikuisista yksinhuoltajista oli sosiaalitoimen asiakkaana molempina tarkasteluvuosi-

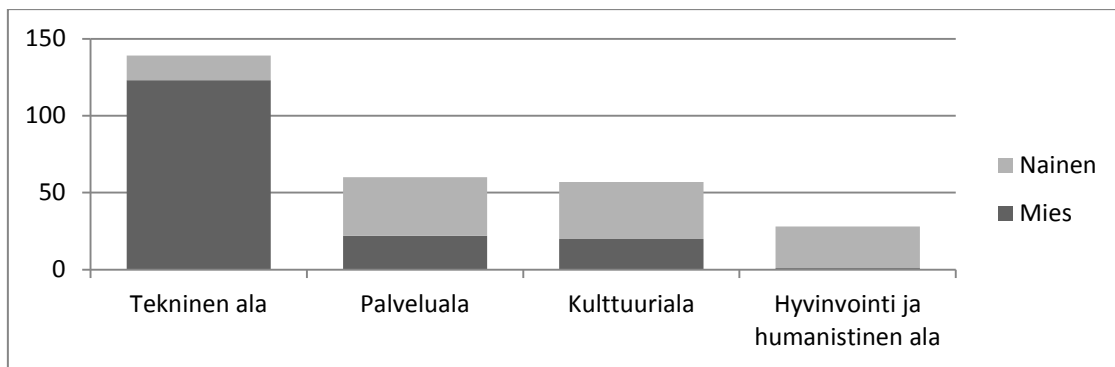
na. Muutto lapsuuden kodista ja itsenäistyminen mielletään nuoren liittymiseksi yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Nuori etsii omaa henkistä ja fyysistä tilaa irrottautuessaan riippuvuussuhteista vanhempiin, vaikka usein itsenäistyminen on kiinni vanhempien tuesta. Yhä useammin nuoret turvautuvat myös sosiaalitoimen apuun ja hakevat etenkin taloudellista tukea mieluummin viranomaisilta kuin omilta vanhemmiltaan (Raitanen 2001, 98 – 99; Myllyniemi 2009, 62.) Kasvava sosiaalitoimen tuen tarve näkyi nuoren aikuisten muuttaessa omilleen yleisimmin 20 - 21 ikävuoden tienoilla. Nuorille tehdyn haastattelututkimuksen tulosten mukaan 20 – 24 – vuotiaista nuorista aikuisista 28 % asui vanhempien kanssa (Myllyniemi 2009, 7). Saman ikäisistä aineiston nuorista aikuisista asiakkaista vain 13 % asui vanhempiansa kanssa eli voidaan todeta, että lapsuuden kodista irtautuminen lisäsi sosiaalitoimen tuen tarvetta.

Kolmannes nuorista sosiaalitoimen asiakkaista muutti seurantavuoden aikana, mikä näkyi sosiaalitoimen tuen tarpeiden kasvuna. Suurin osa muutoista oli kaupungin sisäisiä ja muut muutot kohdistuivat lähikuntiin ja maakunnan alueelle. Neljännos muutoista liittyi itsenäistymiseen ja muuttoon vanhempien luota omaan asuntoon. Kolmannes nuorten aikuisten muutoista johtui muutoksista parisuhteessa. Kolmannes muutoista tehdään muista syistä: opiskelupaikan, työn tai asunnon vaihto. Miehet muuttivat hädän vuoksi naisia useammin ja 7 % muutoista johtui hädöistä, joihin liittyi vuokratärstejä ja asumisen häiriöitä. Noin prosentilla nuorista

aikuisista asiakkaista ei ollut vakinaista asuinpaikkaa. Valtaosa asunnottomista nuorista aikuisista oli miehiä ja yleisimmin he oleskelivat kavereiden luona. Tämä tulos kuvasti asunnottomuuden ongelmien laajuutta eri alueilla. Pääkaupunkiseudulla tehty asiakaskartoitus osoitti, että sosiaalityöntekijän asiakkaista 15 % oli asunnottomia (Kangas 2011, 32). Muutoin asumiseen liittyvät tuen tarpeet olivat samankaltaisia vertailtaessa pääkaupunkiseudun asiakaskartoituksen ja tämän tutkimuksen tuloksia. Sosiaalityön tarvetta aiheuttivat maksamattomat vuokrat, häätötilanteiden selvittely ja muutokset asumisessa.

Noin 9 % sosiaalitoimen nuorista aikuisista asiakkaista kuului lastensuojelun jälkihuollon palvelujen piiriin. Heidän sukupuolijakauma, siviilisääty, perherakenne, asuminen ja elämäntilanne noudattivat aineiston jakaumia. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea lastensuojelun palvelujen piirissä ollut nuorta itsenäiseen elämään. Jälkihuolto on nuorelle vapaaehtoista ja yleensä se päättyy nuoren täyttäessä 21 vuotta, mutta se voi jatkua myös pidempään. Tavoitteena on tarjota psykososiaalista tukea ja turvallisen aikuisen tuki itsenäisen elämän alkutaipaleella. Jälkihuoltoon voi sisältyä erilaisia palveluja, joilla tuetaan nuoren terveyttä, asumista, taloutta, koulunkäyntiä, työllistymistä, harrastuksia ja virkistysmahdollisuuksia (Kannanoja ym. 2007, 160.)

Kolmanneksella nuorista sosiaalitoimen asiakkaista oli peruskoulun jälkeinen koulutus. Suurimmalla osalla koulutetuista nuorista asiakkaista oli ammattiopistotasoinen tutkinto. Koulutettujen ammattiala – muuttujan tiedot jäivät kolmanneksen osalta puuttuvaksi tiedoksi (115 tapausta), sillä asiakirjoista ei aina selvinnyt asiakkaan ammattia. Tämä on sinänsä merkittävä havainto, kun mietitään sosiaalityön vahvaa yhteistyötä vaativaa roolia nuorten aikuisten aktivoinnissa, työttömyyden torjunnassa ja työllistymisen esteiden poistamisessa. Kuviosta nro: 4 selviää nuorten aikuisten sukupuolen mukainen ammattialoittainen jakautuminen.

Kuvio 4: Nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden ammattialoittainen jakautuminen (lkm) sukupuolen mukaan vuosina 2010-2011

Perinteinen ammattialoittainen sukupuolijakauma näyttäytyi nuorten ammattivalinnoissa. Valtaosa miehistä oli kouluttautunut teknisille aloille, kun puolestaan naisten ammatit jakautuivat tasaisemmin eri aloille. Tekninen ja hyvinvointi- sekä humanistinen ala työllisti parhaiten nuoria aikuisia. Pitkittynyttä työttömyyttä esiintyi kaikilla ammattialoilla, mutta etenkin kulttuuri- ja palvelualalla. Tutkimusaineostosta ilmeni nuorten aikuisten vaikea työllisyystilanne, sillä koulutetuilla nuorilla työttömyys pitkittyi lähes yhtä usein kuin kouluttamattomilla nuorilla. Koulutukseen ei siis taannut työllistymistä ja taloudellista itsenäistymistä, mutta se näytti suojaavaan monilta muilta arkielämän vaikeuksilta.

Työelämän aloittaminen vähentää riippuvuutta lapsuuden kodista, laajentaa sosiaalista elämää ja taitojen karttumisen myötä vahvistaa nuoren aikuisen itsetuntoa (Ilmarinen 2001, 175). Nuoret aikuiset kilpailevat paikastaan työelämässä työkokemusta omaavien hakijoiden kanssa. Työelämä on vaativaa, nopeasti muuttuvaa ja jatkuvaa itsensä kehittämistä. Nuori aikuinen tarvitsee taitojen lisäksi hyviä vuorovaikutus- ja sosiaalisia taitoja sekä psyykkistä joustavuutta. Työttömiä nuoria ei tulisi nähdä homogeenisena ryhmänä, vaan erilaista tukea tarvitsevinä yksilöinä. Yhteistä heille on se, että nuoret työnhakijat tarvitsevat erityistä tukea löytääkseen tiensä työelämään (Warner Weil ym. 2005, 88 - 89.)

Lähes puolet asiakkaista opiskeli parhaillaan, joten tästä syystä 66 %:lla nuorista aikuisista ei ollut vielä ammattia. Hieman yli 20 %:lla naisista ja miehistä ei ollut peruskoulun jälkeistä koulutusta eivätkä he opiskelleet parhaillaan. Yksinhuoltajien ja jälkihuoltonuorten kouluttautuneisuus oli muita nuoria asiakkaita matalampi. Suurin osa tutkittavista nuorista aikuisista oli aloittanut opinnot peruskoulun jälkeen, mutta opinnot olivat päättyneet keskeytykseen. Osa nuorista ei motivoitu ja sopeudu nykyiseen koulutusjärjestelmään monista opiskelijoille suunnatuista tukitoimista huolimatta. Kouluttamattomilla nuorilla oli koulutettuihin nuoriin verrattuna aikaisempaan opiskeluun liittyviä oppimisvaikeuksia ja pitkittyneitä opintoja. Opiskelu ei näyttäydy onnistumisten kokemuksina elämässä vaan epäonnistumisten sarjana.

Kouluttamattomuuden, koulukielteisyyden ja koulutusmotivaation puutteen syitä voitaneen hakea myös koulutyön sisällöstä. Osa nuorista ei koe koulutuksen sisältöjä ja muotoja oman elämänsä kannalta olennaisina (Kolmonen 2001, 82 – 85; Smyth ym. 2004, 191 - 192.) Vehviläisen mukaan (1999, 225 - 226) kouluttamattomille nuorille tehdyn seurantatutkimus osoittaa, että onnistumisen ja kelpaamisen kokemukset käynnistävät nuorella prosessin, joka vahvistaa hänen identiteettiään. Jos koulutuksesta ei synny onnistumisen kokemuksia, niin niitä etsitään muilta elämänalueilta. Koulutusorganisaation kehittämisen näkökulmasta huomiota tulee kiinnittää ammatillisen koulutusten keskeytysten vähentämiseen ja moniammatillisen yhteistyön tiivistämiseen.

Anneli Pohjola (1994, 177 -183) tutki tapaustutkimuksessaan nuorten aikuisten elämänkulkua pitkään taloudellista tukea vaativien elämäntilanteiden varjossa. Nuoret aikuiset suhtautuivat yleisesti kielteisesti koulunkäymiseen. Tämä johti siihen, että useimmilla ei ollut ammatillista koulutusta tai sen suorittaminen oli jäänyt kesken. Tästä syystä nuoret valikoi-

tuivat työmarkkinoiden marginaaliin puskurityövoimaksi. Nuorten aikuis-tumisen elämänculussa ja työurassa on selviä käynnistymisen vaikeuksia, jonka perusteella palveluja tulisi suunnata tehostetusti juuri tätä elämänvaihetta elävälle nuorille. Rutiinipalvelujen sijaan pitäisi nuorille tarjota suunnitelmallisia yksilöllisesti kohdennettuja palveluja.

4.2 Nuorten aikuisasiakkaiden elämäntilanne

Etsin aineistosta nuorten aikuisten elämää ja asiakkuutta rakentavia teemoja sekä nimesin ja luokittelin niitä. Luokat kuvastavat nuoren aikuisen arjen toiminnan jäsentymistä, työmarkkina-asemaa sekä suhdetta yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Nuorten aikuisten asiakkaiden elämässä näyt-täytyi lukuisat elämäntilanteiden muutokset ja siirtymät, jotka aiheuttivat sosiaalitoimen tuen tarpeita. Elämäntilanne muuttui vähintään kerran seurantavuoden aikana sukupuolesta tai iästä riippumatta yli puolella aineis-ton nuorista aikuisista.

Taulukosta nro:3 selviää nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden pääasiallisen elämäntilanteen jakautuminen tutkimusaineistossa. Erittelin lisäksi taulukkoon opiskelupaikkojen jakautumisen koulutustason mukaan, työn ja työttömyyden lyhyt- ja pitkäaikaisuuden sekä kotona lastan hoitavien ja sairaiden/työkyvyttömien nuorten aikuisten sukupuolija-kauman. Luokittelin pitkäaikaistyöttömäksi nuoren, jonka työttömyys oli kestänyt vähintään 12 kuukautta. Kun asiakkaan työ- ja työttömyysjaksot vaihtelivat, käytin pätkätyö määritelmää.

Taulukko 3: Nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden pääasiallinen elämäntilanne ja tarkemmat tiedot (lkm ja %) vuosina 2010-2011

Elämäntilanne	Lkm	%	Muu tieto	Lkm	%
Opiskelija	593	50	Ammattiopisto	356	60
			Korkeakoulu	148	25
			Työvoimakoulutus	47	8
			Lukio	42	7
			Yhteensä	593	100
Työtön	277	23	Pitkäaikaistyöttömyys	194	70
			Työttömyys	83	30
			Yhteensä	277	100
Työssä	195	17	Työ- ja työttömyysjaksot vaihtelevat -pätkätyöt	154	79
			Työssä	41	21
			Yhteensä	195	100
Kotiäiti/-isä	92	8	Nainen	90	98
			Mies	2	2
			Yhteensä	92	100
Sairas/työkyvytön	24	2	Nainen	9	38
			Mies	15	62
			Yhteensä	24	100
Yhteensä	1181	100			

Opiskelevat nuoret muodostivat suurimman ryhmän sosiaalitoimen nuorista aikuisista asiakkaista, sillä puolet asiakkaista opiskeli tai osallistui kursseille. Suurin osa asiakkaista opiskeli ammattiopistossa ja neljännes korkeakoulussa, lähinnä ammattikorkeakoulussa. Työvoimapolitiittiseen koulutukseen osallistui enemmän miehiä kuin naisia ja korkeakoulutukseen puolestaan enemmän naisia kuin miehiä. Ammattiopistossa ja lukiossa opiskelevien sukupuolijakauma oli melko tasainen. Nuorissa sosiaalitoimen asiakkaissa oli tasaisesti kaikkien ammattialojen opiskelijoita. Ammatillisista aloista kaikkein suosituimpia olivat tekniset -, kulttuuri- ja palvelualat. Työvoimakoulutus oli sisällöltään joko ammattiin tai työnhaakuun valmentavaa koulutusta, ammattitaitoa syventävää koulutusta tai maahanmuuttajille suunnattuja kieli- ja kulttuuriopintoja.

Sosiaalitoimen nuorista aikuisista asiakkaista neljäsosa oli kokonaan työttömänä ja valtaosalla työttömyys myös pitkittyi. Lähes viidennes asiakkaista kävi työssä, mutta vain pienellä osalla työ oli pidempiaikaista. Pät-

kätyöt ja matalapalkkaiset työt olivat osa nuorten aikuisten arkipäivää. Nuorten asema työmarkkinoilla on heikoin, kun yleinen työllisyystilanne heikkenee, mutta etenkin koulutuksen ansiosta nuorten asema työmarkkinoilla paranee noususuhdanteen aikana (Ervasti 2005, 145). Kahdeksan prosenttia nuorista aikuisista sosiaalitoimen asiakkaista oli joko äitiys- tai vanhempainvapaalla tai muutoin kotona lasten kanssa. Kaksi prosenttia asiakkaista oli sairauslomalla tai työkyvyttömänä.

Lämsä (2009,108 - 111) tarkasteli kasvatustieteiden alan väitöstutkimuksessaan lasten ja nuorten syrjäytymistä asiakirjojen valossa. Osa aineistosta koostui nuorten aikuisten toimeentulotuen asiakkaiden sosiaalihuollon asiakirjoista 1990 -luvulta. Asiakkaiden tilanteita vertailemalla tämän tutkimuksen asiakkaiden tilanteisiin voidaan havaita toimintaympäristön, työmenetelmien ja lainsäädännön muutosten vaikutuksia nuorten kanssa tehtävään sosiaalityöhön. Asiakasprofiilit olivat melko samankaltaiset ja asiakkaiden elämästä heijastui samanlaisia taustoja niin 1990- luvulla kuin 2010 – luvulla: lukuisat siirtymät, opintojen keskeytyminen, yksin asuminen ja ylisukupolvinen asiakkuus. Vuosikymmenien välillä ilmeni eroja sosiaalitoimen nuorten aikuisasiakkaiden elämäntilanteissa. Vielä 90-luvulla opiskelevat sosiaalitoimen asiakkaat olivat harvinaisuuksia ja opiskelijoiden tuen tarve oli satunnaista. Tuolloin suurin osa nuorista sosiaalitoimen asiakkaista oli pitkäaikaistyöttömiä. Siitä huolimatta 1990 – luvulla asiakirjoista löytyi vain vähän merkkejä yhteistyöstä työvoimaviranomaisten tai muiden viranomaisten kanssa. Vaikka asiakkaiden määrä on noussut tultaessa 2000 – luvulle, niin yleinen asiakkuuden luonne on muuttunut tämän tutkimuksen valossa pitkäaikaisasiakkuudesta lyhytaikaiseen asiakkuuteen. Työmenetelmänä yksilökohtainen sosiaalityö on saanut rinnalleen kasvavan monien toimijoiden verkoston.

Voidaan siis todeta, että tavanomaisin sosiaalitoimen nuori aikuisasiakas oli 2010 – luvulla 21 – vuotias mies tai nainen. Hän oli naimaton, lapseton ja asui yksin. Oletettavasti hän opiskeli ammattiopistossa teknisellä, kulttuuri- tai palvelualalla. Hän tuli toimeen opintoetuuksilla ja toimeentulotuella. Muutaman kuukauden asiakkuutensa aikana hän kohtasi yhden elämänmuutoksen ja nimesi haasteekseen 2,6 arkiseen elämään vaikuttavaa ongelmaa. Näihin haasteisiin paneudun seuraavassa luvussa.

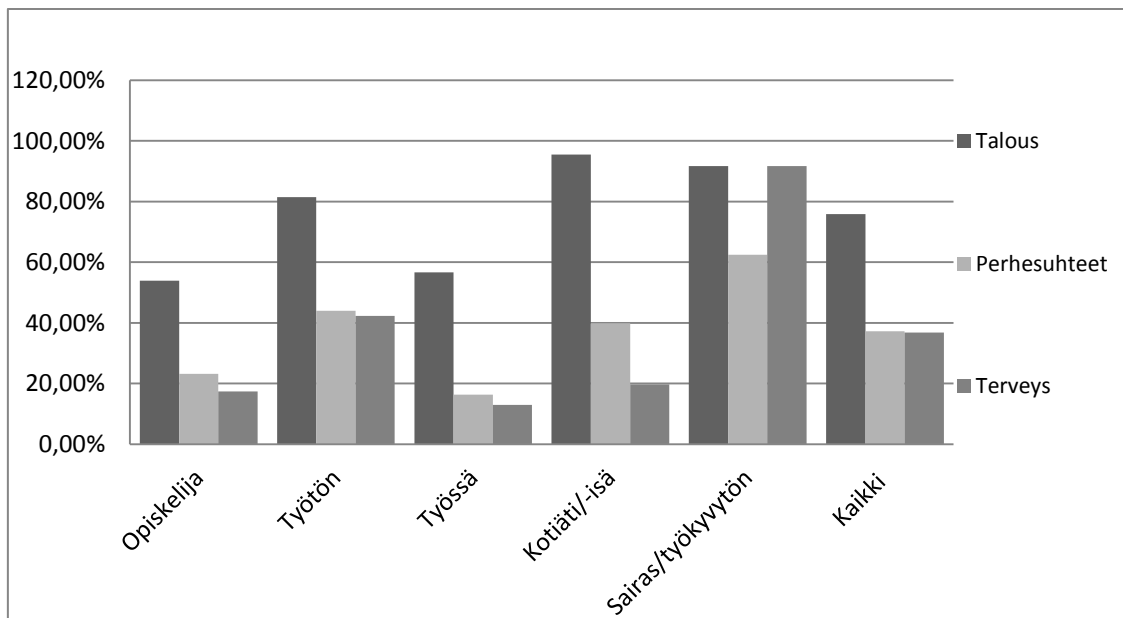
4.3 Nuorten aikuisasiakkaiden kohtaamia haasteita ja ongelmia

Tässä luvussa tarkastelen niitä haasteita ja ongelmia, joita nuori aikuinen sosiaalitoimen asiakas kohtaa eri elämäntilanteissa. Nuoren aikuisen sosiaalitoimen asiakkaan palvelutarpeet vaihtelivat elämäntilanteiden mukaan. Pohjolan (2010, 32) mukaan ihminen ei ole ongelma ja työn kohde, vaan sosiaalityön kohteena on hänen tilanteessa. Tämä muodosti tutkimuksen lähtökohdan suhteessa sosiaalisten ongelmien tarkasteluun. Sosiaalityötä on kritisoitu liiallisesta ongelmalähtöisyydestä, joka voi peittää alleen yksilön voimavaroja. Näkökulma on osittain perusteltu, sillä Etelä-Suomessa sosiaalityöntekijöille tehdyn kartoituskyselyn mukaan 15 % sosiaalityöntekijöistä ei osannut nimetä yhtään asiakkaan vahvuutta. Kartoittavassa kyselyssä yleisimmin nimettyjä asiakkaiden voimavaroja olivat: läheiset ihmissuhteet, sosiaaliset resurssit, myönteinen elämänasenne, kyky tarttua tilanteisiin, hyvä terveys ja mielekäs harrastus (Kangas 2011, 37 – 39.)

Huomasin saman haasteen tutkimusta tehdessäni. Asiakirja-aineistoa oli lähestyttävä dokumentoinnin kulttuurin mukaisesti haasteiden ja ongelmien läpi. Sosiaalityön prosessi näytti lähtevän liikkeelle ongelmien tunnistamisesta, joiden selättämiseksi etsittiin nuoren aikuisen voimavaroja tukevia työmenetelmiä ja palveluja. Asiakirja-aineiston kautta tarkasteltuna joka kolmannen nuoren aikuisen elämä näyttäytyi varsin ongelmattoma-

na. Valitettavasti tämä varsin positiivinen tutkimustulos kuvaa myös sitä, miten joidenkin nuorten aikuisten osalta asiakkuus jää varsin pinnalliseksi. Asiakirjoista heijastui se, ettei näiden nuoren aikuisen tuen tarpeita oltu laajemmin arvioitu tai ainakaan dokumentoitu. Tilannearvion toteutumiseen paneudutaan tarkemmin seuraavassa luvussa. Suurimmalle osalle asiakkaista oli kirjattu iästä tai sukupuolesta riippumatta kolmesta neljään haastetta ja arkisen elämän ongelmaa. Summamuuttuja paljasti haasteiden kietoutumisen, sillä joka kolmannella asiakkaalla oli havaittavissa ongelmia yli neljällä osa-alueella.

Kuvio nro: 5 kuvaa sosiaalitoimen nuorten aikuisten asiakkaiden yleisimpien ongelmien esiintymistä elämäntilanteiden mukaan jaoteltuna. Asiakirja-aineistosta yleisimmiksi elämän haasteiksi nousivat ongelmat taloudessa, perhesuhteissa ja terveydessä.

Kuvio 5: Sosiaalitoimen nuorten aikuisasiakkaiden yleisimmät haasteet ja ongelmat (%) elämäntilanteen mukaan jaoteltuna vuosina 2010–2011

Taloudelliset vaikeudet hallitsivat nuorten aikuisten sosiaalityön asiakkaiden elämää kaikissa elämäntilanteissa. Nuori aikuinen asiakas hankkii

tulonsa toimeentulotuen lisäksi useista tulonlähteistä tai tukimuodosta. Eniten paperityötä toimeentulon turvaamiseksi teki perheellinen nuori asiakas. Nuorten aikuisten osalta toimeentulotuen hakeminen toimii pääasiallisena väylänä sosiaalityön palveluihin. Tähän ovat yhteydessä nuorten aikuisten osalta työttömyys, työmarkkinatuen ehtojen kiristyminen sekä kaiken kaikkiaan ensisijaisten sosiaaliturvaetuuksien saavuttamattomuus ja matala taso (mm. työmarkkinatuki, opintoetuudet, sairauspäiväraha).

Toimeentulotuki ei ole kaikissa tapauksissa pelkästään rahan jakamista, joskin vähimmäisturvan takaaminen on yksi hyvinvointijärjestelmän peruspilareita. Vuonna 2006 toimeentulotuen rakennetta muutettiin jakamalla toimeentulotuki perustoimeentulotukeen, täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen. Vahvasta ohjeistuksesta huolimatta toimeentulotuen luonteeseen kuuluu yksilöllisten olosuhteiden huomioiminen tukea myönnettäessä. Toimeentulotuki on tarkoitettu avuksi yksilöiden ja perheiden tilapäisiin taloudellisiin vaikeuksiin, mutta 1990 – luvun laman jälkeen pitkäaikainen riippuvuus toimeentulotuesta on jäänyt pysyväksi ilmiöksi. Vuonna 2005 joka neljäs toimeentulotuen saaja oli pitkäaikaisasiakas (Kananen ym. 2007, 59 – 63.) Tutkimuksessani toimeentulotuen asiakkuus pitkittyi nuorten aikuisten osalta harvemmin kuin vanhemmissa ikäluokissa verrattaessa tuloksia valtakunnallisiin tilastoihin.

Keskimäärin sosiaalitoimen nuori asiakas sai toimeentulotukea 3 kuukautta ja kolme viikkoa. Noin 10 %:lle asiakkaista ei myönnetty toimeentulotukea lainkaan. Puolet sosiaalitoimen nuorista asiakkaista sai perustoimeentulotukea ja 41 % sai sekä perus- että täydentävää toimeentulotukea. Täydentävää toimeentulotukea myönnettiin elämän perusmenoihin (ruoka, terveydenhuollon menot, lasten tapaamiset), lastentarvikkeisiin, kodin hankintoihin, vuokravakuuksiin, vuokra- ja sähkörästeihin, muuttoihin, matkoihin, opintokustannuksiin ja harrastuksiin. Lähes puolet asiakkaista sai toimeentulotukea 1-3 kk:n ajan ja lähes 70 % toimeentulotukea

saaneista oli asiakkaana alle puoli vuotta. Viidennes nuorista aikuisista toimeentulotuen saajista voitiin luokitella pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien ryhmään (10-12kk). Nuorten aikuisten toimeentulotukiasiakkaiden pitkäaikaisasiakkuus oli harvinaisempaa kaikkiin toimeentulotuenasiakkaisiin verrattuna. Yksin asuvissa oli suhteellisesti enemmän niitä, joiden toimeentulotuen asiakkuus kesti 10 - 12 kk (ks. Liite 2).

Tämän vahvistavat myös aikaisemmat tutkimukset, joiden mukaan toimeentulotuki on entistä selkeämmin yksin asuvien ja yksinhuoltajien tuki ja turva. Tutkimusten mukaan pienin köyhyysriski on puolestaan lapsettomilla pareilla (Kangas & Ritakallio 2003, 72 - 73.) Suomessa opiskelijat, työttömät, kansaneläkkeen saajat, yksin asuvat nuoret, yksinhuoltajat ja suuret lapsiperheet ovat suurimmassa köyhyysriskissä. Muita uhkia köyhyyden kierteeseen ovat pitkittynyt työttömyys, sairaus, avioero tai onnettomuus (Hänninen & Karjalainen 2007, 179.)

Nuorten aikuisten velkaantumisasaste ja sen myötä maksuhäiriömerkinnät ovat nousseet tasaisesti 2000 – luvulla. Ennen maksuhäiriömerkintää lasku on ollut maksamatta keskimäärin 6-8 kuukautta. Yleensä ylivelkaantumisen syy on se, että vähävarainen on koettanut selvittää perusturvan riittämättömyydestä ottamalla lainaa ja se on johtanut entistäkin hankalampaan tilanteeseen (Rakenteet, avuttomuus ja lainsäädäntö 2009, 134 – 135.)

Osalla aineistoni nuorista asiakkaista taloudelliset ongelmat voitiin luokitella jo vakaviksi, sillä niillä oli yhteys nuorten aikuisten arkeen, toimintamahdollisuuksiin ja tulevaisuuteen. Joka kolmannella nuorella aikuisasiakkaalla oli maksuhäiriöitä, joita esiintyi tasaisesti sekä miehillä että naisilla. Pikavippien ottaminen jakautui tasaisesti kaikkiin ikäluokkiin, mutta nuorten aikuisten asiakkaiden velkaantuminen kasvoi tasaisesti iän noustessa. 24 - 25 – vuotiaista asiakkaista jo 43 %:lla oli maksuhäiriömerkintä. Eniten pikavippejä käyttivät työttömät nuoret, mutta lainoja

käytettiin elämän perusmenoihin kaikissa elämäntilanteissa melko tasaisesti sukupuolesta riippumatta. Lähes kaikilla jälkihuoltonuorilla oli vakavia taloudellisia vaikeuksia ja maksuhäiriöitä.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on käynyt ilmi, että ylivelkaantumista selittävät erityisesti opiskelu, työttömyys, toisen sukupolven toimeentulotukiasiakkuus ja avioero. Ylivelkaantuminen on ollut Suomessa hyvin miehinen ilmiö (Kangas & Ritakallio 2003, 84). Kankaan (2011, 35) mukaan velkaantuminen koskettaa joka kolmatta ja luottotietojen menettäminen 15 % sosiaalityön asiakkaista ikään katsomatta. Näyttää siis siltä, että luottotietojen menettäminen ja sen aiheuttamat seuraukset koskettavat sosiaalityön asiakkaista erityisesti nuoria aikuisia. Tutkimusaineistossani ylivelkaantuminen ja köyhyys olivat osa arkipäivää varsin monen nuoren aikuisiasiakkaan elämässä sukupuolesta ja elämäntilanteesta riippumatta.

Nuorten aikuisten huolet heijastuivat myös lähiyhteisöihin, sillä joka kolmannella asiakkaalla oli haasteita perhesuhteissa, mitkä lisäsivät ulkopuolisen sosiaalisen tuen tarpeita. Joka neljännellä nuorella aikuisella sosiaalitoimen asiakkaalla oli terveydellisiä ongelmia. Kaikki nämä suurimmat huolenaiheet näyttivät kietoutuvan toisiinsa. Sairaus köyhdyttää, köyhyys sairastuttaa ja molemmat kiristävät sosiaalisia suhteita. Samankaltaisia yhteyksiä on noussut esille myös muissa tutkimuksissa. Isola (2014, 277 - 284) tutki kirjoituskilpailusta saadusta aineistosta köyhien tulkintoja sairauden ja terveyden sosiaalisista tekijöistä. Jatkuva taloudellinen niukkuus ja sairastaminen rajoittivat arkipäivän hyvinvointia. Ihmiset kokivat jääneensä sairauden ja kodin vangeiksi sosiaalisten suhteiden kaventuessa. Elämäntilanne vaikeutti terveellisten valintojen mahdollisuuksia, joita heidän mielestään olivat: terveellinen ruoka, liikkuminen, harrastaminen, mielekäs tekeminen, työ- tai opiskelijaterveydenhuolto, sosiaaliset suhteet ja tarpeellisuuden tunne.

Tutkimuksessani nuorten aikuisten terveydellisistä haasteista suurin osa koostui mielenterveyden ongelmista, joiden osalta luokittelu ainoastaan varsinaisiksi terveysongelmiksi ei ole ihan yksiselitteistä. Käytännön sosiaalityön kokemuksen ja tämänkin tutkimuksen kautta on nähtävissä, että mielenterveysongelmien taustalla oli monia tekijöitä. Köyhyys, työttömyys, vaikeudet perhe- ja ihmissuhteissa sekä arkipäivän huolet ovat kaikki stressitekijöitä, jotka voivat sekä aiheuttaa psyykkisiä ongelmia että olla psyykkisten ongelmien seurauksia. Linnonsuon (2004, 57) mukaan nuorten aikuisten ongelmien kasaantuminen mielenterveysongelmiksi on historialtaan sosiaalista. Se liittyy perheeseen ja erilaisiin sosiaalisen selviytymisen ongelmiin nuoren eri elämänvaiheissa. Ongelmat ovat usein moniulotteisia ja kokonaisvaltaiseen elämäntilanteeseen liittyviä kysymyksiä eikä niihin löydy riittävää tukea yhden ammattisektorin avulla.

Opiskelevien nuorten aikuisten osalta elämä näyttäytyi vähemmän ongelmallisena kuin muissa elämäntilanteissa olevilla. Opiskelijoiden toimeentulotuen tarve oli pääsääntöisesti lyhytaikaista (1-3 kk), mutta toistuvaa, sillä puolet opiskelijoista oli asiakkaana kahtena vuonna peräkkäin. Osalla opiskelijoista oli kuitenkin tuen tarpeita myös lukukauden aikana. Opiskelevien nuorten aikuisten tuen tarve kiteytyi lukuisiin opintoihin liittyviin positiivisiin ja negatiivisiin muutoksiin (ks. Liite3). Sukupuoleen katsomatta opiskelijoista 40 %:lla tapahtui muutos opiskelussa seurantajakson aikana. Kaikkiin opinnoissa tapahtuviin muutoksiin liittyi taloudellisten ongelmien aktivoituminen. Opiskelijoiden yleisin tulo oli opintoetuudet ja laina. Harvinaisempia tulonlähteitä olivat suuruusjärjestyksessä työmarkkinatuki, työtulot, tuki vanhemmilta ja kuntoutusetuudet. Muutokset liittyivät valmistumiseen, opintojen aloittamiseen, opintoalan vaihtoon, pitkittyneisiin opintoihin tai opintojen keskeytymiseen. Työelämäänsä siirtyvät nuoret puolestaan tarvitsivat ohjeita ja neuvoja työnhausta, jatkokoulutusmahdollisuuksista, työttömyysturvasta sekä työ- ja elinkeinotoimiston tarjoamista tukitoimista.

Neljännes opiskelevista nuorista asiakkaista keskeytti opinnot. Opintojen keskeyttäneiden nuorten elämässä näyttäytyi korostuneesti taloudelliset vaikeudet, ongelmat perhesuhteissa, oppimisvaikeudet sekä molempien vuosien asiakkuus. Taloudellisia vaikeuksia opiskelijoille aiheuttivat etenkin pitkittyneet opinnot, jotka vaikuttivat joka kolmannen opiskelijan toimeentuloon ja arkeen. Opintoetuuksien menettämisen vuoksi lähes joka kolmannella opiskelevalla asiakkaalla ei ollut mahdollisuutta rahoittaa opiskeluaan ilman toimeentulotukea. Tässä suhteessa toimeentulotuki konkreettisesti mahdollisti opintojen jatkamisen. Näytti siltä, että terveydenhuollon kanssa tehtävää yhteistyötä tulisi entisestään vahvistaa, sillä viidenneksellä nuorista opiskelevista asiakkaista oli terveydellisiä ongelmia. Opiskelevilla nuorilla aikuisasiakkailla oli muita vähemmän rikollisuutta, kriisitilanteita, riippuvuuksia ja huolia lasten tilanteesta.

Suurimmalla osalla kouluttamattomista nuorista aikuisista oli kouluttautuneita tai opiskelijoita enemmän vakavia taloudellisia vaikeuksia, ongelmia perhesuhteissa ja terveydessä sekä ylisukupolvinen sosiaalitoimen asiakkuus. Huomattavalla osalla näistä nuorista asiakkaista oli selvästi muita nuoria enemmän alkoholi- ja huumeriippuvuuksia, parisuhdeongelmia, pitkittynyttä työttömyyttä ja elämän kriisitilanteita. Toisaalta tässä tutkimuksessa ei voida tulkita syy ja seuraus suhteita ja moninaiset elämän vaikeudet voivat olla myös syitä kouluttamattomuuteen.

Työttömien nuorten aikuisten elämään kuuluivat taloudelliset vaikeudet sekä ongelmat perhesuhteissa ja terveydessä. Työmarkkinatukea, asumistukea ja toimeentulotukea saavien nuorten aikuisten talouden tasapaino vaati suunnittelua, sinnikkyyttä ja ennakkointia, eikä talous kestänyt yllättäviä menoja. Yli 10 kuukautta toimeentulotukea saaneissa asiakkaissa oli eniten työttömiä nuoria ja kahtena tarkasteluvuotena asiakkaana oli suhteellisesti enemmän työttömiä. Työmarkkinatuen katkokset ja toimeentulotuen perusosan alentamiset kohdistuivat työttömille, joten osalla

elämän perusturva oli niukkaakin niukempaa. Joka kolmannen työttömän nuoren aikuisen perusosaa oli alennettu tarkastelujakson aikana. Nuorten sosiaalitoimen asiakkaiden joukossa oli 80 (7 %) nuorta aikuista, joilla ei ollut minkäänlaisia tuloja toimeentulotuen lisäksi. Muita useammin tuloton asiakas oli työtön mies tai nainen. Työttömillä nuorilla aikuisilla oli enemmän riippuvuuksia ja rikollisuutta muissa elämäntilanteissa oleviin verrattuna (ks. Liite 4).

Tulokset ovat linjassa aikaisempien työttömille tehtyjen tutkimustulosten kanssa (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 53 – 78; Kangas 2011, 35). Ervastian (2005, 145 - 146) mukaan taloudelliset vaikeudet ovat päällimmäisiä työttömyyteen liittyviä ongelmia. Eniten niukat tulot vaikuttavat nuoriin, yksinasuviin, yksinhuoltajiin ja pitkäaikaistyöttömiin. Taloudelliset ongelmat kaventavat harrastusmahdollisuuksia, heikentävät itsetuntoa, lisäävät häpeän kokemuksia työttömyystilanteesta ja laukaisevat monia muita ongelmia heikentäen koettua hyvinvointia. Taloudellisilla ongelmilla on selvä yhteys myös perhesuhteiden heikkenemiseen työttömyyden aikana. Kortteisen & Tuomikosken (1998, 99 - 101) mukaan pitkäaikaistyöttömän yhteisöihin ankkuroituminen ja taloudellinen vakaus vaikuttavat myönteisesti selviytymiseen ja ne pitävät yksilön kiinni sosiaalisessa elämässä. Toisaalta perhe voi muodostua myös loukuksi, joka ei mahdollista henkilökohtaisia ratkaisuja. Yksilöllisyyden kulttuurissa riippuvuus toisista johtaa alistaviin tilanteisiin ja tuolloin etenkin heikko parisuhde vahvistaa sosiaalista epäluottamusta ja aiheuttaa kitkaa ihmissuhteissa.

Aineistosta nousi esille asiakkaiden kokemat lukuisat elämäntilanteiden muutokset, joihin nuoren aikuisen oli sopeuduttava hyvinkin nopeassa tahdissa. Epävakaassa yhteiskunnassa psyykkinen kestävyys ja emotionaaliset voimavarat ovat entistäkin tärkeämpiä. Nuoren aikuisen elämänsä kulussa tulisi huomioida koulutukselliset ja työmarkkinalliset katkos- ja siirtymävaiheet, jotta ne eivät aiheuttaisi ylitsepääsemättömiä sosiaalisia tai taloudellisia ongelmia. Työelämästä syrjäytyneiden ryhmään kuuluvilla

oli kyselynä toteutetun kohortti -66 tutkimuksen mukaan kolmekymppisenä elämän tyytyväisyyteen, koettuun terveydentilaan ja taloudelliseen tilanteeseen liittyneitä hyvinvointiongelmia. Alhainen koulutustaso, asuinpaikkakunnan tarjoamat heikot koulutus- ja työssäkäyntimahdollisuudet sekä kokemus viranomaisilta saadun sosiaalisen tuen vähäisyydestä olivat yhteydessä pitkittyneeseen työttömyyteen. Naisilla pitkittyvään työttömyyteen liittyivät lasten hankkiminen ja miehillä yksin asuminen, lapsettomuus ja mielenterveyden ongelmat. (Ek ym. 2004, 90 -111.)

Työssä käyvien toimeentulotuen tarve oli pääsääntöisesti lyhytaikaista (1-3 kk). Siitä huolimatta työssä käyvät nuoret sosiaalitoimen asiakkaat eivät olleet turvassa taloudellisilta ongelmilta, sillä etenkin vuokravelat rasittivat työssäkäyvien taloutta. Pätkätyöt sekä pienet ja epäsäännölliset tulot vaikeuttivat arjen taloudenhallintaa. Muutoin työssäkäynti näytti suojelevan monilta muilta ongelmilta muissa elämäntilanteissa eläviin verrattuna.

Kotiäitien ja – isien elämään heijastui huoli lasten hyvinvoinnista. Huolet liittyivät lapsen oireiluun, vanhemman taitoihin ja jaksamiseen, perhesuhteisiin ja kodin ilmapiiriin sekä kasvuympäristöön ja elinolosuhteisiin. Hälyttävää oli lisäksi se, kuinka taloudelliset ongelmat koskettivat lähes kaikkia lastaan kotona hoitavia äitejä ja isiä. Kaiken kaikkiaan yli puolella lapsiperheistä oli maksuhäiriöitä, mikä pitkitti toimeentulotuen asiakkuutta. Nuoren äidin/isän tulot koostuivat monista eri tukimuodoista: äitiys- tai vanhempainpäiväraha, asumistuki, kotihoidontuki, elatustuki/-apu ja lapsilisä, puolison tulot tai etuudet sekä toimeentulotuki. Vaikka suurin osa tukimuodoista on Kansaneläkelaitoksen myöntämiä, niin kaikilla niillä on omat hakemismenettelynsä ja maksupäivänsä. Tämä käytännön seikka vaikeutti lapsiperheen talouden kokonaisuuden hallintaa. Nuorille tehdyn haastattelututkimuksen tuloksista ilmeni, että etenkin lapsiperheiden eriarvoisuus on lisääntynyt ja taloudellinen asema heikentynyt 2000 – luvun aikana. Yksinhuoltajien köyhyysriski on kolminkertainen muihin verrattuna (Myllyniemi 2009, 127.)

Sairaiden ja työkyvyttömien nuorten aikuisten määrä tutkimusjoukossa oli pieni, mutta inhimillisesti katsottuna ongelmakenttä näytti monimuotoiselta ja kriisialttiilta. Taloudellisia vaikeuksia aiheuttivat etuuksien määrällisyys, katkeaminen, pitkät päätöksentekoaajat ja monimutkainen hakuprosessi. Nuoren aikuisen tulot koostuivat yleisimmin sairauspäivärahas- ta, asumistuesta, työkyvyttömyyseläkkeestä, kuntoutusetuuksista ja toimeentulotuesta. Heillä oli selkeästi muita ryhmiä enemmän ongelmia perhesuhteissa, terveys- ja mielenterveysongelmia sekä jonkin verran enemmän rikollisuutta ja riippuvuusongelmia. Isolan (2014, 287 - 291) mukaan sairaiden riippuvuus yhteiskunnasta herättää itsetunto-ongelmia ja nöyryytyksen tunteita, sillä ihmiset haluavat kokea itsensä tarpeellisiksi. Sairauden myötä myös sosiaaliset suhteet kutistuvat ja pitkäaikaissairaat kokevat kielteisiä tuntemuksia suhteessa ystäviin ja sukulaisiin. Taistelu sosiaaliturvajärjestelmien kanssa voi kääntää toivon toivottomuuteen. Häpeää ja väsymystä tuottavat myös palvelujärjestelmän luukuttaminen.

Noin joka kymmenes sosiaalitoimen nuori asiakas asioi sosiaalitoimen päivystyksessä kriisiksi koetun elämäntilanteen vuoksi. Päivystävän sosiaalityöntekijän vastaanotolle hakeutuivat asiakkaat, joilla oli vakavia taloudellisia vaikeuksia, vuokratästejä, terveys- ja mielenterveysongelmia tai hankaluuksia perhesuhteissa. Päivystyksessä asioi muita useammin asiakas, jolla oli ylisukupolvinen sosiaalitoimen tai lastensuojelun jälkihuollon asiakkuus. Nuori aikuinen päivystysasiakas oli muita useammin työtön tai opiskelija.

Nuorista aikuisista asiakkaista yli kolmannes oli toisen sukupolven asiakkaita sosiaalitoimessa. Eniten ylisukupolvista asiakkuutta esiintyi työttömien, kotiäitien ja – isien sekä sairaana/työkyvyttömänä olevien nuorten aikuisten ryhmissä. Lähes puolet työttömistä ja yli puolet työkyvyttömistä/sairaista nuorista aikuisista oli kodeista, joiden vanhemmat olivat tai olivat olleet sosiaalitoimen asiakkaita. Jälkihuoltonuorista lähes kaikki oli-

vat toisen sukupolven sosiaalityön asiakkaita. Voidaanko puhua sosiaalityön asiakkuuden periytymisestä? Tutkimuksissa on tullut esille, että vanhempien työttömyys lisäsi nuorten työttömyysriskiä. Koulutetut nuoret voivat vastustaa periytymistä kaikkein parhaiten. Lapsuuden huono-osaisuus ei aikuisena näyttäydy välttämättä tuloköyhyyden osa-alueella, vaan etenkin sosiaalista pääomaa ja elämänhallintaa edellyttävillä osa-alueilla (Helminen 2006, 23 - 24; Mehtonen 2011, 19; Lämsä 2009, 219.) Nuoren osattomuus ja tuen tarve voi olla seurausta pitkäaikaisesta jo lapsuudessa alkaneista itsearvostusta heikentävistä prosesseista. Se, miten nuori itse, läheiset kotona ja tukea tarjoavat ammattilaiset ovat kyenneet toimimaan nuoren kohdatessa sosiaalisia tai tunne-elämän vaikeuksia, vaikuttavat nuoren toimintakykyyn ja – tapoihin vielä nuorena aikuisena (Vertanen 2008, 14–15; Paju & Vehviläinen 2001, 49.)

Kansallinen syntymäkohortti 1987 – tutkimuksen tulokset kertovat ongelmien periytymisestä sukupolvelta toiselle. Tutkimuksessa yhdisteltiin erilaisia rekisteritietoja. Vanhemman kuolema, vakava sairastuminen tai mielenterveyden ongelmat ovat yhteydessä lasten myöhempiin hyvinvoinnin ja mielenterveyden ongelmiin. Vanhempien työttömyys sekä taloudelliset ja terveydelliset vaikeudet lisäävät lasten koulunkäynnin ja mielenterveyden ongelmia sekä huostaanottojen riskiä. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten vanhemmat ovat keskimäärin heikommin koulutettuja ja heillä on useammin toimeentulo-ongelmia. Myös alkoholiongelmat ja mielenterveyden häiriöt ovat osittain ylisukupolvisia ja näyttäytyvät riskitekijöinä lasten myöhemmälle hyvinvoinnille. Lapsuuden perhetekijät, elinolot ja kehitysympäristöt ovat oleellisia yhteiskuntaan kiinnittymisessä (Paananen ym. 2012, 38.)

Jälkihuoltonuorten elämässä näyttäytyi opiskeluun liittyvät hankaluudet, sillä kolmannes oli keskeyttänyt opinnot jo ennen seurantajaksoa ja 40 %:lla opinnot olivat pitkittyneet. Elämäntilanteiden muutoksia, kriisitilantei-

ta, muuttoja ja häätöjä oli enemmän kuin muussa tutkimusjoukossa. Yli 60 %:lla jälkihuollon nuorista oli terveydellisiä ongelmia. Mielenterveyden ongelmia esiintyi noin puolella jälkihuollon nuorista. Huolet parisuhteesta ja lapsista, rikollisuus (30 %) ja riippuvuudet (30 - 40 %) näyttäytyivät muuta tutkimusjoukkoa enemmän jälkihuoltoon nuorten elämässä.

Tutkimukseni tulokset myötäilevät lastensuojelun asiakkaina olleille nuorille tehdyn laadullisen haastattelututkimusten tuloksia. Toisaalta nämä laadullisen tutkimuksen tulokset selittävät tämän tutkimuksen tuloksia. Lähes kaikilla nuorilla oli koulutuksen keskeytyksiä ja työttömyyskokemuksia. Työkokemukset rajoittuivat pääsääntöisesti työharjoitteluun ja työpajatyöhön. Heikko menestyminen työmarkkinoilla liittyi elämänhallinnan taitoihin. Palvelujärjestelmän viranomaisten toimintatapa koettiin hyvin byrokraattisena tukahduttaen yksilöllisyyden, tasavertaisen vuorovaikutuksen ja identiteetin vahvistamisen. Työelämän syrjäyttäviä tekijöitä olivat: työn nopea uusiutuminen, projektiluonteisuus, kilpailu ja joustavuuden vaatimukset. Nuorilla on erilaiset lähtökohdat sopeutua ja taipua työelämän vaatimuksiin. Suurin osa näistä nuorista oli sopeutunut elämään perusturvalla ja työttömyysturvalla. Tutkijat tulkitsivat nuorten kertomuksista, että sopeutuminen oli enemmän ajautumista kuin tietoista valintaa (Nyyssölä & Pajala 1999, 37 – 48, 149.) Huovilan (2013, 232) mukaan erityisesti lastensuojelun jälkihuollon asiakkailla on vahvoja toiseuden kokemuksia ja vaikeuksia luottaa uusiin ihmisiin, joten suhteiden pysyvyys tulisi mahdollisuuksien mukaan huomioida sosiaalityön käytännöissä.

Näiden tutkimustulosten valossa asiaa ei voi jättää huomiotta nuorten aikuisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Perheolosuhteet ja kehitysympäristö vaikuttavat nuoren aikuisen elämään kokonaisuutena ja niistä tulisi keskustella avoimesti nuoren aikuisen kanssa. Nuoren aikuisen saama hauras tuki itsenäiseen elämään ja aikuisuuteen voi altistaa ongelmallisiin elämäntilanteisiin. Toisaalta palvelujen hyödyntämisen taito voi olla posi-

tiivinen asia nuoren aikuisen elämässä ja se ohjaa häntä tarvittavien palvelujen äärelle. Vanhemmilta opittuja tuttuja toimintamalleja ja selviytymiskeinoja sovelletaan myös oman elämän pulmatilanteissa.

4.4 Nuorten aikuisten asiakkuuden muodot ja poiskäännyttäminen

Tässä luvussa tarkastelen asiakirja-aineoston kautta sosiaalitoimen nuorten aikuisten asiakkuuden muotoja suhteessa heidän elämäntilanteeseensa. Pohdin myös eri asiakkuuden muotoihin liittyvän diversion eli poiskäännyttämisen esiintymistä eri tilanteissa. Käytännön sosiaalityössä poiskäännyttäminen ei nähdäkseni ole pääosin tietoista ja tavoitehakuista toimintaa vaan pikemminkin tahatonta seurausta resurssien puutteesta, korjaavan työn valta-asemasta ja ennaltaehkäisevän sosiaalityön aliarvostamisesta. Koetan valottaa asiakkuuden taakse piiloutuvia poiskäännyttäviä mekanismeja ja tuoda esille ymmärrystä nuorten aikuisten palvelutarpeista.

4.4.1 Asiointi – asiakkuus

Sosiaalitoimen nuorista asiakkaista yli kolmasosa oli sellaisia, joiden asiakkuudesta voidaan käyttää nimitystä ”asiointi”. Näissä tilanteissa asiakas ei tavannut kahden kesken sosiaalityön asiantuntijaa. Kirjalliseen asiointiin liittyi usein sosiaalityön asiantuntijan antamaa neuvontaa ja ohjausta sekä puhelin- ja sähköisiä kontakteja. Tähän ryhmään kuului keskimääräistä enemmän opiskelijoita ja työssäkäyviä nuoria aikuisia. Kolmasosa asiakkaista oli sellaisia, joiden palvelutarpeet näyttivät täyttyvän taloudellisen tuen muodossa. Monissa kunnissa heidät luokitellaan etuuskäsitteilyn asiakkaiksi. Heidän kokonaistilanteensa näytti olevan kunnossa. Taloudellisen tuen tarve oli tuolloin lyhytaikaista ja asiakas sai tarvittavan tuen kattaakseen väliaikaisen peruselannon vajeen, johon vastattiin yleisimmin myöntämällä asiakkaalle perustoimeentulotukea. Tuolloin nuori

kykeni toimimaan, hankkimaan tietoa ja tukea sekä selviytyi väliaikaisesta hankalasta tilanteesta itsenäisesti.

Voidaan myös puhua järjestelmän aiheuttamasta sosiaalitoimen asiakkuudesta. Tähän ryhmään kuului kesän aikana opiskelijoita. Suunnitelman laadinta ei näytä tarpeelliselta reilulle 50 %:lle opiskelijoista, sillä puolet heistä hakee toimeentulotukea vain siksi, kun muu järjestelmä ei takaa toimeentuloa kesän aikana. Tähän opiskelijoiden turvattomuuteen voitaisiin järjestelmätasolla vastata kehittämällä opiskelijoiden perusturvaa lukukausien ulkopuolella tai monipuolistamalla kesän ajan opintomahdollisuuksia. Opiskelijat hyötyisivät perusturvan lisäksi heille suunnatun työnvälityksen sekä koulun ja työelämän yhteistyömuotojen kehittämisestä. Suhteellisesti eniten suunnitelmallista sosiaalityötä tehtiin työ – ja elinkeinotoimiston kautta opiskeleville asiakkaille, sillä lainsäädäntö ohjaa viranomaisia aktivointisuunnitelmien laadintaan. Lyhytaikaisen asioinnin tarvetta oli lisäksi työssäkäyvillä ja pätkätöitä tekevillä nuorilla. Asiointi liittyi usein muutoksiin työtilanteissa, jolloin säännöllinen tulo katkesi. Tällaisia tilanteita olivat työpaikan vaihto, pätkätyöllisyys ja sairausloma.

Aineistosta kävi myös ilmi, että sosiaalitoimen arviointimekanismi ei toiminut kaikissa tilanteissa, sillä asiointiasiakkuus saattoi myös pitkittyä. Tämä tarkoitti sitä, että sosiaalityö ei tavoittanut kaikkia niitä asiakkaita, jotka ehkä tarvitsivat sosiaalityön tilannearviota ja suunnitelmaa tuekseen. Sama ilmiö on tullut esille alan muissa tutkimuksissa ja ongelmien tunnistamisen vaikeus on paikannettu juuri kirjalliseen toimeentulotuen asiointiin (Lämsä 2009, 112 – 113). Tuolloin ”Asiointi” -asiakkuuden yhteydessä voidaan puhua diversioista, joka näyttäytyi tutkimuksessani palvelujen tarjoamattomuutena ja ohjauksen puutteena. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, ettei nuoren aikuisen tilanteeseen paneuduttu tai sitä ei ainakaan tarkemmin arvioitu.

Hännisen & Karjalaisen mukaan (2007,169 - 170) voidaan puhua diversio-
 on hienovaraisimmasta muodosta sulkeumasta ja pidemmälle vietyä jo-
 pa torjunnasta. Torjunta tuli kyseeseen, kun nuoren aikuisen asiakkuus
 rajoittui kirjalliseen etuuskäsittelyyn ja asiakkuus päättyi kielteiseen kirjal-
 liseen toimeentulotukipäätökseen ilman yhteyttä sosiaalityön ammattilai-
 seen. Tuolloin menetettiin mahdollisuus nuoren aikuisen osalta ennalta-
 ehkäisevään sosiaalityöhön. Toisaalta resursseja mahdollisesti kohdentui
 enemmän tukea tarvitseville asiakkaille. Poiskäännytettyjen määrää tässä
 ryhmässä ei voida tarkkaan arvioida, sillä varsinainen asiakkaan kohta-
 minen jäi toteutumatta.

Lämsä (2009, 134, 178) kuvasi asiakirja-aineiston pohjautuvassa väitös-
 kirjatutkimuksessaan sosiaalihuollon asiakkuustyyppisiä elämänhallinnan
 ja syrjäytymisen ulottuvuudella jäsentävinä asiakasmäärittäjinä. ”Asiointi”
 asiakkaat olisivat hänen tyypittelyjen mukaan olleet yleisiä palveluja hyö-
 dyntäviä integroituneita asiakkaita, hetkellistä tukea tarvitsevia pikku-
 asiakkaita tai lyhytaikaista tukea tarvitsevia karsiutuvia asiakkaita. Heidän
 asiakkuuttaan kuvasivat voimavarat ja kompensatio.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) mää-
 rittää, että sosiaalihuollon asiakkaalle on laadittava palvelu-, hoito-, kun-
 toutus- tai muu suunnitelma, jollei kyse ole tilapäisestä neuvonnasta tai
 ohjauksesta. Myös uudessa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) korostuu
 asiakkaan oikeus palvelutarpeen arviointiin, sosiaalityön suunnitelmaan ja
 erityiseen tukeen. Aineistossani oli 70 (17 %) sellaista nuorta aikuista,
 jotka olivat olleet toimeentulotuen asiakkaina yli 3 kuukautta, ja silti heille
 ei ollut tehty sosiaalityön tilannearviota ja suunnitelmaa. Tilannearviota ja
 suunnitelmaa voidaan jo itsessään pitää tukimuotoina, sillä ne lisäävät
 asiakkaan ymmärrystä omasta tilanteestaan ja auttavat häntä oivalta-
 maan ratkaisuja pulmiinsa.

Lapissa tehdyn arviointitutkimuksen tulosten mukaan kaikista ns. etuuskäsittelyn asiakkaista tilannearvio ja suunnitelma tehtiin vain 10 %: lle ja ns. aikuissosiaalityön asiakkaista vain joka kolmannelle. Toimeentulotuen hakemiseen liitetään edelleen liian vähän suunnitelmallista asiakkaiden elämäntilanteisiin tukea antavaa muutossosiaalityötä (Kempainen ym. 2010, 30, 86.) Tilanne nuorten aikuisten osalta on tämän tutkimuksen tulosten valossa valoisampi, mutta mielestäni käytännön sosiaalityössä ei edelleenkään vapauteta riittävästi resursseja toimeentulotukityöstä asiakkaan kohtaamiseen, tilanteen arviointiin, suunnitelmalliseen sosiaalityöhön ja kuntouttavan työn muotoihin. Suunnitelmallinen sosiaalityö tunnustetaan tärkeäksi aikuissosiaalityössä, mutta siitä huolimatta lain säätämät määrääjat ja aktivointisuunnitelmavelvollisuudet ohjaavat vahvasti käytännön sosiaalityön työntekijäresurssien suuntaamista.

4.4.2 Sosiaaliohjaus – asiakkuus

Kaikista sosiaalitoimen nuorista asiakkaista viidennes ohjautui sosiaali- ja palveluohjauksen piiriin. Tämän ryhmän asiakkuutta luonnehti sana ”sosiaaliohjaus”. Heidän joukossaan oli keskimääräistä enemmän työssäkäyviä, pätkätöitä tekeviä sekä kotiäiteinä/-isinä olevia nuoria aikuisia asiakkaita. Sosiaali- ja palveluohjaus sisälsi henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa. Hännisen (2009, 6 – 7) mukaan palveluohjaukseen perustuvia työotteita on kolmenlaisia: neuvonta ja ohjaus, palveluohjauksellinen työote ja yksilökohtainen palveluohjaus.

Palvelutarpeen arvioinnissa korostuu asiakkaan kohtaamaan henkilön ammattietiikka, asenteet ja ammattitaito. Viranomaisen vastuu ja harkinta palvelutarpeen arvioinnissa korostuu etenkin kokemattomien ja haavoittuvien henkilöiden kohdalla (Rakenteet, avuttomuus ja lainsäädäntö 2009, 105, 113 – 115.) ”Sosiaaliohjauksen” asiakasryhmässä oli arvioni mukaan myös niitä nuoria asiakkaita, jotka olisivat tarvinneet syvällisempää yksi-

lökohtaista palveluohjausta tai suunnitelmallisempaa sosiaalityötä muuttuvan elämäntilanteen tueksi vähintäänkin ennaltaehkäisevässä mielessä ajateltuna. Aineistosta kävi ilmi, että, vain muutamille sosiaaliohjauksen asiakkaille laadittiin kirjallinen sosiaalityön suunnitelma.

Uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) kautta sosiaaliohjaus halutaan ulottaa yksilöä, perhettä ja yhteisöä tukevana lähiyönä yhä vankemmin myös aikuissosiaalityöhön (HE 164/2014). Varsinainen palveluohjaus ei käsitteellisessä mielessä toteutunut tässä asiakasryhmässä, sillä Ala-Nikkolan & Sipilän (1996, 17 - 22) mukaan yksilökohtaisessa palveluohjauksessa ohjaaja koordinoi, toimii asianajajana ja neuvoa luomalla tarvittavat yhteistyöverkostot. Palveluohjauksella vastataan yhteistyön ongelmiin vastuuttamalla yksi henkilö huolehtimaan asiakkaan tarpeiden mukaisista palveluista sovittamalla yhteen eri toimijoiden palveluja asiakkaan omia ja läheisten voimavaroja unohtamatta. Määritelmän mukainen palveluohjaus näytti toteutuvan tutkimuksessani kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien nuorten aikuisten, suunnitelmallisen sosiaalityön asiakkaiden ja haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden (vakavat päihde- ja mielenterveys ja asumisen ongelmat, maahanmuuttajat) osalta.

Yhtenä sosiaalityön kehittämiskohtina on nähty maisteritason koulutuksen saaneiden sosiaalityöntekijöiden ja sosionomi (amk) – tutkinnon suorittaneiden keskinäisen työnjaon ratkaiseminen. Tähän liittyy olennaisesti sosiaalityön ydintehtävien hahmottaminen ja sosiaalityön menetelmien kehittäminen (Karvinen-Niinikoski 2005, 109.) Sosiaaliohjaus etsii yhä rooliaan kunnan sosiaalityön areenoilla. Useissa kunnissa sosiaalityöntekijäpulaa on paikattu palkkaamalla sosiaaliohjaajia. Tästä johtuen heidän toimenkuvansa ei ole jäsentynyt varsinaiseksi asiakkaan arjessa tapahtuvaksi sosiaaliohjaukseksi, joka toteutuu asiakkaan kotona ja muilla toiminnan areenoilla yksilöiden, lähiyhteisöjen ja ryhmien kanssa (Kemppainen ym. 2010, 75.)

Järjestelmä ei kykene löytämään kaikkia suunnitelmallista otetta tarvitsevia asiakkaita, vaikka asiakas on kohdattu ja hänen tilannettaan on arvioitu. Suunnitelmallisempaa työtettä kokonaistilanne huomioiden olisi sosiaaliohjauksen asiakkaista arvioni mukaan tarvinnut etenkin pätkätyötä tekevät nuoret aikuiset sekä lasten kanssa kotona olevat nuoret äidit/isät, jotka eivät kuulu lainsäädännön ohjaamina työmarkkina-asemasta johtuen aktivointisuunnittelun piiriin. Aktivointiin velvoittava lainsäädäntö ja toimeentulotukityö näyttävät osittain kuormittavan sosiaalityön ammattilaisia niin paljon, ettei muille sosiaalityön suunnitelmille ja työmuodoille jää riittävästi tilaa käytännön sosiaalityössä.

Lämsän (2009, 134, 178, 217) kuvaamien sosiaalihuollon asiakkuustyyppien määritelmiä soveltaen ”sosiaaliohjauksen” asiakas olisi ollut vähintäänkin syrjäytymisvaarassa. Hänen tilanteestaan heijastuu huoli ja hän tarvitsee ohjausta ja neuvontaa. Mitä lähempänä elämänhallintaa asiakas on, niin sitä aktiivisempi on asiakkaan oma rooli ongelmien ja ratkaisujen määrittelyssä. Mitä lähempänä syrjäytymistä asiakas on, niin sitä passiivisempi on hänen roolinsa toimenpiteiden kohteena. Kun näiden kahden tutkimuksen tuloksia ajatuksen tasolla yhdistelee, niin sosiaaliohjauksen asiakas olisi voinut Lämsän jaottelun mukaan olla myös segregoitu ammattiasiakas tai jopa syrjäytynyt uloslyöty asiakas. Tyypittely vaikuttaa sosiaalityön arvonäkökulmasta katsottuna kuitenkin ristiriitaiselta, sillä käytännön sosiaaliohjauksessa ja sosiaalityössä tavoitteena on vahvistaa asiakkaan voimavaroja ja osallisuutta.

Vaikka sosiaaliohjaus voi olla luonteeltaan pitkäaikaista elämän rakenteita ylläpitävää arkiseen selviytymiseen tukea antavaa palvelua, niin se ei mielestäni tarkoita sitä, että asiakas olisi passiivinen toimenpiteiden kohde. Tutkimuksessani ”sosiaaliohjauksen” – asiakkaina oli myös nuoria aikuisia, jotka eivät moninaisista ongelmista johtuen kyenneet juuri sillä

hetkellä sitoutumaan suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Heillä oli vaikeuksia täyttää palvelujen kriteerejä ja noudattaa palveluihin liittyviä normeja. Tuolloin sosiaaliohjaaja kykeni kulkemaan joustavasti asiakkaan rinnalla vaikeasta elämäntilanteesta huolimatta.

”Sosiaaliohjauksen” – asiakkaiden poiskäännyttämisen muodot eivät ole niin aktiivisesti poiskäännyttäviä, mutta silti merkittäviä, sillä sen kautta voidaan myös ylläpitää nuoren aikuisen sosiaalitoimen asiakkuutta tarjoamalla liian keveitä auttamisen muotoja. Sosiaaliohjauksen piiriin kuului sekä lyhyt- että pitkäaikaisasiakkailla. Sosiaaliohjaukseen ohjautui tavallisinmin asiakkaita, joilla oli vakavia taloudellisia vaikeuksia, pitkittynyttä työttömyyttä ja parisuhdevaikeuksia. Osalle asiakkaista ohjaus ja neuvonta olivat riittävä tuki elämänmuutoksessa. Joissain tilanteissa syvällisempi tilanteen arvioiminen ja suunnitelmallinen työote voisi olla avain nuoren aikuisen itsenäisempään elämään.

Yhtenä vaihtoehtona voisi olla sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden työparityö, jonka on todettu parantavan asiakasta hyödyttävää kokonaisvaltaista työskentelyä ja tapauskohtaista joustavuutta. Työparityö edesauttaa myös työntekijöiden jaksamista, tiedon kulkua sekä prosessin reflektointia ja arviointia (Rahko 2011, 118 - 119.)

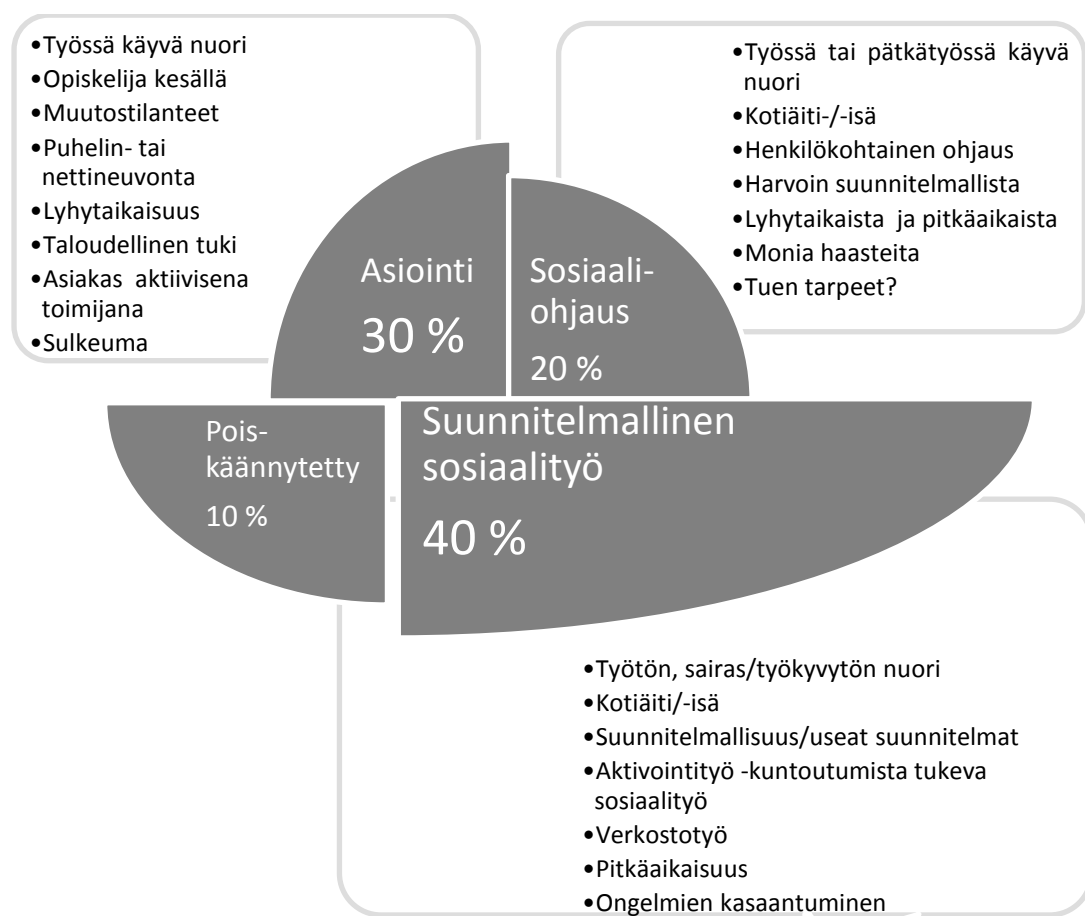
5 Suunnitelmallinen sosiaalityö nuorten aikuisten parissa

5.1 Suunnitelmallinen sosiaalityö – asiakkuus

Kaikista sosiaalitoimen nuorista asiakkaista 42 %:lle tehtiin sosiaalityön tilannearvio ja suunnitelma. Tätä asiakkuutta luonnehti sana ”suunnitelmallinen sosiaalityö”. Suhteellisesti eniten suunnitelmallisen sosiaalityön piiriin kuului työttömiä, työkyvyttömiä/sairaita nuoria aikuisia sekä kotiäitejä ja -isiä. Suunnitelmallista sosiaalityötä tehtiin suhteellisesti eniten 24 - 25 – vuotiaiden työttömien miesasiakkaiden kanssa. Valtaosalle kahtena vuonna sosiaalitoimen asiakkaana olleista nuorista aikuisista tehtiin suunnitelma. Rantasalmen (2008, 23) mukaan suunnitelmalliseen työskentelyyn valikoituminen ei pitäisi tapahtua vain kiireellisimpien ja ongelmallisten tilanteiden kautta, sillä suunnitelmallisen työtteen soveltaminen heti asiakkuuden alusta edesauttaa myönteisen yhteisen toimintatavan kulttuurin muodostumista. Tutkimukseni valossa näytti siltä, että suunnitelmallisen sosiaalityön piiriin ohjautui nuoria aikuisia, joilla oli useita elämän haasteita ja ongelmia.

Tutkimuksessani suunnitelmat jaettiin kolmeen luokkaan: tilannearvio ja sosiaalityön suunnitelma, aktivointisuunnitelma ja kuntoutussuunnitelma. Sosiaalityön suunnitelmasta voitaisiin yhtä hyvin käyttää nimitystä palvelu- tai asiakassuunnitelma. Sosiaalitoimen nuorille aikuisille asiakkaille tehtiin näiden kahden vuoden aikana yhteensä 844 suunnitelmaa. Todellisuudessa 40 %:lle tehtiin vähintään kaksi eri suunnitelmaa, joten tässä aineistossa noin 500 nuorelle aikuiselle tehtiin kirjallinen suunnitelma (42 %). Asiakkailla saattoi olla sosiaalityön suunnitelman lisäksi myös aktivointi- ja/tai kuntoutussuunnitelma. Kuntoutussuunnitelmia tehtiin eniten sairaille/työkyvyttömille, työttömille ja opiskeleville nuorille miehille.

Olen koonnut yhteenvetona kuvioon nro:6 nuoren aikuisen sosiaalitoimen asiakkuuden muotoja ja niihin yhteydessä olevia tekijöitä.

Kuvio 6: Nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkuuden muodot ja niihin yhteydessä olevat tekijät vuosina 2010–2011

Aineistossani 70 %:lle työttömistä nuorista aikuisista sosiaalitoimen asiakkaista tehtiin aktivointisuunnitelma. Työvoimaviranomaisten rooli näyt-
täytyi myös työvoimakoulutukseen tai maahanmuuttajien kursseille osal-
listuvien opiskelijoiden verkostoissa. Työttömien aktivoinnista tehtyjen ar-
viointitutkimusten tulosten mukaan aktivointityötä tehtiin jo lain voimaantu-
lon alkuvaiheessa eniten nuorten aikuisten kanssa. Arviointitutkimuksen
tulosten mukaan aktivointisuunnitelmaan osallistuminen lisäsi työttömien
mahdollisuuksia osallistua toimenpiteisiin, mutta se ei lisännyt työllisty-
mistä avoimille työmarkkinoille. Se ei asiakkaiden mukaan taannut pa-
rempaa hyvinvointia ja elämänlaatua. Toimintamalli kuitenkin lisäsi viran-

omaisten välistä yhteistyötä ja palvelujärjestelmän toimivuutta (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 207 – 209; Hämäläinen ym. 2009, 38 - 44.) Nuorten työhakijoiden aktivointiaste on edelleen viime vuosikymmenellä ollut kaikkein korkein muihin ikäryhmiin verrattuna. Ilmiö näyttäytyi myös tutkimukseni tuloksissa aktivointisuunnitelmien huomattavan suurena määränä ja lukuisina työvoimahallinnon kautta kanavoituina palveluina.

Nuorten yhteiskuntatakuun tuloksia arvioitiin vuonna 2007 valmistuneessa tutkimuksessa. Se on vaikuttanut myönteisesti hyvät työllistymisedellytykset omaavien nuorten tilanteeseen. He ovat hyötynet tehostuneesta palveluprosessista ja vahvemmassa aktiivitoimiin ohjaamisesta. Yleisimpiä työvoimahallinnon toimenpiteitä nuorille työnhakijoille olivat työharjoittelu ja työvoimakoulutus. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvista työttömistä vain viidennes oli nuoria aikuisia. Keskimääräistä enemmän tukea tarvitsevilla nuorilla yhteiskuntatakuun tuloksellisuus on ollut vähäisempää. Kriittiset tekijät liittyivät toiminnan resursointiin sekä eri toimijoiden sitoutumiseen (Nuorten yhteiskuntatakuu 2012, 39 - 41.)

Sosiaalityön vaikuttavuuden näkökulmasta on harmillista, että juuri eniten tukea, kuntouttavia palveluja sekä muita kuin työllistäviä palveluja tarvitsevien nuorten aikuisten osalta yhteiskuntatakuu on vielä ”hakusessa”. Kyse on etenkin tukea tarvitsevien nuorten osalta räätälöityjen tukitoimien sekä kuntouttavien työmenetelmien ja palvelujen puutteesta. Ehkä kyse on myös mittareista ja esim. kuntouttavaan työtoimintaan, terapiaan tai päihdetyön avohoitoon sitoutuminen eivät ole nuorten yhteiskuntatakuun toteutumisen arvioinnin mukaan hyviä tuloksia, vaikka ne voivat olla merkittäviä askeleita eteenpäin nuoren elämässä.

Samankaltainen ilmiö tuli esille työvoiman palvelukeskusten toiminnasta tehdyssä arviointitutkimuksessa. Asiakkaat pitivät palvelua joustavana ja he tavoittavat tarvittavat palvelut pääosin saman katon alta. Palveluprosessi on kuitenkin karsimassa esiin pienehkön asiakasjoukon, jolle ei edes syvennetyn sosiaalityön ja moniammatillisen palvelun menetelmin saada kestäviä ratkaisuja (Arnkil ym. 2008, 262 – 269.) Toisaalta aktivointityö liittämisorientoituneena sosiaalityönä nostaa esille kuntouttavan ja sosiaalisen huolenpidon kysymyksiä ja tarpeita osana kokonaisuutta (Liukko 2009,133). Yhteistoiminnan mallit kunnan, työvoimahallinnon sekä Kelan välillä vaativat vielä työtä, jotta välityömarkkinapalvelut sekä terveys-, mielenterveys- ja päihdepalvelut toimivat asiakkaan tarpeiden mukaan toistensa jatkumoina estäen asiakkaan poiskäännyttämisen, torjunnan ja siirtämisen.

Lämsän (2009, 134, 178, 217) kuvaamien asiakkuustyyppien määritelmien mukaan ”Suunnitelmallisen sosiaalityön” asiakas olisi varsinainen sosiaalityön asiakas, joka on vakavassa syrjäytymisvaarassa tai kuuluu marginaaliin. Hänen tilannettaan kuvaa ongelmien kasaantuminen. Monien vaikeuksien kanssa painivan asiakkaan elämää määrittävät omien valintojen sijaan erilaiset vapaaehtoiset pakot asiakkaan määrittyessä eräänlaisena oman elämänsä sivustakatsojana. Sosiaalityö näyttäytyy kontrolloivana ja jopa esteitä luovana toimintana. Kyseinen tyypittely edelleen kyseenalaistaa sosiaalityön eettistä perustaa ja tästä syystä en ole valmis sitoutumaan näin vahvasti sosiaalityön perustehtävän epäonnistumiseen. Mutta, toisaalta se tuo esiin mielestäni tahattoman yksilön kuntoutumista jarruttavan sosiaalityön olemassaolon, jonka tiedostamiseksi meidän ammattilaisten on työskenneltävä. Muutoin suunnitelmallisen sosiaalityön hyvää tarkoittava toiminta voi johtaa poiskäännyttävien mekanismien liisäntymiseen.

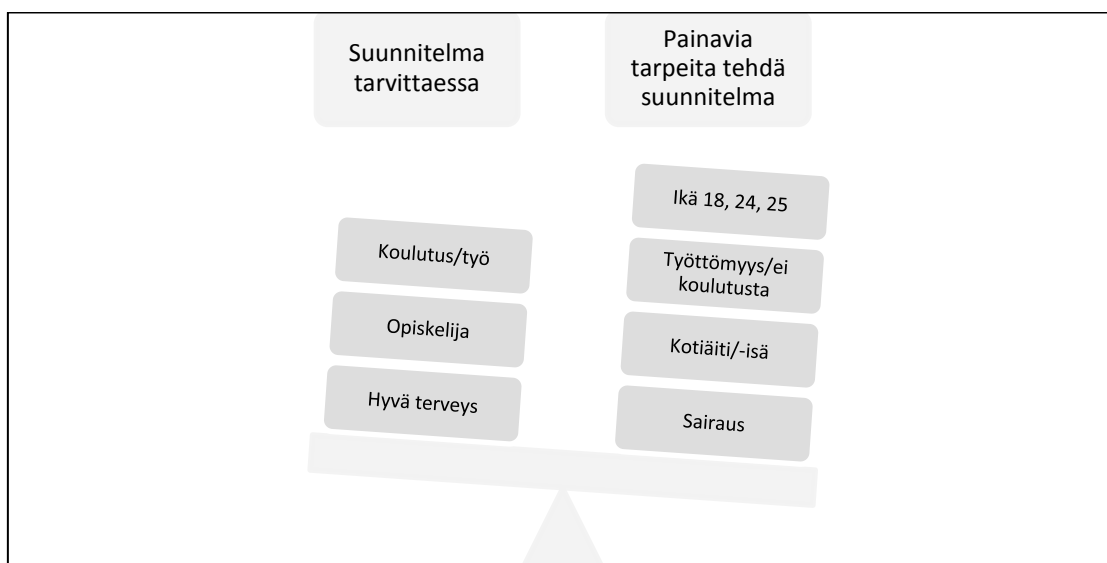
Itselläni on monia positiivisia kokemuksia aktivointityöstä, mutta tunnistan myös sosiaalityön arjessa ilmenevät tulospaineet, joita luovat itse asiakkaat, heidän läheiset ja viranomaiset. Asiakkaan, hänen läheisten, sosiaalityöntekijän ja työvoimahallinnon työntekijän odotukset voivat olla hyvinkin ristiriitaisia. Aktivointisuunnitelmiin voi sisältyä asiakkaan käännättämistä. Mikäli nuori aikuinen pakotetaan allekirjoittamaan suunnitelma, joka ei vastaa hänen tavoitteita ja odotuksia, niin sitoutuminen on yleensä heikkoa. Tästä aiheutuu velvollisuuksia ja sanktioita, jotka harvoin motivoivat nuorta aikuista. Pahimmassa tapauksessa hätiköinnillä, käännättämisellä ja kiirehtimisellä pilataan hyvin alkuun lähtenyt kuntoutusprosessi.

Tutkimukseni tuloksista on nähtävissä, että osa nuorista aikuisista sitoutui heikosti aktivointisuunnitelmiin. Sopimusvapaus toteutuu huonosti sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmässä eikä asiakas ole tasaveroisen sopimuskumppani. Asiakas saa tarjouksen, josta hän ei käytännössä voi kieltäytyä joutumatta rikkurin asemaan (Valokivi 2008, 76 -77.) Asiakkaan vastuuta korostava malli hyödyttää eniten niitä, jotka ovat vahvoja ja kykenevät valitsemaan (Metteri 2014, 317). Sopimukset voivat johtaa asiakkaan entistä hankalampaan tilanteeseen, mikäli viranomaiset pakottavat asiakkaan aktiiviseksi toimijaksi tilanteessa, jossa hänellä ei ole edellytyksiä siihen (Sennet 2004, 157 – 160). Tuusan (2005, 82 – 83) mukaan aktivointityössä sosiaalityöntekijän rooliin kuuluu vastuun kantaminen asiakaslähtöisyydestä, kokonaisvaltaisuudesta ja asiakkaan arjen ymmärtämisestä järjestelmien erilaisista arvomaailmoista huolimatta.

Pohjois-Suomen alueella tehdyn vaikuttavuuden arvioinnin tutkimuksen tulosten mukaan keskimäärin viidennekselle (20 %) etuuskäsittelyn ja aikuissosiaalityön asiakkaista oli tehty tilannearvio ja suunnitelma (Kempainen ym. 2010, 72). Tutkimuksessani 42 % nuorista aikuisista oli pääs-

syntymäsuunnitelmallisen sosiaalityön piiriin. Tutkimustulos osoitti, että heillä oli muita ikäryhmiä suurempi mahdollisuus päästä sisään sosiaalityön piiriin. Arvioni mukaan kaikki yli 800 tehtyä suunnitelmaa olivat tarpeellisia, vaikka tässä tutkimuksessa ei kyetty niiden varsinaista laatua ja vaikuttavuutta tutkimaan. Suunnitelmaa tehdessä nuori aikuinen oli kuitenkin kohdattu ja hänelle oli annettu mahdollisuus elämäntilanteensa pohtimiseen ja kokemusten vaihtoon yhdessä sosiaalityön ammattilaisen kanssa. Nuorten aikuisten kokemusten mukaan psykososiaalista tukea tarjoavalla sosiaalityöllä on merkitystä nuorille heidän rakentaessaan aikuisen identiteettiään (Huovila 2013, 229 – 231).

Asiakirjoista tekemäni arvion mukaan noin 40 % nuorista sosiaalitoimen asiakkaista pärjää ja selviytyy kevein tukimuodoin ilman perusteellisempaa sosiaalityön suunnitelmaa. Tähän ryhmään kuuluu eniten nuoria opiskelijoita. Kuviosta nro:7 selviää, millaisiin tekijöihin tulisi tämän aineiston valossa vähintäänkin kiinnittää huomiota tilannearvion ja suunnitelmallisen sosiaalityön turvaamiseksi.

Kuvio 7: Suunnitelmallisen sosiaalityön tarve suhteessa nuoren aikuis-sosiaalityön asiakkaan taustatekijöihin

Noin viidennes kaikista sosiaalitoimen nuorista asiakkaista jäi vaille sosiaalityön tilannearviota ja suunnitelmaa, vaikka tilanne näytti siltä, että he olisivat siitä hyötynneet. Arvioni suunnitelmallisen sosiaalityön tarpeesta perustui nuoren aikuisasiakkaan asiakirjoista esiin tulevien haasteiden ja ongelmien, elämänmuutosten sekä asiakkuuden muotoon ja/tai keston liittyvien muuttujien osoittaman tiedon kokonaisuudesta. Aineistossani se tarkoitti 230 nuorta aikuista. Heitä oli tasaisesti kaikissa ikäluokissa, mutta tarve suunnitteluun näyttää kasvavan nuorimmassa ikäluokassa sekä iän karttumisen myötä vanhimmissa ikäluokissa. Suhteellisesti eniten tähän ryhmään kuului kotiäiteinä/-isinä olevia nuoria aikuisia sekä pätkätöitä tekeviä nuoria aikuisia eli niitä henkilöitä, jotka eivät kuulu työmarkkina-asemasta johtuen aktivointisuunnittelun piiriin. Joukkoon kuului myös työttömiä aktivoinnin piiriin kuuluvia nuoria aikuisia. Suunnitelmien tekemätömyys oli myös yksi poiskäännyttämisen muoto. Osalle nuorista aikuisista tehtiin useita suunnitelmia, kun taas osa nuorista joutui kokonaan suunnitelmallisen sosiaalityön ulkopuolelle.

Haluan näkökulmillani painottaa jäsentyneiden työkäytäntöjen merkitystä sosiaalityössä, jotta jokainen asiakas tulee huomioitua. Myös osittain tekemättä jäävä ennaltaehkäisevä työ voisi olla merkittävä tuki nuorelle aikuisille elämän muutostilanteissa ennen kuin tilanteet pääsevät kärjistymään ongelmallisiksi. Yhä useamman nuoren kohtaaminen, auttaminen ja tukeminen eivät välttämättä tarkoita useampia suunnitelmia vaan samaan ja jopa parempaan tulokseen voitaisiin päästä kehittämällä olemassa olevia työjako- ja toimintamalleja. Esimerkiksi sosiaaliohjaajien ammatitaitoa voisi hyödyntää aikaisempaa enemmän asiakkaan tilanteen ja palvelutarpeen arvioinnissa, intensiivisessä asiakasohjauksessa ja varsinaisessa palveluohjauksessa.

5.2 Sosiaalityön työkäytännöt ja menetelmät

Sosiaalityön työmenetelmät koetaan jäsentymättöminä ja niihin liitettävät käsitteet epämääräisinä (Liukko 2009, 108). Sosiaalityön ammattilaisille tehdystä kyselytutkimuksesta selvisi, että 560 henkilöä nimesivät sosiaalityön menetelmiä lähes 400:lla eri tavalla. Kyselytutkimuksen aineistosta jäsentyi keskeisiksi työorientaatioiksi asiakastyöskentelyn yksilökohtaisuus, ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys sekä verkostojen kanssa työskentely (Karvinen-Niinikoski ym. 2005, 77.)

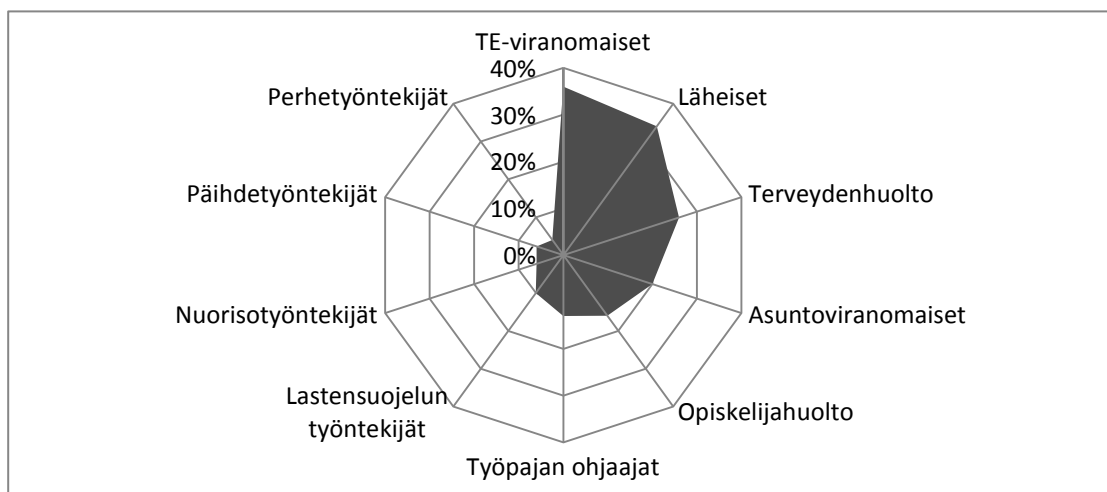
Aineistossani merkittävänä työorientaationa nousi esiin erilaisten toimija-verkostojen yhteinen työskentely. Yksilöllisen työn lisäksi nuorten sosiaalitoimen asiakkaiden kanssa toteutuneessa sosiaalityössä tehtiin yhteistyötä monien eri auttavien tahojen kanssa, sillä suurin osa (85 %) suunnitelmista tehtiin yhdessä asiakkaan ja verkostojen kanssa. Suunnitelmalliseen sosiaalityön työmuotoihin kuuluivat kotikäynnit, joita tehtiin joka kolmannen suunnitelmallisen sosiaalityön piirissä olevan asiakkaan luo. Asiakastyössä oli mukana sekä läheisiä että eri viranomaisia. Yli puolessa tapauksista asiakastyössä oli mukana sosiaalityöntekijän lisäksi vähintään kaksi muuta viranomaista. Verkostomainen työskentely ja jaettu toimijuus vähentää siirrännäksi kutsuttua poiskäännyttämistä. Monien toimijoiden verkostossa kannetaan yhteisesti vastuuta asiakkaan kuntoutumisen tukemisesta. Toisaalta usean viranomaistahon mukanaolo voi lisätä asiakkaan taivuttelua ja käännyttämistä kohti viranomaisten toivomia tavoitteita asiakkaan omien tavoitteiden sijaan. Tuolloin etenkin sosiaalityöntekijän rooliin kuuluu asiakkaan osallisuuden vahvistaminen, oikeuksien turvaaminen ja verkostojen toimivuuden edistäminen.

Romakkaniemi (2014, 167) tutki asiakkaiden kuntoutuskertomuksista masennusta ja siitä kuntoutumista. Sosiaalityön asiantuntijuus masennuksen

hoidossa ja kuntoutuksessa kiinnittyy vahvasti vuorovaikutussuhteisiin, verkostojen toimivuuteen ja tarpeenmukaiseen toimintaan elämäntilanteen kokonaisuuden edellyttämällä tavalla sekä dialogisuuden luomiseen ja palauttamiseen läheis- ja viranomaisverkostojen sisällä ja niiden kesken. Sosiaalityön moniammatillisuus köyhtyy ja työn viitekehys yhtenäistyy, mikäli ongelmat nähdään yksilökohtaisina ongelmina. Sosiaalityöntekijän roolina oli mielekkäiden toiminnallisten mahdollisuuksien hahmottaminen ja siltojen rakentaminen toimijoiden välille.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että nuorten aikuisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä on monien toimijoiden verkostoja ja siltojen rakentajan rooli on nimenomaan sosiaalityön ydinosajoukkoa. Monien toimijoiden verkostossa työskentely vaatii sosiaalityöntekijältä vahvaa eettistä pohdintaa, jotta hän ei lankea yhteisyyden ansaan vaan kykenee säilyttämään eriytyneen näkemyksensä kokonaisuudessa. Monien toimijoiden verkoston rikkaus ja hyöty asiakkaalle muodostuu nimenomaan erilaisista näkökulmista. Tähän yhteisyyden ja eriytyneisyyden problematiikkaan on törmätty mm. monien toimijoiden yhteispalvelupisteissä.

Koska suunnitelmallista työtä tehtiin suhteellisesti eniten aktivointisuunnitelmien muodossa työttömien nuorten asiakkaiden kanssa, niin työvoimaviranomaiset olivat kaikkein tavallisin yhteistyökumppani verkostossa. Työttömien osalta läheiset oli muita ryhmiä harvemmin nuoren asiakkaan tukena suunnitelmaa tehtäessä. Aktivointisuunnittelun perinteisiin ei yleisesti kuulu läheisten mukana olo, vaikka työttömyys, työllistyminen ja mahdollinen opiskelujen aloittaminen vaikuttavat vahvasti yksilön kautta perheen arkeen ja sen jäsentymiseen. Kuviosta nro:8 selviää, miten eri toimijat osallistuivat asiakastyöhön.

Kuvio 8: Nuorten aikuisten sosiaalityön asiakkaiden verkostot vuosina 2010–2011

Perheenjäsenet ja läheiset osallistuivat joka kolmannen nuoren asiakkaan kanssa suunnitteluun ja työskentelyyn. Kotiäitien/-isien kanssa tehtävässä asiakastyössä korostui kotikäynnit ja perhekeskeisyys. Nuoren perheellisen asiakkaan läheiset osallistuivat lähes 80 %: sti työskentelyyn. Lastensuojelun ja muun terveydenhuollon, lähinnä neuvolan osuus näyttäytyi etenkin perheellisten nuorten aikuisten verkostoissa. Perhetyön yhteistyö jäi hyvin pieneksi koko aineistossa ja se kohdistui enimmäkseen kotona lastaan hoitaville vanhemmille.

Terveysthuollon tärkeimpinä yhteistyötahoina toimivat suuruusjärjestyksessä psykiatrian toimijat, opiskelijaterveydenhuolto ja neuvola. Työkyvyttömiä ja sairaiden nuorten aikuisten kanssa tehtävässä asiakastyössä näyttäytyi selkeästi muita ryhmiä enemmän verkostotyö psykiatrian toimijoiden kanssa. Eniten verkostoja oli mukana työkyvyttömiä/sairaiden sekä perheellisten nuorten asiakkaiden suunnitelmien teossa. Kotikäynti oli varsin tavanomainen työmuoto ja myös ryhmämuotoista kuntoutusta oli tarjolla. Suunnitelman teossa oli mukana sekä läheisiä että useita auttavia tahoja. Tutkittavan alueen erityispiirteitä näyttäytyivät perhekeskeisyys

ja dialogisen verkostotyön periaatteet jalkautuneen myös nuorten aikuisten kanssa tehtävään auttamistyöhön (ks. Seikkula 1996, 172 – 175).

Yhteistyö päihdetyöntekijöiden kanssa kohdentui pääasiassa työttömille nuorille, opiskelijoille ja työkyvyttömille/sairaille nuorille. Työttömien nuorten aikuisten verkostoissa näyttäytyi yhteistyö työpajan henkilökunnan kanssa. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat nuoret aikuiset saivat yksilöllisen ohjauksen lisäksi osallistua yhteisöllisiin tapahtumiin ja ryhmiin. Verkostotyö näyttäytyi moninaisena nuorten aikuisten opiskelijoiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Tärkeimpiä yhteistyössä mukana olevia olivat läheiset, opiskelijahuolto ja työvoimaviranomaiset. Myös yhteistyö asiakkaan, sosiaalitoimen ja asuntoviranomaisten kanssa nousi yllättävän merkittävään rooliin tässä tutkimuksessa. Tukea ja apua asunnon hankintaan, vuokratien sovitteluun ja häiriötilanteiden selvittelyyn tarvitsivat etenkin työssä käyvät nuoret ja kotiäidit/-isät. Työssä käyvien nuorten aikuisten osalta verkostomainen työskentely oli merkittävää, mutta kaikkein suppeinta muissa elämäntilanteissa oleviin verrattuna.

Etsivän nuorisotyön rooli oli vielä melko pieni tässä aineistossa, mutta se näyttäytyi nuoren lähellä olevana toimijana etenkin koulun keskeyttäneiden nuorten työttömien aikuisten verkostoissa. Etsivä nuorisotyö oli vielä melko uusi työmuoto, joten sen rooli tulee kasvamaan tulevaisuudessa. Etsivän nuorisotyön tavoitteena on vahvistaa työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten elämän mahdollisuuksia ja auttaa heitä tavoittamaan tarvitsemansa palvelut vaatimatta pitkäaikaisia tulevaisuudensuunnitelmia. Kunnallinen järjestelmä voi vaatia liikaa nuorelta, jolla ei ole vielä voimavaroja sitoutua tiettyihin palvelujärjestelmän käytäntöihin ja vaatimuksiin. Etsivän nuorisotyö toimii yhteistyössä palvelujärjestelmän muiden toimijoiden kanssa ja siitä on tullut yksi merkittävä luonnollisissa elinympäristöissä toimiva kumppani nuoren ja virallisen palvelujärjestel-

män kohtaamisten mahdollistajana (Juvonen 2010, 68 - 76.) Etsivällä nuorisotyöllä on siis rooli madaltaa palvelujen kynnystä ja näin ollen vähentää myös nuorten aikuisten poiskäännyttämistä heidän tarvitsemistaan palveluista.

Lastensuojelutyö kohdistui selvästi marginaalisiin asiakasryhmiin. Lastensuojelun ja jälkihuollon piiriin kuuluvien perheiden ja nuorten aikuisten kanssa tehtiin suunnitelmallista sosiaalityötä ja verkostoissa oli keskimäärin mukana yli kolme muuta viranomaista. Verkostot koostuivat aikuis-sosiaalityöntekijän lisäksi läheisistä, lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä, terveydenhuollon henkilöstöstä ja opiskelijahuollon työntekijöistä. Heidän kanssaan tehtiin yksilöllistä suunnitelmallista työtä, verkostotyötä, kotikäyntejä ja perhetyötä. Monella jälkihuoltonuorella oli sosiaalitoimen tukiasunto ja myös laitospalvelut oli tarvittaessa mahdollisia. Yli 40 % jälkihuoltonuorista tarvitsi suunnitelmallisen työn lisäksi sosiaalitoimen päivystyspalveluja. Kuvastaako tämä sitä, että päivystyspalvelut olivat heille tuttuja ja niitä oli totuttu käyttämään vai onko kyse elämänhallintataidoista ja joutuivatko he muita nuoria aikuisia useammin odottamattomiin tilanteisiin elämässään.

Pääkaupunkiseudulla tehdyn asiakaskartoituksen tulosten mukaan sosiaalityöntekijöiden kaiken ikäisten asiakkaiden verkostoon kuului samoja tahoja kuin tässäkin tutkimuksessa eli työvoimaviranomaiset, läheiset, terveydenhuolto, lastensuojelu ja asuntoviranomaiset, mutta pääkaupunkiseudulla yhteistyö näiden tahojen välillä oli vähäistä. Sosiaalityöntekijän roolina oli ohjata asiakkaita eri palveluihin ja yhteistoimintaa oli arvioiden mukaan vain jossain määrin (Kangas 2011, 43 - 44.) Nuorten aikuisten kokemuksia perussosiaalityöstä valottava laadullinen tutkimus tuotti vaahteita moniammatillisen yhteistyön monipuolistamisesta pääkaupunkiseudulla (Huovila 2013, 231).

Näiltä osin tämän tutkimuksen tulokset poikkeavat edellisistä, sillä yhteistoiminnan muodot olivat todellisia yhteisiä kohtaamisia, kotikäyntejä tai suunnitelman laadintaa niiden asiakkaiden osalta, joiden osalta yhteistyötä tehtiin. Tähän tulosten eroon voi vaikuttaa erot asiakkaiden ikäjakoumassa ja määrässä, paikkakunnan koossa, työkuultuureissa ja palvelutarjonnassa. Intensiivisen yhteistyön menetelmät ehkäpä kohdistuivat nimenomaan nuoriin aikuisiin ja keskikokoisen kaupungin työntekijät tunsivat toisensa yli sektorirajojen. Yhteistoiminnan kehittäminen tuotti tulosta ja oli mutkatonta sopivan pienessä, mutta silti sopivan suuressa toimintaympäristössä. Tutkimuspaikkakunnalla vallalla oleva moniammatilliseen dialogiseen verkostotyöhön perustuva työkuultuuri näyttäytyi tiiviinä yhteistoimintana aineistossani.

5.3 Sosiaalityön suunnitelmien sisältö ja palvelut

Poimin tietoja asiakirjoista niistä tukimuodoista ja palveluista, joita nuori aikuinen suunnitelmallisen sosiaalityön prosessin aikana oli saanut. Luokittelu tapahtui aineistolähtöisesti havainnoimalla dokumenteista esiin tulleita tuen ja palvelujen muotoja. Suunnitelmalliseen sosiaalityöhön kuului aina taloudellinen tuki nuorelle aikuiselle. Kaikista suunnitelmallisen sosiaalityön asiakkaista yli puolet sai erilaisia työvoimapalveluja, tukea koulutukseen/opiskeluun, terveydenhuollon palveluja tai tukea asumiseen liittyvissä asioissa.

Hyvin usein suunnitelmallinen asiakastyö sisälsi useita eri tukimuotoja ja psykososiaalinen tuki välittyi asiakirjoista esim. tiiviin ja moninaisen yhteydenpidon muodossa, vaikka sitä ei ollut varsinaisesti erillisenä tukimuotona dokumentoitu. Noin viidenneksen osalta suunnitelmallinen sosiaalityö sisälsi kuntouttavan työtoiminnan ja/tai päihdetyön palveluja. Perheille tarjottavia palveluja sai vain noin joka kymmenes suunnitelmallisen

sosiaalityön asiakas. Sosiaalinen luototus ei kuulunut tutkittavan kunnan palveluvalikoimaan ja talous- ja velkaneuvonnan osuus oli jostain syystä asiakkaiden tarpeista huolimatta marginaalinen. Näiltä osin esiintyi siis tarvetta, mutta se ei näyttäytynyt sosiaalityön kautta kanavoituna tukena.

Kaikista suunnitelmista ja kaikissa elämäntilanteissa nousi esille taloudellinen tuki nuorelle sosiaalitoimen asiakkaalle. Tämä kuvasti myös sitä, mitä sosiaalitoimelta vähintäänkin odotetaan. Taloudellinen tuki loi pohjan ja väylän aikuissosiaalityön muille tukimuodoille. Toimeentulotuen erottamiseen muusta sosiaalityöstä suhtaudutaan kaksijakoisesti. Sosiaalityöntekijöille tehty kartoittava tutkimus osoitti, että aikuissosiaalityössä reagoidaan asiakkaan ongelmiin taloudellisten asioiden kautta. Tuolloin sosiaalityön luonne on lähempänä byrokratiatyötä ja palvelutyötä kuin vuorovai-
kutukseen perustuvaa psykososiaalista työtapaa (Kangas 2011, 41).

Laskennallisen toimeentulotukityön vähentyessä sosiaalityön ammattilaiset voivat keskittyä kuntouttavan sosiaalityön menetelmien kehittämiseen. Toisaalta työntekijät ovat tiedostaneet sen, että toimeentulotuen kautta ohjautuu sosiaalityöhön asiakkaita, jotka muutoin jäisivät vaille tarvitsemaansa tukea (Karvinen-Niinikoski 2005, 94; Kangas 2011, 30.) Tutkimukseni tulokset tukevat näitä huomioita, sillä tutkimuksessa havaittiin sosiaalityöstä poiskäännyttäviä tekijöitä etenkin silloin, kun asiakasta ei ole kohdattu.

Sosiaalityön ja toimeentulotuen suhteesta on käyty keskustelua viime vuosikymmenen aikana. Perustoimeentulotuki on päätetty siirtää Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi vuodesta 2017 alkaen. Siirtoa tukevia perusteluja olivat: asiakkaiden yhdenvertaisuuden toteutuminen, selvitysten tekemisen väheneminen, perusturvan yhden luukun periaate ja oikeu-

tetun etuuden helpompi saatavuus. Perustoimeentulotuen siirtoon liittyviä huolenaiheita olivat yksilökohtaisen tarveharkinnan väheneminen ja sosiaalityön tuen tavoitettavuuden heikkeneminen (Arvio toimeentulotuen laskennan ja maksatuksen siirrosta Kansaneläkelaitokselle 2014, 27 – 28.) Ratkaisevaa asiakkaan kannalta on, miten palvelujärjestelmässä kyetään ohjaamaan nuoria asiakkaita elämän muutostilanteissa. Nähtäväksi jää, miten nuoren asiakkaan elämäntilanne tulee huomioitua kokonaisuutena, hänen hakiessaan perustoimeentulotukea Kansaneläkelaitokselta. Lähes 60 % aineiston nuorista asiakkaista asioisi jatkossa ensisijaisesti Kelassa.

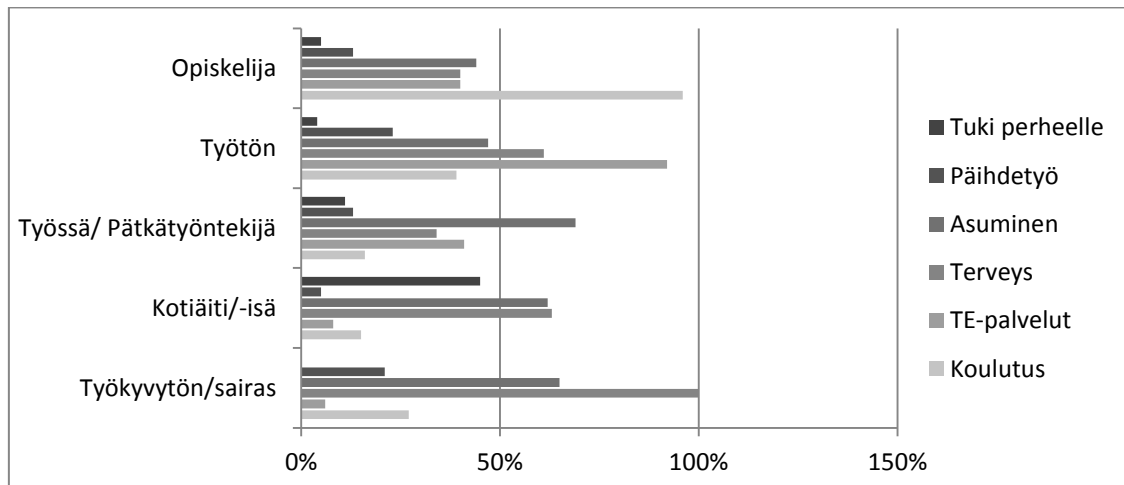
Suurin osa nuorista aikuisista sai perustoimeentulotukea. Täydentävää toimeentulotukea myönnettiin 41 %: lle nuorista aikuisista toimeentulotuen asiakkaista. Ehkäisevän toimeentulotuen käyttö tukimuotona oli vähäistä, vaikka ehkäisevän toimeentulotuen tarpeita oli nähtävissä myös aineistossani. Ehkäisevää toimeentulotukea käytetään sosiaali- ja terveysministeriön selvityksen mukaan kriisitilanteiden hoitoon. Tuen alkupe-
räinen ehkäisevä luonne on jäänyt epäkohtia korjaavien tarkoitusten var-
joon. Nuorten aikuisten osalta ehkäisevää toimeentulotukea voidaan käyt-
tää itsenäistyvän nuoren tukemiseen, opiskelun turvaamiseksi tai oma-
toimista suoriutumista edistäviin tarkoituksiin (Osallistava sosiaaliturva
2014, 24.)

Sukupuoli ei vaikuttanut siihen, miten täydentävää toimeentulotukea myönnettiin. Ne, jotka olivat asiakkaina molempina tarkastelujakson vuo-
sina, saivat suhteellisesti useammin täydentävää toimeentulotukea. Toi-
saalta heidän perusosaansa alennettiin muita useammin työttömyystur-
van karenssin ja suunnitelmaan sitoutumattomuuden vuoksi, mikä lisäsi
entisestään heidän taloudellista ahdinkoa. Suurin osa jälkihuoltonuorista
sai pitkäaikaisesti täydentävää toimeentulotukea elämän muutos- tai krii-
sitilanteissa.

Täydentävää toimeentulotukea myönnettiin keskimäärin kahteen tarkoitukseen. Yli viidennes asiakkaista sai täydentävää toimeentulotukea vuokravakuuteen. Eniten tässä ryhmässä oli lapsiperheitä. Perusmenoihin, lastentarvikkeisiin, kodin hankintoihin ja muuttoihin myönnettiin tukea vain 5 %:lle nuorista aikuisista. Myönteisen päätöksen saaneet kuuluivat useimmiten työttömien tai kotiäitien/-isien ryhmään. Joka kymmenes nuori aikuinen sai tukea vuokra- tai sähkörästeihin. Asumisen kustannukset raskasittivat eniten työssäkäyviä ja työkyvyttömiä/sairaita. Täydentävää toimeentulotukea myönnettiin opiskelijoille opinnoista aiheutuviin kustannuksiin. Vain muutamalle prosentille hakijoista myönnettiin tukea matkoihin ja harrastuksiin.

Nuoret aikuisasiakkaat saivat täydentävää toimeentulotukea valtakunnallisen käytännön mukaisesti. Selvitysten mukaan täydentävää toimeentulotukea käytetään yleensä työllistymisen ja itsenäisen suoriutumisen edistämiseen sekä välttämättömän toimeentulon turvaamiseen. Täydentävää toimeentulotukea myönnetään muita useammin pitkäaikaisasiakkaille ja yksinhuoltajille (Osallistava sosiaaliturva 2014, 23 – 24.)

Seuraavaksi tarkastelin kuvion nro:9 avulla muun tuen ja palvelujen sisältöjä nuoren aikuisen elämäntilanteen mukaan jaoteltuna.

Kuvio 9: Nuorten aikuisten sosiaalityön asiakkaiden tuen ja palvelujen jakautuminen (%) elämäntilanteen mukaan jaoteltuna vuosina 2010–2011

Suurin osa suunnitelmista sisälsi koulutussuunnitelmia tai tukea opintoihin, työvoimapalveluja, tukea asumiseen sekä terveydenhoidon osalta etenkin mielenterveyspalveluja. Suurin osa nuorten opiskelijoiden suunnitelmista tähtäsi opintojen jatkamiseen. Työvoimaviranomaisten tarjoamat tukimuodot näyttäytyivät merkittävänä myös opiskelijoiden ja päätyötä tekevien nuorten aikuisten suunnitelmissa. Päihdetyö ja perheiden tukipalvelut erityispalveluina näyttäytyivät suunnitelmissa kohdentuvan pienelle joukolle nuoria sosiaalitoimen asiakkaita.

Perheille tarjottava tuki sisälsi perhetyötä, tehostettua/erityistä tukea perheelle tai lastensuojelun palveluja. Perheille tarjottu tuki näyttäytyi kohdentuvan niille nuorille aikuisille ja perheille, joiden osalta voidaan jo puhua huolen ilmaantumisesta. Palveluverkostossa tai asiakasohjauksessa näytti siis olevan aukkoja perheille suunnatuissa ennaltaehkäisevissä palveluissa, kuten perhetyö, kotipalvelu, päivähoito tai neuvonta kriisitilanteissa. Perheille annettava tuki tai terveydenhuollon antama tuki ei erottu-

nut mitenkään erityisesti yksinhuoltajien osalta, mikä oli sinänsä yllättävä tulos. Ennaltaehkäisevillä peruspalveluilla voisi olla merkitystä lasten hyvinvointiin ja nuoren äidin tai isän jaksamiseen vaativassa elämäntilanteessa. Kangas (2011, 29, 37) havaitsi samankaltaisen ilmiön tutkiessaan asiakaskartoituksin sosiaalityöntekijöiden asiakkaita. Lapsiperheet ja yksinhuoltajat eivät näyttäneet mitenkään erityisenä omana ryhmänään sosiaalityössä, vaikka lapsiperheiden erityisestä tukemisesta on kannettu yleisesti huolta.

Työssäkäyvien suunnitelmissa korostui sosiaalitoimen tuki asumiseen. Tämä tarkoitti tukea muuttotilanteissa, neuvotteluja vuokraveloista sekä asunnon vaihdossa auttamista. Varsinaista tuettua asumista tarjottiin mielenterveys, päihde, vammaisuuden tai lastensuojelun perustein. Työtä tai päätöksiä tekevien nuorten suunnitelmissa näyttäytyi myös terveyteen liittyvät tavoitteet sekä työllistymiseen tarjottu tuki. Nuorten kotiäitien ja –isien suunnitelmissa pääpaino kohdistui vanhemman psyykkiseen tukeen ja perheelle tarjottavaan tukeen. Koulutukselliset ja työllistymiseen liittyvät tavoitteet eivät näyttäneet ajankohtaisina kotona lastaan hoitavan vanhemman osalta. Työkyvyttömän tai sairaan nuoren suunnitelmissa näyttäytyi terveydenhuollon tuki, psyykkinen tuki nuorelle, päihdetyön tuki sekä tuki asumiseen. Kolmanneksella oli lisäksi koulutussuunnitelmia, joiden toteuttamiseksi hyödynnettiin pajaopiskelua. Laitospalveluja käyttivät eniten työkyvyttömät ja sairaat nuoret. Laitoshoito oli hyvin vähäistä ja liittyi näissä tapauksissa vankeinhoitoon, päihdehoitoon, psykiatriseen hoitoon tai lastensuojeluun.

Työttömien nuorten suunnitelmat sisälsivät monipuolisesti erilaisia tukimuotoja painottuen työvoimapalvelujen erilaisiin mahdollisuuksiin, kuten työharjoitteluun, työelämän valmennukseen ja erilaisiin kursseihin. Työttömien nuorten suunnitelmista heijastui terveydenhuollon palvelujen tar-

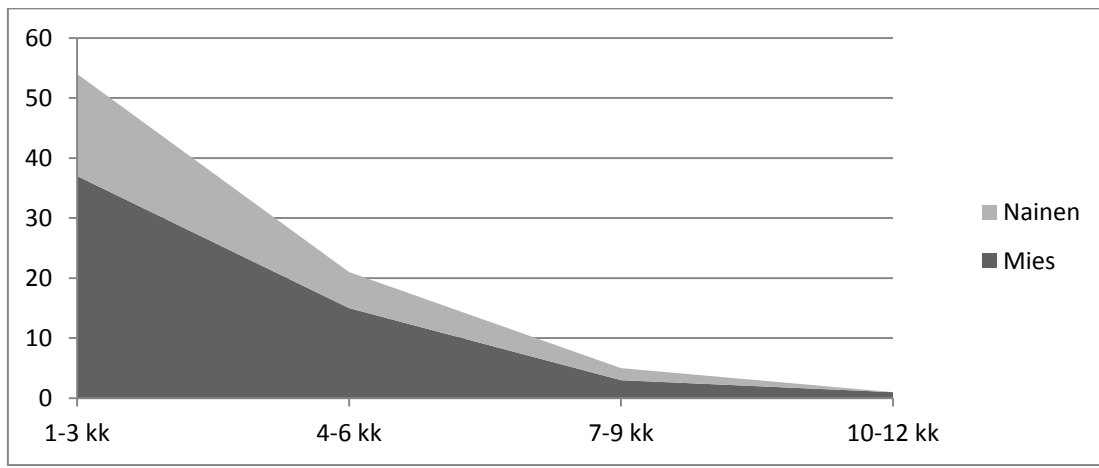
peellisuus. Neljännes työttömien ja pätkätöitä tekevien nuorten suunnitelmista sisälsi lisäksi päihdetyön tukea. Työttömien nuorten suunnitelmat tähtäsivät monilta osin elämän tasapainon löytämiseen ennen varsinaisia koulutus- tai työllistymissuunnitelmia. Kuntouttava työtoiminta sekä pajaopinnot kohdentuivat niille, joille tavanomaisten opintojen jatkaminen ei ollut realistinen vaihtoehto.

Kuntouttavan työtoiminnan tavoite on avata pitkään työttömänä olleille tukitoimenpiteiden kautta väylä työelämään. Toinen tavoite on parantaa toimintaan osallistuvan asiakkaan elämänhallintakykyä (Lindqvist ym. 2001, 13.) Nuorten aikuisten osalta elämänhallinnan parantamisen tavoitteet olivat merkittävämpiä kuin työelämään tähtääminen. Keskeinen asia on se, löytyykö kaikilta osapuolilta halua ja ymmärrystä elämänhallintaa vahvistavien tavoitteiden tukemiseen pitkäjänteisesti. Tuolloin ollaan aikuissosiaalityön ydinosaa alueella ja olennaista on se, miten sosiaalityöntekijä toimii järjestelmien välillä ja kykenee tukemaan asiakasta tavoitteiden toteuttamisessa.

Nuotta – projektissa etsittiin uudenlaisia työtapoja ja polkuja nuorille syrjäytymisuhan alla oleville nuorille. Nuoren voimavarojen vahvistaminen, ammatillisten valmiuksien vahvistaminen ja yksilöllisten työelämä- ja koulutuspolkujen etsiminen tuotti tulosta. Kohderyhmään kuuluvien nuorten kuntoutuminen on kuitenkin hidasta ja moniammatillinen työote vaatii pysyviä työtapojen muutoksia väliaikaisten projektien sijaan (Karjalainen 2002, 57 - 58.)

Kuntouttava työtoiminta tarjosi mahdollisuuden ohjattuun tukeen kolmannekselle nuorista työttömistä asiakkaista (81). Kuntouttavan työtoiminnan palvelu oli yksi niistä harvoista sukupuolet erottavista muuttujista. Kun-

touuttavaan työtoimintaa osallistuvista nuorista 70 % oli miehiä. Miehiä oli työttömien ryhmässä noin 10 % enemmän, mutta se ei riitä vielä selittämään vaihtelua. Mahdollisesti kuntouuttavan työtoiminnan pajatarjonta painottui enemmän miehiä kiinnostaville aloille. Lähes kaikkien nuorten asiakkaiden kuntouuttavan työtoiminnan jakso toteutui työpajatoimintana. Kaupungilla ja muilla julkisyhteisöillä oli siis häviävän pieni rooli kuntouuttavan työtoiminnan toteuttajina. Tähän ilmiöön voi olla monia syitä: työntekijöiden asenteet, resurssit ja aktiivisuus sekä asiakkaiden ammatillisen ohjauksen ja psykososiaalisen tuen tarve. Kuntouuttava työtoiminta toteutui pajatoimintana laajasti eri alojen pajoilla ja osallistujien ikäjakauma oli tasainen. Kuntouuttavaan työtoimintaan liitettiin yksilöohjauksen lisäksi yhteisöllistä toimintaa ja ryhmätyömenetelmiä. Yli puolet kuntouuttavan työtoiminnan osallistujista oli vailla koulutusta olevia nuoria aikuisia. Viidenes kuntouuttavaan työtoimintaan osallistuvista nuorista suoritti kesken jääneitä opintoja työpajalla. Kuviosta nro:10 selviää kuntouuttavan työtoiminnan kesto sukupuolen mukaan jaoteltuna.

Kuvio 10: Kuntouuttavaan työtoimintaan osallistuvat nuoret aikuiset (lkm) ja työtoiminnan kesto (kk) sukupuolen mukaan jaoteltuna vuosina 2010–2011

Yleisimmin kuntouuttava työtoiminta kesti yhdestä kolmeen kuukautea (67 %). Lähes kolmannes osallistujista keskeytti kuntouuttavan työtoiminnan. Suurimmalla osalla työttömyys ja toimeentulotukiasiakkuus olivat pitkitty-

neet ja se oli johtanut vakaviin taloudellisiin vaikeuksiin (yli 80 %). Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvia kannustettiin myöntämällä heille täydentävää toimeentulotukea muita asiakkaita useammin. Suurimmalla (75 %) osalla kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista oli terveydellisiä ongelmia ja kolmanneksella alkoholiongelmia. Yhteistyöhön osallistui useita tahoja ja sosiaalityö näyttäytyi hyvin monimuotoisena ja verkostomaisena.

Rauvolan (2009, 108 - 112) mukaan kuntouttavan työtoimintaan osallistuvan nuoren asiakkaan kokemuksiin vaikuttavat positiivisesti asiakkaan hyvät sosiaaliset ja kognitiiviset taidot, yli vuoden kestävä kuntouttava jakso sekä samanaikainen hoitokontakti (mielenterveys-päihde). Onnistumisiin vaikuttivat myös viranomaisten välinen tiivis yhteistoiminta, pysyvyys, nopea keskeytyksiin reagoiminen ja pitkäjänteisyys. Kuntouttava työtoiminta ei hyödyttänyt nuoria, jotka eivät tunnistanee voimavarojaan, aikoihin sitoutuminen oli vaikeaa, heillä oli akuutti päihdeongelma ja alhainen hoitomotivaatio.

Tutkimuksessani keskeyttämisistä huolimatta kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvan nuoren aikuisen elämäntilanne meni suurimmaksi osaksi tavoiteltuun suuntaan, sillä vain viidenneksen osalta elämä ohjautui eitävoiteltuun suuntaan. Tavoite saattoi olla pieni askel kohti oman elämän hallintaa. Jotta tämä vahvaksi arkielämän tueksi tarkoitettu palvelu tuottaisi parempia tuloksia, niin asiakaskokemuksiin nojautuvan tutkimuksen tulosten mukaan tarvittavan tuen ja koulutuksen muotoihin sekä asiakkaan osallisuuteen sosiaalityön prosessissa tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota. Luhtasela (2009, 126 - 131) tutki osallisuuden rakentumista kuntouttavassa työtoiminnassa asiakkaiden kokemana. Vaikka kuntouttavalla työtoiminnalla oli positiivisia merkityksiä asiakkaan elämälle, niin silti se ei asiakkaan mielestä poista välittömästi suuria ongelmia, kuten riippuvuutta sosiaaliturvaetuksista, velkakierrettä ja palkkatyön puutetta.

Tutkimuksen mukaan työntekijät käyttivät ylivaltaa aktivointisuunnittelun yhteydessä ja kuntouttavan työtoiminnan keskeytykset liittyivät asiakkaiden osattomuuden kokemuksiin. Aktiivisen sosiaalipolitiikan kannalta kuntouttavassa työtoiminnassa on elementtejä, jotka lisäävät yhteiskuntaan kuulumista ja osallisuuden kokemuksia, mutta se ei silti poista kaikkia työttömyyden esteitä. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat tarvitsevat työelämälähtöistä koulutusta ja lisätukea ammatinvaihtoon.

5.4 Tavoitteiden toteutuminen asiakirjojen valossa

Sosiaalityön asiakkaille suunnatusta useiden Lapin kuntien yhteisestä asiakaspalautteesta ilmeni, että 60 % asiakkaista arvioi tavoitteiden toteutuneen jotenkuten, melkein täysin tai täysin (Kemppainen ym. 2010, 92). Nämä tulokset antavat viitteitä siitä, että sosiaalityön vaikuttavuudessa olisi vielä rutkasti parantamisen varaa. Toisaalta voidaan miettiä sitä, onko tavoitteet asetettu realistisesti kuulleen asiakkaan ääntä.

Arvioin tässä tutkimuksessa kaikkien nuorten sosiaalityön asiakkaiden tavoitteiden toteutumista asiakirjojen perusteella. Nuorten sosiaalitoimen asiakkaiden tilanne ja tulevaisuus näytti valoisalta, sillä suurimmalla osalla (65 %) elämä näytti menevän tavoiteltuun suuntaan. Tässä tutkimuksessa tavoitteiden saavuttavien nuorten aikuisasiakkaiden joukossa oli tasaisesti sekä miehiä että naisia. Suhteellisesti parhaimmalta näytti työtä tekevien ja opiskelevien nuorten tilanne. Vähiten positiivisia muutoksia oli 24 - 25-vuotiaiden asiakkaiden tilanteissa. Nuorista sosiaalitoimen aikuisasiakkaista viidenneksen tilanne pysyi ennallaan, mikä sekin voi olla hyvin tavoiteltava tilanne.

Sosiaalityön asiakirjoista ilmeni, ettei sosiaalityön keinoin kyetty tuke-
maan 200 nuorta aikuista (17 %). Heidän osaltaan elämäntilanne näytti
käännähtäneen ei-toivotuille urille. Heidän joukossa oli suhteellisesti eni-
ten työkyvyttömiä/sairaita ja työttömiä nuoria. Kouluttamattoman ja pitkä-
aikaistyöttömän nuoren tilanne ajautui muita useammin ei-tavoiteltuun
suuntaan. Muita yhdistäviä tekijöitä olivat: pitkittyneet opinnot, lastensuo-
jelman jälkihuollon asiakkuus, molempien vuosien asiakkuus, maksuhäiriöt
sekä alkoholi- ja mielenterveysongelmat. Näyttää kuitenkin siltä, että so-
siaalityöllä ja muilla palveluilla oli koetettu tukea näitä nuoria asiakkaita,
sillä juuri heidän auttajaverkostoissaan oli kaikkein eniten läheisiä ja mui-
ta viranomaisia. Kuvaako tämä sitä, että toimijoilla oli kova yritys auttaa,
mutta tuen ajoitus ja menetelmät eivät kohdanneet nuorta aikuisasiakas-
ta. Oliko toimijoita jo liikaa ja asiakas pakeni, koska kukaan ei hahmotta-
nut kokonaisuutta?

Tutkimukseni valossa näytti siltä, että suunnitelmallinen sosiaalityö moni-
ne auttamismuotoineen kohdentui vahvasti niille nuorille sosiaalitoimen
asiakkaille, joilla oli monia toisiinsa kietoutuneita haasteita ja ongelmia
elämässään. Monista työmenetelmistä ja tukitoimista huolimatta tuki jäi
kuitenkin viidenneksen osalta vajaaksi tai ajoitus ei ollut oikea. Suurin osa
(80 %) nuorista sosiaalitoimen aikuisasiakkaista hyötyi ainakin jollain ta-
valla sosiaalityön tarjoamasta tuesta ja monien toimijoiden yhteistyöstä.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tiedon intressini lähti liikkeelle puhtaasti käytännön työn ihmettelyn kaut-
ta. Kohtasin vuosien aikana nuoria aikuisia sosiaalityön asiakkaita erilai-
sissa elämäntilanteissa monine toiveineen ja haasteineen. Intensiivisen
palveluprosessin ideana oli se, että asiakas tavattiin henkilökohtaisesti

mahdollisimman pian asiakkuuden alussa ja sosiaalityön prosessi käynnistyi nuoren aikuisen tilanteen ja palvelutarpeen arvioinnilla. Kehittämistyöhön osallistuminen mahdollisti uusien työmenetelmien ja yhteistoiminnan muotojen kokeilun ja luomisen. Sosiaalityö jalkautui entistä enemmän sinne, missä asiakkaat ja muut toimijat olivat eli koteihin, kouluille, työ- ja elinkeinotoimistoon, kunnan muihin palvelupisteisiin ja pajoille. Käytännön sosiaalityössä päivään ja kuukauteen mahtui monenlaisia ihmisten ja yhteisöjen kohtaamisia, joten työn kehittämistä palveleva kokonaistilanteen hahmottaminen jäi liian usein epämääräiseksi päällimmäisiin kokemuksiin perustuviksi oletuksiksi.

Tutkimuksen tavoitteena oli kuvata asiakirjojen valossa nuoren aikuisen sosiaalityön asiakkaan profiilia ja elämäntilanteita suhteessa heidän kanssaan tehtyyn sosiaalityöhön. Nuoriin aikuisiin liitetyn syrjäytymispuheen sijaan teen näkyväksi järjestelmän poiskäännyttävien mekanismien yhteyksiä nuorten aikuisten kanssa tehtävään sosiaalityöhön prosessin eri vaiheissa. Tutkimus paikantuu aikuissosiaalityön ytimeen ja tulkitsen asiakirja-aineistoa nojaten sosiaalityön prosessin, suunnitelmallisen sosiaalityön ja poiskäännyttämisen käsitteistöön.

Päädyin tutkimaan 18 – 25 – vuotiaiden sosiaalitoimen asiakkaiden (N=1181) asiakirjoja kahden vuoden ajalta. Taustamuuttujien (ikä, sukupuoli, siviilisääty, perhe, asuminen, koulutus, ammatti, opiskeluala, tulot) lisäksi keräsin asiakirjoista tietoa nuoren aikuisen sosiaalitoimen asiakkaan elämäntilanteesta, muutoksista, ongelmista, asiakkuuden luonteesta ja kestosta, sosiaalityön suunnitelmallisuudesta, työmenetelmistä ja asiakastyön verkostoista. Sosiaalityön asiakirjojen tarkastelu ja tutkimuskysymysten muotoutuminen johdatti minut kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien polulle ja kuvailevan tutkimuksen pariin. Vaikka asiakirjat loivat

vain rajallista instituution kautta suodattuvaa kuvaa todellisuudesta, niin ne mahdollistivat systemaattisen tiedon etsinnän ja jäsentämisen.

Asiakirja-aineiston kautta en pääse yksilöiden kokemusten taakse, mutta näkemällä kokonaisuuksia voin oivaltaa jotain olennaista yksilöllisistä tilanteista, työmenetelmistä ja sosiaalityön kehittämistarpeista. Tutkimusprosessi sisälsi käsityötä, sillä laadullisen aineiston muuttaminen määrälliseksi, vaati systemaattista aineiston tarkastelua, tiivistämistä ja pelkistämistä sekä tiedon palauttamista käytäntöihin. Nyt on vihdoin aika hahmotella kokonaiskuvaa nuorten aikuisten sosiaalitoimen asiakkaiden elämäntilanteista suhteessa elämän haasteisiin ja ongelmiin, palveluihin sekä heidän kanssaan tehtävään sosiaalityöhön.

Nuori aikuinen sosiaalitoimen asiakas oli keskimäärin 21 – vuotias mies tai nainen. Kasvava sosiaalitoimen tuen tarve näkyi nuoren aikuisten muuttaessa omilleen. Nuorten aikuisten asiakkaiden parisuhteiden vakiintuminen, perheellistyminen ja työssä käynti lisääntyi tasaisesti iän karttuessa. Nämä tekijät edistivät itsenäistä selviytymistä ja vähensivät sosiaalitoimen tuen tarpeita. Suurin osa sosiaalitoimen nuorista aikuisista asiakkaista oli naimattomia ja lähes puolet asui yksin. Neljännes asiakkaista asui avo- tai avioliitossa ja viidennes vanhempien kanssa. Nuorista aikuisista asiakkaista alle viidenneksellä oli lapsia ja kolmannes lapsiperheistä oli yhden huoltajan talouksia.

Kolmanneksella sosiaalitoimen nuorista aikuista asiakkaista oli koulutus. Muutoinkin suurin osa nuorista aikuisista oli aloittanut opinnot peruskoulun jälkeen, mutta viidenneksen osalta opinnot olivat päättyneet keskeytykseen. Opiskelevat nuoret aikuiset muodostivat suurimman ryhmän, sillä puolet sosiaalitoimen asiakkaista opiskeli tai osallistui kursseille. Kah-

den vuoden seuranatajakson aikana neljännes opiskelevista nuorista asiakkaista keskeytti opinnot moninaisesta tuesta huolimatta. Opintojen keskeyttäneiden ja vailla peruskoulun jälkeistä koulutusta olevien nuorten elämää varjostivat oppimisvaikeudet, pitkittyneet opinnot, taloudelliset huolet sekä ongelmat perhesuhteissa. Sosiaalitoimen nuorista aikuisista asiakkaista neljäsosa oli kokonaan työttömänä. Kolmasosalle työttömyys jäi kuitenkin vain lyhytaikaiseksi kokemukseksi, mutta valtaosalla työttömyys pitkittyi. Lähes viidennes nuorista asiakkaista kävi työssä, mutta vain pienellä osalla työ oli pidempiaikaista. Vaikeassa työllisyystilanteessa koulutuskaan ei ollut tae työllistymisestä. Kahdeksan prosenttia nuorista aikuisista sosiaalitoimen asiakkaista oli joko äitiys- tai vanhempainvaipalla tai muutoin kotona lasten kanssa. Kaksi prosenttia asiakkaista oli sairauslomalla tai työkyvyttöminä.

Tutkimusaineiston kautta piirtyi kuva nuorista aikuisista, jotka elävät monien valintojen, mahdollisuuksien ja siirtymien vaihetta elämässään. Nuori aikuisuus näyttäytyi tässä tutkimuksessa limittäisten muutosten vaiheina. Nuorten aikuisen tavanomaisia elämänmuutoksia olivat: itsenäistyminen ja muutto omaan kotiin, muutokset opiskelussa ja ammattiin valmistuminen, varusmies- tai siviilipalvelus, työ ja työttömyys sekä muutokset parisuhteissa ja perhetilanteissa. Nuorten aikuisten voimavarat, ongelmat ja tuen tarpeet tulivat näkyviin itsenäisen elämän kynnyksellä. Vaikka nuoruus ja aikuisuus ovat muutoksessa, niin yhteiskunta ylläpitää nuorten aikuisten elämänvaiheessa velvollisuuksien, vastuiden ja oikeuksien määrittelyn perustana hyvinkin ikäperustaista koulutukseen, työelämään ja aktiivisuuteen kannustavaa järjestelmää. Tämän järjestelmän edustajina sosiaalityön ammattilaiset kohtaavat nuoria identiteettiään etsiviä ja eri tahtiin aikuistuvia sosiaalityön asiakkaita.

Taloudelliset vaikeudet hallitsivat nuorten aikuisten sosiaalityön asiakkaiden elämää kaikissa elämäntilanteissa. Nuorten aikuisten osalta toimeentulotuen hakeminen toimii edelleen pääasiallisena väylänä sosiaalityön palveluihin. Taloudellista tukea, sen vaikutuksia nuoren aikuisen elämään ja toimeentulotukeen liitettyä sosiaalityötä ei mielestäni pitäisi laisinkaan vähätellä aikuissosiaalityössä. Nuoren aikuisen taloudellinen tuki muodosti pohjan ja mahdollisuuden aikuissosiaalityölle kaikenlaisissa asiakkuuden muodoissa. Tutkittavan kaupungin kaikista toimeentulotukea saaneista henkilöistä yli 40 % oli nuoria aikuisia.

Nuori aikuinen sosiaalitoimen asiakas hankkii pääsääntöisesti tulonsa toimeentulotuen lisäksi useista eri tulonlähteestä tai tukimuodosta. Riippuvuutta toimeentulotuesta lisäävät kaikissa elämäntilanteissa nuorten aikuisten osalta ensisijaisen sosiaaliturvajärjestelmän saavuttamattomuus, matala taso tai odotusajat. Nuorten aikuisten toimeentulotuen hakijoiden asiakkuus oli yleistä ($\frac{1}{4}$ ikäluokasta) ja pääsääntöisesti lyhytaikaista, sillä pitkäaikaisasiakkuus oli harvinaisempaa muihin toimeentulotuen asiakkaisiin verrattuna. Joka kymmenes nuori aikuinen toimeentulotuen hakija sai kielteisen päätöksen. Keskimäärin sosiaalitoimen nuori asiakas sai toimeentulotukea alle neljän kuukauden ajan vuoden aikana.

Puolet sosiaalitoimen nuorista asiakkaista sai ainoastaan perustoimeentulotukea. Yleisen valtakunnallisen linjan mukaisesti täydentävää toimeentulotukea myönnettiin harkiten ja ehkäisevän toimeentulotuen käyttö oli vähäistä. Molempia tukia olisi voinut käyttää väljemmin sosiaaliohjauksen ja sosiaalityön yhteydessä nuorten aikuisen itsenäisen selviytymisen tukemiseksi ja kannustamiseksi. Täydentävää toimeentulotukea (41 %) myönnettiin elämän perusmenoihin, lastentarvikkeisiin, kodin hankintoihin, vuokravakuuksiin, vuokra- ja sähkörästeihin, muuttoihin, matkoihin, opintokustannuksiin ja harrastuksiin. Täydentävää toimeentulotukea

myönnettiin pääsääntöisesti niille nuorille aikuisille, jotka ohjautuivat sosiaaliohjauksen tai sosiaalityön piiriin. Täydentävää toimeentulotukea sai muita useammin lapsiperheet, jälkihuoltoonoret, toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaat ja kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat nuoret. Viidenes toimeentulotukea saavista nuorista aikuisista kuului pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien ryhmään (10-12kk). Heidän joukossaan oli suhteellisesti eniten yksinhuoltajia ja työttömiä yksin asuvia nuoria aikuisia.

Talouden hallintaan liittyvät ongelmat koskettivat kaikkia eri elämäntilanteissa olevia nuoria aikuisia sosiaalitoimen asiakkaita, mutta ne näkyivät ikään kuin erilaisina ilmentyminä, vaikka tunne niukkuudesta oli varmaan kokemuksen tasolla yhtä koskettavaa. Työssäkäyvillä ja pätkätyötä tekevillä nuorilla pienet ja epäsäännölliset tulot vaikeuttivat talouden hallintaa ja se näkyi heidän osaltaan kertyvinä vuokravelkoina. Ilman kesätyötä jääneet opiskelijat odottivat kuumeisesti kesäkuun toimeentulotukipäätöstä ja kolmannes opiskelijoista tarvitsi tukea myös ympäri vuoden. Nuori perheenäiti tai isä täytti Kelalle ja sosiaalitoimelle hakemuksia ja odotti kuukausittain toimeentulotuki-, lapsilisä-, elatustuki- ja asumistukipäivää. Sairas tai työkyvytön nuori asiakas toivoi, että joku auttaisi häntä asioinnissa, kun ei oikein ollut voimia taistella monella luukulla. Työtön nuori aikuinen hakeutui työ- ja elinkeinotoimistoon saadakseen työmarkkinatuen tai toimeentulotuen pyörimään. Vaikka aktiivisuutta löytyikin, niin palkkatyön saaminen oli tiukassa.

Nuoret aikuiset tekivät valintoja selvitäkseen perusturvalla, sillä täydentävän toimeentulotuen saamiseksi tarvittiin vahvat perustelut. Mikäli nuori osti vaatteita, puhelimen tai kodinkoneen, niin silloin hänen oli tingittävä perusmenoista, ellei hän sitten ottanut lainaa. Kulutuskeskeinen kulttuuri loi paineita ostaa ja tehdä asioita, joita muutkin tekivät. Se ei yhtään helpottanut vähävaraisen nuoren aikuisen elämää.

Pikavipit, maksuhäiriöt ja luottotietojen menettäminen sekä näiden aiheuttamat seuraukset koskettavat sosiaalityön asiakkaista erityisesti nuoria aikuisia. Tässä tutkimusaineistossa ylivelkaantuminen kosketti kolmasosaa nuorista aikuisista sukupuolesta ja elämäntilanteesta riippumatta. Velkaantuminen kasvoi tasaisesti iän myötä. Ylivelkaantumisen seurauksilla oli yhteys nuorten aikuisten ja perheiden arkeen, toimintamahdollisuuksiin ja tulevaisuuteen. Pitkittyneiden opintojen, opintoetuuksien menettämisen ja ylivelkaantumisen vuoksi lähes joka kolmannella opiskelevalla asiakkaalla ei olisi ollut mahdollisuutta rahoittaa opiskeluaan ilman toimeentulotukea. Joka kolmannen työttömän nuorten aikuisten perusturva oli vielä muita heikompi, sillä tulottomuus, toimeentulotuen perusosan alentamiset ja työttömyysturvan katkokset aiheuttivat taloudellisia vaikeuksia, jotka altistivat heidät myös muita useammin velkakierteeseen.

Suurimmalla osalla nuorista aikuisista oli elämäänsä tukea, turvaa ja mielekkyyttä antavia yhteisöjä ja ihmissuhteita. Nuorten aikuisten huolet heijastuivat kuitenkin myös lähiyhteisöihin, sillä joka kolmannella asiakkaalla oli ongelmia perhesuhteissa, mikä lisäsi ulkopuolisen sosiaalisen tuen tarpeita. Ihmissuhteet rakoilivat parisuhteessa ja suhteessa omiin vanhempiin. Joka neljäs nuori aikuinen kohtasi terveydellisiä ongelmia, joista suurin osa näyttäytyi mielenterveysongelmina. Aineistosta löytyi mainintoja sosiaalisten tilanteiden peloista, jännittämisestä, ahdistuksesta, jaksamattomuudesta ja masennuksesta. Terveydelliset ongelmat, taloudellinen ahdinko, mielekkään tekemisen puute ja sosiaalisten suhteiden kiristyminen näyttivät kietoutuvan stressitekijöinä yhteen ja ruokkivan toinen toisiaan. Työttömillä ja sairaille/työkyvyttömällä nuorilla aikuisilla oli enemmän riippuvuuksia, kriisitilanteita ja rikollisuutta muissa elämäntilanteissa oleviin verrattuna. Monien vaikeuksien kietoutuminen toimii ikään kuin sisään vetävänä tekijänä suunnitelmallisen sosiaalityön piiriin. Sama yhtälö näytti toimivan positiivisena kietoutumisena myös toiseen suuntaan. Työssäkäynti, opiskelu ja hyvät perhesuhteet näyttivät suojaavan taloudellisia

vaikeuksia lukuun ottamatta monilta muilta elämän ongelmilta. Nämä voimavaratekijät näyttäytyivät aineistossa sosiaalityöstä poiskäännyttävinä tekijöinä.

Jaottelin tutkimuksessani nuorten sosiaalitoimen asiakkaiden asiakkuudet sisällön ja intensiteetin mukaan kolmeen eri muotoon: asiointi, sosiaaliohjaus ja suunnitelmallisen sosiaalityön asiakkuus. Sosiaalitoimen nuorista asiakkaista yli kolmasosa oli sellaisia, joiden asiakkuudesta käytin nimitystä ”asiointi”. Kirjalliseen toimeentulotuen hakemiseen liittyi usein etuuskäsittelijän antamaa neuvontaa ja ohjausta sekä puhelin- ja sähköisiä kontakteja. Tuolloin nuori kykeni toimimaan, hankkimaan tietoa ja tukea sekä selviytyi väliaikaisesta hankalasta tilanteesta pienen avun turvin. Tähän ryhmään kuului keskimääräistä enemmän opiskelijoita ja työssäkäyviä nuoria aikuisia.

”Asiointi” -asiakkuuden yhteydessä voidaan kuitenkin tunnistaa järjestelmälähtöistä poiskäännyttämistä, joka näyttäytyi palvelujen tarjoamattomuutena ja ohjauksen puutteena. Osalla myös asiointi asiakkuus muodostui pitkäaikaiseksi ja tilanteen arviointi perustui pääasiassa kirjalliseen tietoon. Itselläni on havaintoja kokeneiden etuuskäsittelijöiden uskomattomista taidoista ”arvioida asiakkaan tilanne ja palvelujen tarve” papereiden perusteella. Mielestäni he kuitenkin joutuvat kantamaan kohtuuttoman vastuun asiakkaan tilanteen arvioinnista etenkin silloin, kun järjestelmän asiakkuuskriteerit on nostettu korkealle ja sosiaalityön ammattilaisten vastaanotot ovat ruuhkautuneet. Asiointiasiakkuuteen sisään vetäviä tekijöitä olivat nuoren aikuisen työ tai opiskelu, arjen hallinta ja hyvät asiointiosaamisen taidot. Poispäin eli kohti tilannearviota ja suunnitelmaa ohjasivat nuoren aikuisen työttömyys, kriisitilanne, huoli lasten tilanteesta tai monet elämän haasteet ja ongelmat.

Kaikista sosiaalitoimen nuorista asiakkaista viidennes ohjautui sosiaali- ja palveluohjauksen piiriin. Heidän joukossaan oli keskimääräistä enemmän työssäkäyviä, pätkätoita tekeviä sekä kotiäiteinä/-isinä olevia nuoria aikuisia. Sosiaaliohjauksen piiriin valikoitui myös asiakkaita, joilla ei ollut voimavaroja sitoutua intensiiviseen sosiaalityöhön. Sosiaali- ja palveluohjaus sisälsi toimeentulotuen lisäksi henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa. Aineistosta kävi ilmi, että vain harvalle sosiaaliohjauksen asiakkaalle laadittiin kirjallinen sosiaalityön suunnitelma. Sosiaaliohjaus ei näyttäytynyt vahvana asiakkaan arjessa tapahtuvana toimintana vaan pikemminkin sosiaaliohjaaja oli nuoren aikuisen luottohenkilö ja asianajaja monimutkaisessa sosiaalipalvelujen järjestelmässä. Kuntouttavan työtoiminnan yhteydessä ja haavoittuvien asiakkaiden (vakavat mielenterveys- ja päihdeongelmat, maahanmuuttajanuoret) kanssa työskennellessä sosiaaliohjaus näyttäytyi voimakkaammin asiakkaan arjessa toteutuvana käytännön ohjauksena.

Sosiaaliohjauksen asiakkaissa oli arvioni mukaan nuoria aikuisia, jotka olisivat tarvinneet monimuotoisempaa tukea muuttuvassa tai jumiutuneessa elämäntilanteessa vähintäänkin ennaltaehkäisevässä mielessä ajateltuna. Suunnitelmallisesta työotteesta olisivat hyötynneet etenkin pätkätoita tekevät nuoret aikuiset sekä lasten kanssa kotona olevat nuoret äidit/isät, jotka eivät kuuluneet työmarkkina-asemasta johtuen aktivointisuunnittelun piiriin. Aktivointiin velvoittava lainsäädäntö ja toimeentulotukityö näyttävät osittain kuormittavan sosiaalityön ammattilaisia niin paljon, ettei muille sosiaalityön suunnitelmille ja muodoille jää riittävästi tilaa käytännön sosiaalityössä. Sosiaaliohjaukseen sisään heittävinä tekijöinä olivat asiakkaan riittävältä näyttävät voimavarat suhteessa elämän haasteisiin, ei-aktivointia vaativat elämäntilanteet (esim. äitiysloma, työssä käynti) tai toisaalta asiakkaan heikot voimavarat ja vähäinen muutosmotivaatio (esim. riippuvuudet, sairaus).

Kaikista sosiaalitoimen nuorista asiakkaista 42 %:lle (500) tehtiin sosiaalityön tilannearvio ja suunnitelma. Asiakkailla saattoi olla sosiaalityön suunnitelman lisäksi myös aktivointi- ja/tai kuntoutussuunnitelma. Tätä asiakkuutta luonnehti sana ”suunnitelmallinen sosiaalityö”. Suhteellisesti eniten suunnitelmallisen sosiaalityön piiriin kuului työttömiä, työkyvyttömiä/sairaita nuoria aikuisia sekä kotiäitejä ja -isiä. Pääväylä suunnitelmallisen sosiaalityön asiakkuuteen nuorelle aikuiselle syntyi työttömyyden tai pitkittyneen toimeentulotuen asiakkuuden myötä. Työttömistä nuorista aikuisista sosiaalitoimen asiakkaista 70 %:lle tehtiin aktivointisuunnitelma. Nuoren äidin tai isän tie suunnitelmallisen sosiaalityön pariin liittyi usein vanhempien erotilanteisiin tai huoleen lapsen tilanteesta. Opiskelijat ohjautuivat usein opiskelijahuollon ja etsivän nuorisotyön kautta suunnitelmallisen sosiaalityön piiriin. Sairaita/työkyvyttömiä nuoria aikuisia oli määrällisesti vähän, mutta heidän elämässään oli havaittavissa moninaisia tuen tarpeita ja kohtuuttomia elämäntilanteita.

Nuorten aikuistenkin osalta näytti siltä, että suunnitelmallisen sosiaalityön piiriin ohjautui nuoria aikuisia, joilla oli useita elämän haasteita ja ongelmia. Tämä on toki myös tavoiteltava asia, mutta suunnitelmalliseen työskentelyyn valikoituminen ei kuitenkaan pitäisi tapahtua ainoastaan kiireellisimpien ja ongelmallisten tilanteiden kautta. Nuoria aikuisia voitaisiin tukea jo ennen vaikeuksien kasaantumista. Tulosten valossa näytti siltä, että muiden kuin aktivoinnin piiriin kuuluvien nuorten aikuisten osalta ennaltaehkäisevässä mielessä tehty sosiaalityö oli liian vähäistä. Nuori aikuinen pääsi muita ikäryhmiä helpommin suunnitelmallisen sosiaalityön piiriin, mutta asiakkaaksi pääsyn kriteerinä oli yleensä nuoren aikuisen hyvin haasteellinen elämäntilanne.

Suunnitelmallinen sosiaalityö tunnistetaan tärkeäksi aikuissosiaalityössä, mutta siitä huolimatta lain säätämät toimeentulotuen määräajat ja työttö-

mien aktivointisuunnitelmavelvollisuudet ohjaavat vahvasti käytännön sosiaalityön työntekijäresurssien suuntaamista eikä muulle ennaltaehkäisevälle sosiaalityölle jää riittävästi tilaa. Ennaltaehkäisevä työ voisi olla merkittävä tuki nuorelle aikuisille elämän muutostilanteissa ennen kuin tilanteet pääsevät kärjistymään ongelmien vyyhdiksi. Yhä useamman nuoren kohtaaminen, auttaminen ja tukeminen eivät välttämättä tarkoita yhä useampia suunnitelmia vaan samaan ja jopa parempaan tulokseen voitaisiin päästä kehittämällä olemassa olevia työjako- ja toimintamalleja. Esimerkiksi sosiaaliohjaajien ammattitaitoa ei ole hyödynnetty riittävästi asiakkaan tilanteen arvioinnissa, intensiivisessä asiakasohjauksessa, monipuolisissa työmuodoissa ja varsinaisessa palveluohjauksessa. Aikuis-sosiaalityön uhkana voidaan nähdä, että jäsentymättömät työkäytännöt johtavat nuorten aikuisten asiakkaiden poiskäännyttämiseen.

Keräsin kuvioon nro:11 yhteenvetona eritasoisia tekijöitä, jotka ovat yhteydessä siihen ohjautuuko nuori sosiaalitoimen asiakas tilanteen arvioinnin kautta sisään sosiaalityöhön vai ajautuuko hän ulos sosiaalityön ääreltä.

Ulos

Yli 25- vuotias
 Työssä - Opiskelee
 Kielteinen toimeentulotukipäätös
 Asuu vanhempien tai puolison kanssa
 Tukea ja apua läheisiltä
 Muut etuudet ja tulot
 Itsenäinen asiointiosaaminen
 Lyhytaikainen tuen tarve
 Heikko sitoutuminen -heikot voimavarat muutokseen
 Epäselvät asiakasohjaus ja työkäytännöt
 Huonot henkilöstöresurssit
 Ruuhka ja korkeat kriteerit

Sisään

Nuori aikuinen -18-25.vuotias
 Työtön - sairas/työkyvytön
 Myönteinen täydentävän toimeentulotuen päätös
 Asuu yksin
 Kiristyneet läheis- ja perhesuhteet
 Ei muita tuloja
 Muut viranomaisverkostot
 Erotilanne tai/ja huoli lapsesta
 Kriisi tai monet ongelmat
 Sitoutuminen-voimavarat muutokselle
 Selkeä asiakasohjaus ja työkäytännöt
 Hyvät henkilöstöresurssit

Kuvio 11: Suunnitelmalliseen sosiaalityöhön sisään vetäviä ja ulos kääntäviä tekijöitä

Yksilöllisen työn lisäksi nuorten sosiaalitoimen asiakkaiden kanssa tehtävässä suunnitelmallisessa sosiaalityössä tehtiin yhteistyötä monien eri auttavien tahojen kanssa, sillä suurin osa (85 %) suunnitelmista tehtiin yhdessä asiakkaan ja verkostojen kanssa. Asiakastyössä oli mukana sekä läheisiä että eri viranomaisia. Yhteistoiminnan muodot olivat yhteisiä tapaamisia, kotikäyntejä tai suunnitelmien laadintaa. Keskikokoisessa kaupungissa toimijat tunsivat toisensa ja moniammatilliseen dialogiseen verkostotyöhön perustuva työskulttuuri näyttäytyi tiiviinä yhteistoimintana. Arvioni mukaan suunnitelmallinen sosiaaliohjaus ja sosiaalityö sekä in-

tensiivisen yhteistyön menetelmät kohdistuivat sosiaalitoimen kaikista asiakasryhmistä nimenomaan nuorille aikuisille.

Suunnitelmalliseen sosiaalityöhön kuului aina taloudellinen ja psykososiaalinen tuki nuorelle aikuiselle. Kaikista suunnitelmallisen sosiaalityön asiakkaista yli puolet sai erilaisia työvoimapalveluja, tukea koulutukseen tai opiskeluun, terveydenhuollon palveluja tai tukea asumiseen liittyvissä asioissa. Noin viidenneksen osalta suunnitelmallinen sosiaalityö sisälsi kuntouttavan työtoiminnan ja/tai päihdetyön palveluja. Suunnitelmallinen sosiaalityö sisälsi yhteistoiminnallisesti toteutettavia sosiaalisen kuntoutuksen muotoja tai kuntoutumista edistäviä käytännön toimia. Suurin osa nuorten opiskelijoiden suunnitelmista tähtäsi opintojen jatkamiseen. Pääsääntöisesti näytti siltä, että opiskelevien nuorten palveluvalikko oli monipuolinen ja opiskelijahuollon verkostotyötä tehtiin laajasti, jotta opintojen jatkaminen mahdollistuisi.

Työtä tai pätkätoita tekevien nuorten suunnitelmissa näyttäytyi tuki työllistymiseen. Työssäkäyvien suunnitelmissa korostui sosiaalitoimen tuki asumiseen. Tämä tarkoitti tukea muuttotilanteissa, neuvotteluja vuokraveloista sekä asunnon vaihdossa auttamista. Varsinaista tuettua asumista tarjottiin mielenterveys, päihde, vammaisuuden tai lastensuojelun perusteiden. Talous- ja velkaneuvonnan palvelujen käyttö näytti tarpeista huolimatta marginaaliselta. Sosiaaliselle luototukselle ja siihen liitettylle ohjaukselle olisi myös ollut selkeitä tarpeita.

Työttömien nuorten suunnitelmat sisälsivät monipuolisesti erilaisia tukimuotoja painottuen työvoimapalvelujen erilaisiin mahdollisuuksiin, kuten työharjoitteluun, työelämän valmennukseen ja erilaisiin kursseihin. Työttömien nuorten suunnitelmista heijastui terveydenhuollon palvelujen,

etenkin mielenterveyspalvelujen tarpeellisuus. Neljännes työttömien ja pätkätöitä tekevien nuorten suunnitelmista sisälsi lisäksi päihdetyön tukea. Työttömien nuorten suunnitelmat tähtäsivät monilta osin elämän tasapainon löytämiseen ennen varsinaisia koulutus- tai työllistymissuunnitelmia.

Kuntouttava työtoiminta sekä pajaopinnot kohdentuivat niille, joille tavanomaisten opintojen jatkaminen ei ollut realistinen vaihtoehto. Yleisimmin kuntouttava työtoiminta kesti yhdestä kolmeen kuukautta ja silti lähes kolmannes osallistujista keskeytti kuntouttavan työtoiminnan. Sosiaalityön ja muiden toimijoiden tarjoamat mahdollisuudet haastavat myös asiakkaat, sillä jatkuva epävarmuus erilaisten aktivointi-, kuntoutus- ja työllistämispalvelujen kiertokulussa vailla pysyvämpiä ratkaisuja voivat nakerata uskoa paremmasta tulevaisuudesta (Tuusa ym. 2004, 66 – 67). Suurimmalla osalla kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista työttömyys ja toimeentulotukiasiakkuus olivat pitkittyneet ja se oli johtanut velkaantumiseen. Heistä suurimmalla osalla oli lisäksi terveydellisiä ongelmia ja kolmanneksella alkoholiongelmia, joten haasteet kohdistuivat kaikkiin toimijoihin. Yhteistyöhön osallistui useita tahoja ja sosiaalityö näyttäytyi monimuotoisena, räätälöitynä, verkostomaisena ja pääosin tuloksellisena haastavuudestaan huolimatta. Intensiivinen arjen tuki, yksilöllinen palveluohjaus, pajatyö ja pienryhmätoiminta ovat osoittautuneet hankkeiden valossa tuloksellisiksi toimintatavoiksi nuorten siirtymävaiheissa (Ala-Kauhaluoma ym. 2005, 112 - 113).

Työkyvyttömän tai sairaan nuoren suunnitelmissa näyttäytyi terveydenhuollon tuki, psyykinen tuki nuorelle, päihdetyön tuki sekä tuki asumiseen. Kolmanneksella oli lisäksi koulutussuunnitelmia, joiden toteuttamiseksi hyödynnettiin pajaopiskelua. Laitoshoito oli hyvin vähäistä ja liittyi vankeinhoitoon, päihdehoitoon, psykiatriseen hoitoon tai lastensuojeluun.

Moninaisilla läheis- ja viranomaisverkostoilla oli merkittävä rooli sairaan tai työkyvyttömän nuoren aikuisen kanssa tehtävässä monien toimijoiden tukea antavassa työssä.

Perheille tarjottavia palveluja sai vain noin joka kymmenes suunnitelmallisen sosiaalityön asiakas. Perheille tarjottu tuki näytti kohdentuvan niille nuorille aikuisille ja perheille, joiden osalta voidaan puhua huolen ilmaantumisesta. Nuorten kotiäitien ja –isien suunnitelmissa pääpaino kohdistui vanhemman psyykkiseen tukeen, lapsen hyvinvointiin ja perheelle tarjottavaan tukeen. Koulutukselliset ja työllistymiseen liittyvät tavoitteet eivät näyttäytyneet ajankohtaisina kotona lastaan hoitavan vanhemman osalta. Palveluverkostossa tai asiakasohjauksessa oli aukkoja perheille suunnatuissa ennaltaehkäisevissä palveluissa, kuten perhetyö, kotipalvelu, avoimet perhepalvelut, ryhmät tai neuvonta perheen kriisitilanteissa. Perheille annettava tuki tai terveydenhuollon antama tuki ei erottunut mitenkään erityisesti yksinhuoltajien osalta, mikä oli sinänsä yllättävä tulos. Ennaltaehkäisevillä kohdennetuilla peruspalveluilla voisi olla merkitystä lasten hyvinvointiin ja nuoren äidin tai isän jaksamiseen vaativassa elämäntilanteessa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman (Kaste) toteutuksen myötä kunnissa on jo otettu kehittämistyön alle juuri niitä asioita, jotka osoittautuivat nuorten aikuisten tuen ja palvelujen kipupisteiksi. Tämän tutkimuksen valossa yhteneviä kehittämistarpeita ovat:

- riskiryhmien osallisuutta edistävät työmuodot: sosiaalisen työllistämisen, kuntouttavan työtoiminnan ja aikuissosiaalityön menetelmien kehittäminen
- matalan kynnyksen palvelut
- sosiaali- ja terveydenhuollon asiakaslähtöisesti rakentuva yhteistoiminta

- toimivat peruspalvelut yli sektorirajojen
- ehkäisevät ja varhaisen tuen palvelut lapsille, nuorille ja lapsiperheille
- perhekeskustoimintojen kehittäminen
- Nuorisososiaalityön ja opiskelijahuollon kehittäminen

(Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste) 2012–2015 toimeenpanosuunnitelma 2012, 7-8.) Voi vain toivoa, että hyväksi havaittuja uusia työmuotoja juurrutetaan, levitetään, ylläpidetään ja kehitetään edelleen yhteiskunnan, toimintaympäristön ja toimijoiden muuttuessa. Kehittämistyö aikuissosiaalityön arkipaineissa vaatii aikaa, resursseja, asennetta, tietoa ja taitoa sekä esimiesten ja päättäjien tuen. Miten me työntekijät kykenisimme tuottamaan päättäjille tietoa kehittämis- tarpeista, tuloksista ja käytäntöjen vaikutuksista asiakkaan elämään? Tästä syystä halusin esittää asiakirjojen valossa muotoutuneen arvioni nuorten aikuisten sosiaalityön asiakkaiden tavoitteiden toteutumisesta kahden vuoden tarkastelujakson aikana.

Nuorten sosiaalitoimen asiakkaiden tilanne ja tulevaisuus näytti valoisalta, sillä suurimmalla osalla (65 %) elämä näytti menevän tavoiteltuun suuntaan. Suurin osa nuorista sosiaalitoimen aikuisasiakkaista hyötyi sosiaalityön tarjoamasta tuesta ja monien toimijoiden yhteistyöstä. Tässä tutkimuksessa tavoitteiden saavuttavien nuorten aikuisasiakkaiden joukossa oli tasaisesti sekä miehiä että naisia. Suhteellisesti parhaimmalta näytti työtä tekevien ja opiskelevien nuorten tilanne. Nuorista sosiaalitoimen aikuisasiakkaista viidenneksen tilanne pysyi ennallaan, mikä sekin voi olla hyvin tavoiteltava tilanne esim. perheellisten nuorten tilannetta arvioitaessa. Tutkimus kuitenkin osoitti, että sosiaalityötä eri muodoissaan tehdään kaikissa elämäntilanteissa olevien nuorten aikuisten parissa. Kehittämisen näkökulmasta tulisi kiinnittää huomiota asiakkaan kohtaamiseen, ohjaukseen ja neuvontaan sekä herkempään tilanteen arvioimiseen. Myös

aktivoinnin ulkopuolella olevat nuoret aikuiset ja perheet hyötyisivät ennakkoivista, ennaltaehkäisevistä ja voimavaroja hyödyntävistä palveluista ennen kuin ongelmat kasvavat ja kietoutuvat liikaa.

Sosiaalityön asiakirjoista ilmeni, ettei sosiaalityön keinoin kyetty tukemaan 200 nuorta aikuista (17 %). Noin viidenneksen osalta elämäntilanne näytti käännähtäneen ei-toivotuille urille, joten olivatko he poiskäännytettyjä nuoria aikuisia. Heidän joukossa oli suhteellisesti eniten työkyvyttömiä/sairaita ja työttömiä nuoria. Kouluttamattoman ja pitkäaikaistyöttömän nuoren tilanne ajautui muita useammin ei-tavoiteltuun suuntaan. Muita yhdistäviä tekijöitä olivat: pitkittyneet opinnot, lastensuojelun jälkihuollon asiakkuus, molempien vuosien asiakkuus, velkaantuminen sekä alkoholi- ja mielenterveysongelmat. Tulosten valossa näitä nuoria aikuisia ei suljettu pois sosiaalityön palvelujen piiristä. Näyttää siltä, että sosiaalityöllä ja muilla palveluilla tuettiin näitä nuoria asiakkaita, sillä juuri heidän auttaja-verkostoissaan oli kaikkein eniten läheisiä ja muita viranomaisia. Kuvaako tämä sitä, että toimijoilla oli kova yritys auttaa, mutta tuen ajoitus ja menetelmät eivät kohdanneet nuorta aikuisasiakasta.

Todelliselta näyttää myös se tilanne nuorten aikuisten osalta, että etenkin pitkäaikaistyöttömien nuorten aikuisten joukossa oli niitä nuoria, jotka pyörivät aktivoinnin rattaissa turvatakseen elantonsa. Pakkосуunnitelmien sijaan he tarvitsevat ihan jotain muuta, sillä todellisuudessa he eivät olleet sillä hetkellä työ- tai opiskelukykyisiä ja heidän tilanteen arviointi täytyisi lähteä ihan eri tasolta kuin miten se usein aktivoinnin kehikossa lähtee. Sen sijaan, että heidät vähitellen poiskäännytetään, niin ehdottaisin, että tavoitteita inhimillistettäisiin ja kuntouttavan työn askelmia madallettaisiin. Tuki näille nuorille ei löydy työ- ja elinkeinotoimiston aktivoivista toimista ja pakkosuunnitelmista vaan asiakkaan, perheiden, terveydenhuollon, sosiaalityön, päihdetyön, nuorisotyön ja pajatyön erilaisista räätälöidyistä

tuen muodoista. Miten nämä tuen muodot rakennetaan? Jäykkien pykälien sijaan tarvitaan luovuutta ja joustavuutta sosiaalityön käytännöissä, jotta haavoittuvassa asemassa olevat nuoret aikuiset tulevat oikeasti kohdatuksi.

Sosiaalitoimessa täytyisi luoda selkeät käytännöt, jotka mahdollistavat asiakkaan arvokkaan kohtaamisen, tilannearvion tekemisen ja suunnitelmallisen työskentelyn yhteistyössä asiakkaan ja tarvittavien verkostojen kanssa. Viranomaisyhteisöissä on keskusteltava eettisistä periaatteista, jotta yhdessä tehtyihin suunnitelmiin liitetään aidosti asiakkaan tavoitteet ja tarvittava tuki. Käytännön sosiaalityössä törmää siihen, että asiakkaalle ei anneta riittävästi aikaa kuntoutua, vaan tulosten paineissa edetään turhan nopeasti. Kiemuraisen elämän vyyhti on syntynyt vuosien kuluessa, joten myös sen purkaminen voi viedä vuosia.

Kirjallisuus

Aaltonen, Sanna; Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla 2015: Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 160. Unigrafia. Helsinki.

Ala-Kauhaluoma, Mika; Keskitalo, Elsa; Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti 2004: Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta – lain sisältö ja vaikuttavuus. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 141. Gummerus. Saarijärvi.

Ala-Kauhaluoma, Mika; Lempola, Hanna-Mari & Härkäpää, Kristiina 2005: Kokonaisvaltaista tukea yksilölle. Equal-ohjelman kansallisessa teematyössä kerättyjä käytäntöjä, kokemuksia ja tuloksia. Kuntoutussäätiön työselosteita 30/2005. Yliopistopaino. Helsinki.

Ala-Nikkola, Merja & Sipilä, Jorma 1996: Yksilökohtainen palveluohjaus (case management) – uusi ratkaisu palvelujen yhteensovittamisen ikuisiin ongelmiin. Teoksessa Anna Metteri (toim.): Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 1996. Sosiaalityöntekijäin liitto R.Y. Oy Editab. Helsinki, 16 – 31.

Alasuutari, Pertti 2005: Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.): Tutkimusmenetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. PS-kustannus. WS Bookwell Oy. Juva, 15- 28.

Arnkil, Robert; Karjalainen, Vappu; Saikku, Peppi; Spangar, Timo & Pitkänen, Sari 2008: Kohti työelämänlähtöisiä integroivia palveluja – Työvoimatoimistojen ja työvoiman palvelukeskusten arviointitutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 18/2008. Editab Publishing Oy. Helsinki.

Arvio toimeentulotuen laskennan ja maksatuksen siirrosta Kansaneläkelaitokselle 2014: Arviomuistio. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Ek, Ellen; Saari, Erkki; Viinamäki, Leena; Sovio, Ulla & Järvelin, Marjo-Riitta 2004: Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytyminen ja sosiaaliturvan käyttö. KELA. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 76. Editab Prima Oy. Helsinki.

Ervasti, Heikki 2003: Työttömyys elämäntilanteena. Teoksessa Olli Kangas (toim.): Laman varjo ja nousun huumi. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72. Editab Prima Oy. Helsinki 2003, 119 - 151.

Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 164/2014.

Haverinen, Riitta 2005: Toimintaympäristöt sosiaalityön käytäntötutkimuksen haasteena. Teoksessa Mirja Satka, Synnove Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund, Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia kustannus. Dark Oy. Helsinki, 99 - 123.

Helminen, Jari 2006: Onnen kehto vai kurjuuden alho? Suomalaisen lapsiperheiden arjen kurjistumisesta. Teoksessa Jari Helminen (toim.): Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveystieteiden työ monimuotoisissa perhesuhteissa. PS-kustannus. WS Bookwell Oy. Juva, 15–36.

Helne, Tuula 2002: Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes tutkimuksia 123. Gummerus. Helsinki.

Helne, Tuula 2004: Syrjäytymisen solmut – eli miksi syrjäytymisestä puhuminen on niin hankalaa? Teoksessa Tuula Helne & Jouko Karjalainen (toim.): Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Kopijyvä Oy. Jyväskylä, 23 - 53.

Hietaniemi, Leena 2007: Tilasto- ja rekisteritutkimus. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi. Gummerus. Jyväskylä, 73- 100.

<http://uusi.sotkanet.fi/taulukko/T03/111,112/7/3A/0/> luettu 18.6.14.

Huovila, Eija 2013: Identiteettiä rakentamassa. Alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten kokemuksia perussosiaalityöstä. Lisensiaatintutkimus. Sosiaalitieteiden laitos. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Huvinen, Kirsti, Joutsenlahti, Ritva & Metteri, Anna 2014: Kokonaisen asiakkaan kohtaaminen ja pirstaleinen järjestelmä – aikuissosiaalityön asiakkaat terveystieteissä. Teoksessa Anna Metteri, Heli Valokivi & Satu Ylinen (toim.): Terveys ja sosiaalityö. PS-kustannus. Bookwell Oy, Juva, 32 – 43.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko 2007: Tarve harkinnassa. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.): Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. STAKES. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski, 157 - 191.

Hänninen, Kaija 2009: Neuvonta- ja palveluohjausmalli kuntoutussosiaalityön työkäytäntöjen jäsentäjänä. Teoksessa Katja Forssén, Leo Nyqvist & Anniina Raitanen (toim.): Tutkiva sosiaalityö. Moniammatillisuus sosiaalityön mahdollisuutena. Sosiaalityön tutkimuksen seura. Talentia – lehti, 5-9.

Hänninen, Sakari 2007: Johdanto. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.): Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. STAKES. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski, 5 - 20.

Hämäläinen, Kari; Tuomala, Juha & Ylikännö, Minna 2009: Työmarkkinatuen aktivoinnin vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 7/2009. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Ilmarinen, Juhani 2001: Työikäiset ja elämänkulku. Teoksessa Eino Heikkinen & Jouni Tuomi (toim.): Suomalainen elämänkulku. Tammi. Tummavuoren kirjapaino. Vantaa, 173–193.

Isola, Anna-Maria 2014: Köyhien tulkintoja sairauden ja terveyden sosiaalisista tekijöistä. Teoksessa Anna Metteri, Heli Valokivi & Satu Ylinen (toim.): Terveys ja sosiaalityö. PS-kustannus. Bookwell Oy, Juva, 271 – 295.

Jouttimäki, Päivi & Kangas, Saija 2011: Johtopäätökset. Teoksessa Eija Saurama, Saija Kangas & Päivi Jouttimäki (toim.): Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö. Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä – hankkeen loppuraportti. Socca – pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Työpapereita 1/2011. Kopioniini. Helsinki, 173 – 186.

Juhila, Kirsi 2008: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere, 14 – 47.

Juvonen, Tarja 2005: Osallisuuden kytkennät etsivään työhön - katunuoret. Teoksessa Timo Kopomaa & Tero Meltti (toim.): Kaupunkisosaalityötä paikantamassa. Yliopistopaino. Helsinki, 37–54.

Juvonen Tarja 2010: Etsivä työ nuorten tukimuotona. Teoksessa Terhi Laine, Susanna Hyväri, Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.): Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72. Edita Prima Oy, 49 – 91.

Kananoja, Aulikki; Lähteinen, Martti; Marjamäki, Pirjo; Laiho, Kristiina; Sarvimäki, Pirjo; Karjalainen, Pekka & Seppänen, Marjaana 2007: Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Gummerus. Jyväskylä.

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti 2003: Moniulotteisen köyhyyden trendit 1990-luvulla. Teoksessa Olli Kangas (toim.): Laman varjo ja nousun huumu. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72. Edita Prima Oy, 49 – 91.

Kangas, Saija 2011: Aikuissosiaalityön asiakkaat tänään. Teoksessa Eija Saurama, Saija Kangas & Päivi Jouttimäki (toim.): Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö. Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä – hankkeen loppuraportti. Socca – pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Työpapereita 1/2011. Kopioniini. Helsinki, 15 – 51.

Karjalainen, Pekka 2002: Elämänhallintaa ja työelämäpolkuja 2002. Nuotta – projektin arvioinnin väliarviointi. FinSoc arviointiraportteja. STAKES. Helsinki.

Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) 2005: Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 – toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13. Helsinki.

Karjalainen, Vappu & Karjalainen, Pekka 2007: Työvoiman palvelukeskukset ja kuntouttava sosiaalityö. Teoksessa Matti Heikkilä & Tuukka Lahti (toim.): Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus. Stakes. Helsinki, 141 - 152.

Karvinen-Niinikoski, Synnove; Salonen, Jari; Meltti, Tero; Yliruka, Laura; Tapola-Haapala, Maria & Björkenheim, Johanna 2005: Konstikas sosiaalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuudennäkymät. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 28/2005. Yliopistopaino. Helsinki.

Kemppainen, Tarja; Kostamo-Pääkkö, Kaisa; Niskala, Asta; Ojanemi, Pekka & Vesterinen, Kerttu 2010: Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapista. Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Lapin sosiaalityön kehittämissyksikkö. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja 32. Oy Sevenprint Ltd. Rovaniemi.

Koikkalainen, Matti & Sjöblom, Stina 2014: Edistämmekö kuntoutuksella osallisuutta? Teoksessa Anna Metteri, Heli Valokivi & Satu Ylinen (toim.): Terveys ja sosiaalityö. PS-kustannus. Bookwell Oy, Juva, 73 – 82.

Kolmonen, Katja 2001: Työn moraalista koulutuksen moraaliin. Teoksessa Tapio Kuure (toim.): Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolut vuosikirja. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki, 70–85.

Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu 1998: Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Tammi. Karisto Oy. Hämeenlinna.

Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Gummerus Kirjapaino Oy.

Laine, Terhi; Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi 2010: Mitä on syrjäytymisen vastainen työ? Teoksessa Terhi, Laine; Susanna Hyväri; Päivi, Vuokila-Oikkonen (toim.): Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Livonia Pront. Latvia, 9-25.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Lindqvist, Tuija; Oksala, Ilkka; Pihlman, Marja-Riitta (toim.) 2001: Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Työministeriön julkaisuja 289. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:8. Helsinki.

Linnonsuo, Outi 2004: Syrjäytymisestä selviytymiseen? Arviointitutkimus työttömien nuorten palveluohjauksesta. KELA. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 61. Edita Prima Oy. Helsinki.

Liukko, Eeva 2009: Perussosiaalityön mahdollisuuksia – helsinkiläisten projektien näkökulmia sosiaalityön ammatillisiin käytäntöihin. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Luhtasela, Leena 2009: Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Valtiotieteiden tiedekunta. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Lämsä, Anna-Liisa 2009: Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Kasvatustieteiden tiedekunta ja opettajakoulutuksen yksikkö. Oulun yliopisto. Acta universitatis ouluensis. Oulu university Press. Oulu.

Mehtonen, Tuija 2011: Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen. Teoksessa Pia Lundbom & Jatta Herranen (toim.): Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Bookwell Oy. Jyväskylä, 13–29.

Metteri, Anna 2014: Terveysosiaalityö, eriarvoistava sosiaalipolitiikka ja asiakkaiden kohtuuttomat tilanteet. Teoksessa Anna Metteri, Heli Valokivi & Satu Ylinen (toim.): Terveys ja sosiaalityö. PS-kustannus. Bookwell Oy, Juva, 296 – 328.

Myllyniemi, Sami 2009: Aika vapaalla. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2009. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 92. Nuorisosiain neuvottelukunta. Julkaisuja 40. Yliopistopaino Oy. Helsinki.

Männistö, Päivi 2012: Kun ei ole tervetullut minnekään. Poiskäännyttämisen ja poissulkemisen ilmiötä katuperspektiivistä tarkasteltuna. Teoksessa Minna Strömberg-Jakka & Teija Karttunen (toim.): Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisen arkeen. PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva, 125 – 139.

Nummenmaa, Lauri 2004: Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala.

Nuorten yhteiskuntatakuu 2012: TEM raportteja 8/2012. Työllisyys- ja yrittäjyysosasto. Työ- ja elinkeinoministeriö. Helsinki.

Nuorvala, Yrjö & Halmeaho, Matti & Huhtanen, Petri 2007: Verukkeiden verkossa. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.): Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. STAKES. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski, 116 - 153.

Nyyssölä, Kari & Pajala, Sasu 1999: Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Tammer-paino. TRE.

Paananen, Reija; Ristikari, Tiina; Merikukka, Marko; Rämö, Antti & Gissler, Mika 2012: Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 – tutkimusaineiston valossa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 52/2012. Helsinki.

Pohjola, Anneli 1994: Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Acta universitatis Lapponiensis sarja 5. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Lapin yliopiston monistuskeskus. Rovaniemi.

Pohjola, Anneli 2010: Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus University Press. Helsinki, 19 – 74.

Rahko, Elina 2011: Samassa veneessä sosiaalialalla. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kokemuksista työparityöstä. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet julkaisuja 3. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.

Raitanen, Marko 2001: Itsenäistyminen tietää köyhtymistä. Teoksessa Tapio Kuure (toim.): Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot vuosikirja. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki, 97 - 108.

Rakenteet, avuttomuus ja lainsäädäntö 2009: Sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliset tekijät – työryhmä. Raportti 2. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 14/2009. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Rantasalmi, Soile 2008: Aikuissosiaalityön suunnitelmallisuus – kehittämistyön suuntaviivoja. Teoksessa Kari Huotari & Johanna Hurtig (toim.): Sosiaalityötä monitoroimassa. Yliopistopaino. Helsinki, 13 – 44.

Rauvola, Leila 2009: Realistinen arviointitutkimus turkulaisten työttömien nuorten aktivoinnista. Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatin-tutkimus. Sosiaalipolitiikan laitos. Turun yliopisto. Turku.

Romakkaniemi, Marjo 2014: Masennuksen sosiaaliset ulottuvuudet ja sosiaalityön asiantuntijuus masennuksen hoidossa ja kuntoutuksessa. Teoksessa Anna Metteri, Heli Valokivi & Satu Ylinen (toim.): Terveys ja sosiaalityö. PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva, 142 – 173.

Räsänen, Pekka; Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri 2005: Johdanto. Tutkimusmenetelmien pyörteissä. Teoksessa Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.) Tutkimusmenetelmien pyörteissä. Sosiaalityötutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. PS-kustannus. WS Bookwell Oy. Juva, 9- 12.

Satka, Mirja; Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta 2005: Vaikuttamisen vaihtuvat tulkinnot. Teoksessa Mirja Satka; Anneli Pohjola & Marketta Rajavaara (toim.): Sosiaalityö ja vaikuttaminen 2005. Kopijyvä Oy. Jyväskylä, 7 – 29.

Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnove & Nylund, Marianne 2005: Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Mirja Satka, Synnove Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund, Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia kustannus. Dark Oy. Helsinki, 9 – 19.

Seikkula, Jaakko 1996: Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavaroja kriiseissä. Tammer- Paino Oy. Tampere.

Smyth, John; Hattam, Robert; Cannon Jenny; Edwards, Noel & Wurst, Shirley 2004: "Dropping Out", Drifting Off, Being Excluded. Becoming Somebody Without School. Peter Lang Publishing. New York. 2004.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste) 2012–2015. Toimeenpanosuunnitelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012: 20. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Strömberg-Jakka, Minna 2012: Miksi sossu ei tee mitään? Teoksessa Minna Strömberg-Jakka & Teija Karttunen (toim.): Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisen arkeen. PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva, 140 – 172.

Sulander, Juhani; Borg, Pekka & Heinonen, Jaana 2009: Kuuden suurimman kaupungin työllistämispalvelut 2008. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 7/2009. Edita Oy Ab. Helsinki.

Thomson, Neil 2002: Social Work with Adults. Teoksessa Robert Adams, Lena Dominelli ja Malcolm Payne (toim.): Social Work. Themes, Issues and Critical Debates. Second edition. Creative Print & Design. Great Britain, 287 - 307.

Tuusa, Matti; Laisola-Nuotio, Annika & Härkäpää, Kristiina 2004: Työpajat pitkäaikaistyöttömien kuntoutumisen ja työllistymisen tukena. Espoon Diakonasäätiön ENTER-projektin arviointi. Kuntoutussäätiön työselosteita 28/2004. Yliopistopaino. Helsinki.

Tuusa, Matti 2005: Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 74/2005. Yliopistopaino. Helsinki.

Valtari, Maarit 2006: SPSS-perusteet. SPSS: n versio 14. Helsingin yliopisto. Valtiotieteiden tiedekunta. Tieto- ja viestintätekniikka. Valtiotieteellisen tiedekunnan TVT. Helsinki.

Valokivi, Heli 2008: Kansalainen asiakkaana. Tutkimus vanhusten ja lainrikkojen osallisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista. Sosiaalityön väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere.

Vehviläinen, Jukka 1999: Polun rakentajat. Nuorten sijoittuminen ammatilliseen koulutukseen ja työelämään. ESR- julkaisut – sarja. Oy Edita Ab. Helsinki. 1999.

Vertanen, Ilkka 2008: Yrittäjäyyskasvatus syrjäytymisen ehkäisemisessä. Teoksessa Lehtonen, Helena (toim.): Sytykkeitä syrjäytymisen ehkäisemiseen. Tampereen yliopistopaino Oy. Saarijärven Offset Oy. Hämeenlinna, 10–47.

Väisänen, Raija & Hämäläinen Juha 2008: Aikuissosiaalityön ajankohittaisuus ja yleinen luonne. Teoksessa Raija Väisänen & Juha Hämäläinen (toim.): Aikuissosiaalityö kunnan palvelujärjestelmässä. Tutkimus aikuissosiaalityön yleisestä luonteesta, tiedosta ja toiminnasta. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus julkaisuja A.6:2008. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Digipaino 2008. Lappeenranta, 9 – 45.

Väisänen, Raija & Hämäläinen Juha 2008: Aikuissosiaalityö kuntien sosiaalitoimistoissa. Teoksessa Raija Väisänen & Juha Hämäläinen (toim.): Aikuissosiaalityö kunnan palvelujärjestelmässä. Tutkimus aikuissosiaalityön yleisestä luonteesta, tiedosta ja toiminnasta. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus julkaisuja A.6:2008. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Digipaino 2008. Lappeenranta, 90 - 135.

Väyrynen, Sanna; Ronkainen, Suvi; Silen, Marianne; Keränen Anne & Tyni, Sasu 2014: Muutokseen motivointi ja väkivaltaisuuden muutos. Arviointitutkimus Move! –ohjelman vaikuttavuudesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2014. Juvenes Print. Suomen Yliopistopaino Oy. Helsinki.

Warner Weil, Susan; Wildemeersch, Danny & Jensen, Theo 2005:
Unemployed Youth and Social Exclusion in Ltd Chippenham. Wiltshire.
Iso-Britannia.

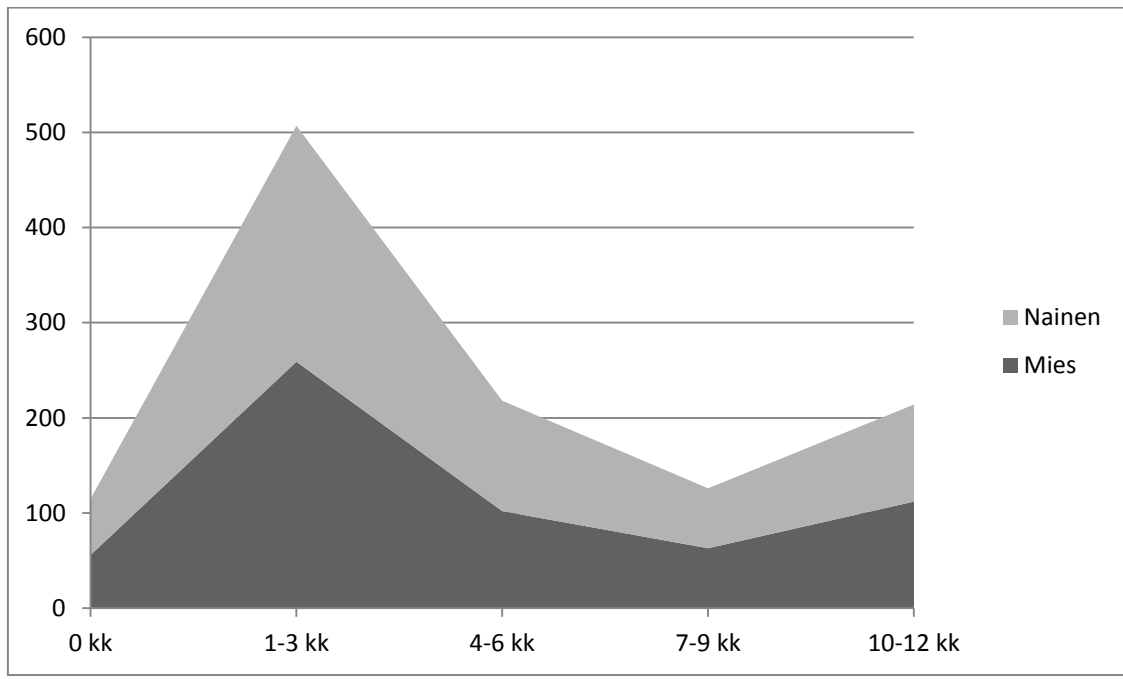
Liitteet

Liite 1: Muuttujat ja niiden luokat

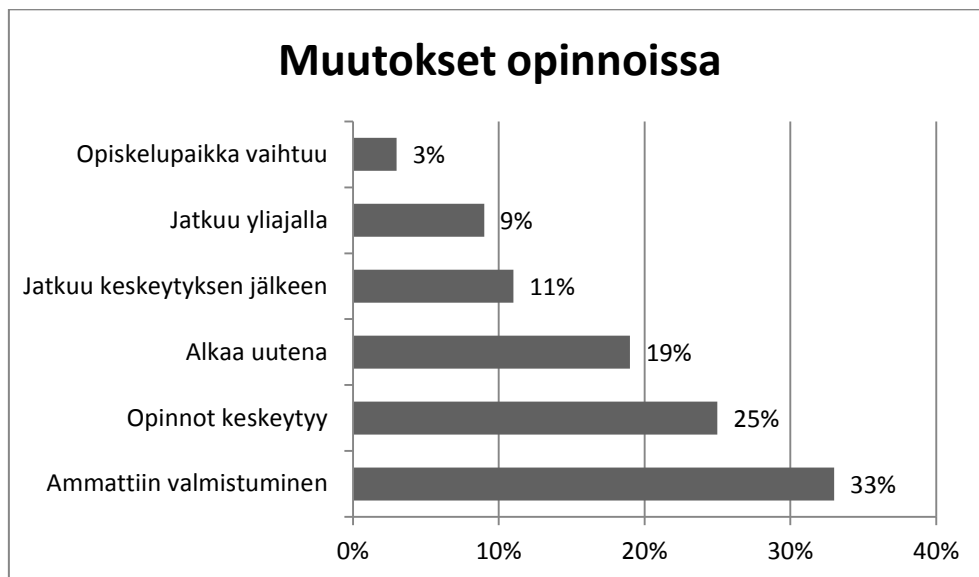
Nro	Muuttujat 2010 ja 2011	Luokat
1	Tunnistetieto	1-851
2	Syntymävuosi	1985 - 1993
3-4	Ikä	18 - 25
5	Sukupuoli	Nainen/Mies
6	Asiakkuus	2010/2011/2010 - 2011
7-8	Siviilisääty	Naimaton/Avo-/avioliitto
9-10	Muutos siviilisäädyssä	Ei/Kyllä
11-12	Mikä muutos siviilisääty	Ei/Naimaton-liitto/Liitto-naimaton
13-14	Asuminen	Yksin/Vanhemman kanssa/Sukulainen/Puoliso/Ystävä/Asuntola/Ei asuntoa
15-16	Muutos asumisessa	Ei/Liitto/Ero/Itsenäistyminen/Muu/Häätö
17-18	Muuttojen lukumäärä	Ei/1/2
19-20	Muutto maahan/maassa	Ei/Ulkomailta Suomeen/Maakunnan ulkopuolelta/ Maakunnan ulkopuolelle/Lähikunnista/Lähikuntiin
21-22	Lapset	Ei/Odotusaika1.lapsi/Odotusaika 2. lapsi/Kyllä lapsia
23-24	Lasten lukumäärä	Ei/1/2
25-26	Lasten asuminen	Ei lapsia/Yhdessä/Toisen vanhemman kanssa/Sijoitettuna
27-28	Yksinhooltajuus	Ei lapsia/Ei/Kyllä
29-30	Koulutus	Ei/Kyllä/Meneillään
31-32	Koulutustaso	Ei/Lukio/Ammattiopisto/Ammattikorkeakoulu/Yliopisto
33-34	Ammatti	Ei/Kyllä
35-36	Ammattiala	Ei/Ei tietoa/Rakennus-sähkö/Tietotekniikka/ Ajoneuvo- logistiikka/Liiketalous/Luonto-matkailu/ Käsi- taide/Viestintä/Hoito-hyvinvointi/Musiikki/ Kone- metalli/Turvallisuus/Hotelli-ravintola/Humanistinen
37-38	Elämäntilanne	Työtön/Työssä/Pätkätyöt/Opiskelija/Kotiäiti-isä/sairas-työkyvytön
39-40	Muutokset tilanteessa	Ei/1/2/3
41-42	Opiskelupaikka	Ei opiskele/Te-kurssi/Ammattiopisto/Ammattilukio/Lukio/Aikuislukio/ Ammattikorkeaa/Yliopisto/Oppisopimus
43-44	Opintoala	Ei opiskele/Ei tietoa/Tekninen/Kulttuuri/Kieli/Lukio/Valmentava/Palvelu/ Humanistinen/Hyvinvointi/Luonto-maatalous
45-46	Opiskelupaikan muutos	Ei opiskele/Ei/1/2
47-48	Muutokset opiskelussa	Ei opiskele/Ei/Jatkaa yliajalla/Alkaa uutena/ Ala vaihtuu/Valmistuminen/Jatkaa keskeytyksen jälkeen/ Keskeytyy/Keskeytynyt ennen seurainta
49-50	Opiskelijan työtilanne	Ei opiskele/Ei töitä/Työt kesällä/Työ talvella/Työ jatkuu
51-52	Varusmies/ Siviilipalvelus 10-11	Ei/Kyllä
53-54	Toimeentulotuen kesto	0-12kk
55-56	Toimeentulotuen laji	Ei/Perus/Perus-täydentävä/Perus-täydentävä-ehkäisevä/Ehkäisevä
57-82	Täydentävä toimentulotuki	Ei/Kyllä: Ruoka/Vaatteet/Lastentarvikkeet/Lasten tapaami- set/Vuokravakuus/Muutto/Vuokarästit/Sähkörästit/Matkat/Kodin hankin- nat/Opiskelu/Terveystulot/Harrastukset
83-84	Perusosan alennus	Ei/20%/40%
85-86	Alentamisen syy	Ei/Menetetty etuus työmarkkinatuki/Opintolaina/Opintoetuuudet
87-88	Kuntouttavan työtoiminnan kesto	0-12 kk/Ei kohderyhmää
89-90	Kuntouttavan työtoiminnan toteutuminen	Ei/Ei kohderyhmää/Kyllä/Keskeytynyt
91-92	Kuntouttavan työtoiminnan paikka	Ei/Ei kohderyhmää/Kaupunki/Julkisyhteisö/Työpaja
93-94	Kuntouttavan työtoiminnan ala	Ei/Ei kohderyhmää/Keittiö/Käsityö-luova/Tekninen/ Kierrätys/Palvelu
95-96	Tulot	Ei/Kyllä
97-98	Palkkatulot	Ei/Kyllä kokoaikatyö/Epäsäännölliset tulot pätkätyöt/Opiskelijan tulot/Osa- aikatyö
Nro	Muuttujat 2010 ja 2011	Luokat
99-128	Muut tulot	Ei/Kyllä: Säästöt/Sairauspäiväraha/Eläke/Kuntoutusetuuudet/ Lapsilisä/Lastenhoidontuki/Äitiys- ja vanhempainraha/Elätustuki tai apu/Työmarkkinatuki/ Liiton työttömyysetuus/Asumistuki/Kumppanin tu- lot/opintoetuuudet ja laina/-ei lainaa/Vanhempien tuki/Laina-vipit
129-130	Maksuhäiriöt	Ei/Kyllä
131-132	Aikuissosiaalityö	Ei/Sosiaaliohjaus/Sosiaalityö

133–134	Lastensuojelun jälkihuolto	Ei/Kyllä
135–136	Suunnitelmallisuus	Ei-kirjallinen etuuskäsittely/Sosiaaliohjaus-ei suunnitelmaa/Sosiaalityön suunnitelma
137–138	Arvio suunnitelman tarpeesta	Ei tehty-ei tarvetta/Ei tehty-tarve/Tehty-tarpeen/Tehty-ei tarvetta
139–140	Päivystysasiointi	Ei/Kyllä
141–142	Päivystysasioinnin syy	Ei/Ruoka-lääkkeet/Asuminen/Kriisi/Muu
143–144	Suunnitelman muodot	Ei/Sosiaalityön suunnitelma/Sosiaalityön+aktivointisuunnitelma/Sosiaalityön+kuntoutussuunnitelma/Sosiaalityön+aktivointi+kuntoutussuunnitelma
145–146	Suunnitelman laadinnassa mukana asiakas	Ei/Sosiaaliohjaaja/Sosiaalityöntekijä/Sosiaaliohjaaja+sosiaalityöntekijä/Sosiaali+työvoimaneuvoja/Sosiaali+läheiset/Sosiaali+muu viranomaisen/Sosiaali+läheiset+muut viranomaiset
147–168	Asiakastyössä mukana	Ei/Kyllä: Läheiset/Työvoimaviranomainen/Työpajan työntekijä/Päihdetyöntekijä/Asuntoviranomainen/Psykiatrian työntekijä/Muu terveydenhuolto/Nuorisotyö/Opiskelijahuollon työntekijä/Lastensuojelun sosiaalityöntekijä/Perhetyöntekijä
169–170	Asiakastyössä mukana lukumäärä	Ei/1/2/3/yli 3
171–208	Haasteet ja ongelmat	Ei/Kyllä: Talous/Perhesuhteet/Parisuhde/Huoli lapsesta/Asuminen/Alkoholi/Sekakäyttö/Huumeet/Peliriippuvuus/Rikollisuus/Mielenterveys/Ahdistus/Masennus/Muu terveys/Kriisitilanne/Oppimisvaikeudet/Pitkittyneet opinnot/Pitkittynyt työttömyys/Ylisukupolvisuus
209–228	Suunnitelman tuki ja palvelut	Ei/Kyllä: Taloudellinen tuki/Tuki koulutuksen/Tuki Opiskeluun/Tuki asumiseen/Työ- ja elinkeinopalvelut/Kuntouttava työtoiminta/Pajaopinnot/Päihdepalvelut/Psykkinen tuki/Psykososiaalinen tuki/Terveystuella tuki/Tuki perheelle/Lastensuojelu/Perhetyö
229–242	Työmuodot	Ei/Kyllä: Yksilökohtainen työ/Verkostotyö/Kotikäynnit/Työ perheen kanssa/Tukiasuminen/Laitospalvelut
243–244	Suunnitelman toteutuminen -tavoitteet	Ei sitoutumista-ei toteutunut/negatiivisia muutoksia/Tilanne ennallaan/positiivisia muutoksia/Ei suunnitelmaa- negatiivisia muutoksia/Ei suunnitelmaa tilanne ennallaan/Ei suunnitelmaa positiivisia muutoksia
245–246	Luokiteltu asuminen	Yksin/Jonkun kanssa/Ei vakinaista asuinpaikkaa
247–248	Luokitellut muutot	Ei/Kyllä
249–250	Elämäntilannemuutos	Ei/Kyllä
251–252	Luokiteltu opiskelutaso	Ei opiskele/TE-kurssi(Lukio/Ammattiopisto/Korkeakoulu
253–254	Luokiteltu ikä 1	18–21 vuotta/22–25 vuotta
254–255	Luokiteltu ikä 2	18–19/20–21/22–23/24–25 vuotta
256–257	Luokiteltu opiskelija/työ	Ei opiskele/Ei työssä/Kyllä Työssä
258–259	Luokiteltu toimeentulotuki-aika	Ei/1-3kk/4-6kk/7-9kk/10-12kk
260–261	Luokiteltu perusosan alentaminen	Ei/Kyllä
262–263	Luokiteltu kuntouttavan työtoiminnan aika	Ei/Ei kohderyhmää/1-3kk/4-6kk/7-9kk/10-12kk
264–265	Luokiteltu palkka	Ei/Epäsäännöllinen/Säännöllinen
266–267	Luokiteltu tavoitteiden toteutuminen	Positiivisia muutoksia/Tilanne ennallaan/Negatiivisia muutoksia
268–278	Summamuuttujat	Riippuvuudet, haasteet ja ongelmat, täydentävä toimeentulotuki, työmuodot, tulot

Liite 2: Kuvio nuorten aikuisten toimeentulotukiasiakkuuden kesto (kk) sukupuolen mukaan jaoteltuna vuosina 2010–2011

Liite 3: Nuorten sosiaalitoimen opiskelevien asiakkaiden muutokset opinnoissa vuosina 2010–2011

Liite 4: Kuvio nuorten aikuisten ongelmien ja haasteiden jakautumisesta elämäntilanteen mukaan vuosina 2010–2011

